

ZONGULDAK HALKEVİ VE FAALİYETLERİ

(1932 – 1951)

Özcan ALDIBAŞ

YÜKSEK LİSNANS TEZİ

Eskişehir

2016

ZONGULDAK HALKEVİ VE FAALİYETLERİ

(1932 – 1951)

Özcan ALDIBAŞ

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir

2016

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Özcan Aldıbaş tarafından hazırlanan Zonguldak Halkevi ve Faaliyetleri (1932–1951) başlıklı bu çalışma 23.10.2015 tarihinde Eskişehir Osmangazi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Tarih Ana Bilim Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

Üye

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı
(Danışman)

Üye

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

Üye

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

Üye

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

ONAY .../ .../ 20016
(İmza)
(Akademik Ünvanı, Adı-Soyadı)
Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin/projenin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Özcan ALDIBAŞ

İmza

ÖZET
ZONGULDAK HALKEVİ VE FAALİYETLERİ
(1932 – 1951)

ALDIBAŞ, Özcan
Yüksek Lisans – 2016
Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Fahri YETİM

Birinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan yıkımlara rağmen Milli Mücadele döneminde ve Cumhuriyet'in ilanı sonrasında Atatürk'ün hedef olarak tayin ettiği muasır medeniyet seviyesine çıkma yolunda yapılan devrimlerle halkın çağdaş ilkelere dayalı bir düzende yaşaması için eğitime büyük önem verilmiştir.

Halkın ihtiyaç duyduğu yenilikler her alanda yapılan devrimlerle hızlı bir şekilde gerçekleştirilirken, toplumun bu devrimleri benimseme yolunda çok fazla aksaklıklarla karşılaşmış, devrimci kadrolarla halk kitleleri arasında kopukluklar ortaya çıkmıştır. Geleneksel yapıdaki toplum ile Batılı tarzda bir dünya görüşüne sahip aydın kesim arasında yaşanan bu iletişim kopukluğunun giderilmesi zorunlu hale gelmiştir.

Devletin idari kadroları ve aynı zamanda aydın kesimi ile halk kitleleri arasındaki bu iletişimsizliği gidermek, yapılan devrimleri anlatabilmek amacıyla 1931 yılında CHP'nin tek parti yönetimini ülkenin tek erki haline getirecek bir takım girişimlerde bulunulmuştur. Ülkede CHP kontrolünde olmayan kurumlar ya kapatılmış ya da CHP'nin denetimi altına alınmıştır. Bu tür kurumlardan biri olan, açıldığından beri kesintisiz

faaliyetlerini yrtm olan Türk Ocakları olmuştur. Türk Ocakları'nın mallarına el konularak faaliyetlerine son verilmiştir. Türk Ocakları'nın yerine ise amaçlanan yeni toplumsal düzene uyum olarak CHP'ye bağlı bir şekilde ve Kemalizm'i en temel ilke olarak benimsemiş Halkevlerinin kurulması sağlanmıştır.

İlk olarak 19 ubat 1932'de 14 ilde kurulan Halkevleri süreç içerisinde sayıları sürekli olarak artmıştır. Zonguldak Halkevi ise ilk açılan Halkevleri arasında yer almamış ancak 24 Haziran 1932'de kurulan Halkevlerinden biri olmuştur. 9 ubesiyle faaliyetine balayan Zonguldak Halkevi, Kemalizm'in ilkelerine bağlı kalarak yaratılmaya çalışılan yeni toplum düzenine uygun bireyler yetiştirilmesi katkı sağlamaya alımı, bölgenin sosyal ve kültürel hayatına canlılık kazandırmıştır.

Halkevleri Cumhuriyet rejiminin tepeden inmei bir yapıdan uzaklaşarak devrimlerin ve ilkelerin tabanda da benimsenmesini sağlamaya alımı ve 1930'lar boyunca bu çabasında başarı elde etmiştir. Ancak gerek içerde yaşanan sorunlar ve gerekse İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı dışsal sorunlar nedeniyle 1940'lar itibariyle eski etkinliğini yitirmiştir. Siyasi alanda 1946'da balayan çok partili hayatın gerekliliklerine uymayan bir yapı haline gelen Halkevleri 1951 yılında Demokrat Parti tarafından kapatılarak faaliyetlerine son verilmitir.

ABSTRACT
ZONGULDAK COMMUNITY CENTER AND ACTIVITIES
(1932 – 1951)

ALDIBAŞ, Özcan
Master Degree – 2016
Department Of History
Field Of Turkish Republic History

Adviser: Assoc. Prof. Fahri YETİM

Despite the destructions which happened after First World War, the education was considered important for living in other based on the contemporary principles with revolutionizing on the way of level of contemporary civilization appointed by Atatürk as a target in the National Struggle period and after the proclamation of the Republic.

While being realized the innovations which public need with the revolutions made in all areas of society quickly, too many shortcomings were encountered on the way of adopting these revolutions of public and some gaps emerged between the public masses and the revolutionary cadres. Overcoming this communication gap between the society traditional structure and the intellectuals which have a world view in the western style became compulsory.

In the purpose of decreasing this lack of communication between the masses and intelligentsia and also the administrative staff of the state and telling the revolutions in the one party rule of CHP the only one ruler, some initiatives have been made in 1931. The institutions not being under the control of CHP either were closed or controlled by CHP. The Turkish Hearth has been one of the institutions that has been carrying out

continuously since its opening date. The Turkish Hearts' activities were ended by expropriating. Instead of the The Turkish Hearth adopting the guiding principle and being suitable for the new intended social order and following CHP, Community Centers were provided to be established.

Established firstly in 14 provinces on february 19, 1932, the Community Centers have continuously increased in number. Zonguldak Community Center was not one of the first opening Community Center; however, it was one of the Community Centers which established on 24 June 1932. Starting the activities with its 9 branches, Zonguldak Community Center has tried to contribute for training the members who are agreeable to new social order adhering to the principles of Kemalism and enlivened the region's social and cultural life.

Community Centers attempted to provide adaption of the revolutions and principles of public by moving away from a top down structure of the Republican regime and they got achievement on this effort during 1930's. However, because of both internal problems and external problems by the Second World War, they lost its effectiveness in 1940's. On political sphere, becoming a structure non-conforming the requirements multi-party political structure which started in 1946, the Community Centers were closed in 1951 by the Democratic Party and its activities were ended.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
ÖNSÖZ	xii
GİRİŞ	15
BİRİNCİ BÖLÜM: HALKÇILIK İDEOLOJİSİNİN GELİŞİM SÜRECİ.....	17
1.1.Halkçılık İdeolojisinin Ortaya Çıkışı	17
1.2. Türkiye’de Halkçılık	19
İKİNCİ BÖLÜM:HALKEVLERİNİN KURULMASI VE AMAÇLARI.....	29
2.1. Türk Ocaklarının Kapatılması	29
2.2. Halkevlerinin Açılma Nedenleri	36
2. 3. Halkevlerinin Açılması.....	39
2.4. Halkevlerinin Toplum Yaşamına Etkileri	44
2. 5. Halkevlerinin İşleyişi ve Şubeleri	46
2.5.1. Dil ve Edebiyat Şubesi	47
2.5.2. Güzel Sanatlar Şubesi.....	53
2.5.3. Temsil Şubesi	54
2.5.4. Spor Şubesi	56
2.5.5. Sosyal Yardım Şubesi	57
2.5.6. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi	58
2.5.7. Kütüphane ve Yayın Şubesi	59
2.5.8. Köycülük Şubesi.....	61
2.5.9. Tarih ve Müze Şubesi	62
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:ZONGULDAK HALKEVİ VE FAALİYETLERİ	64

3.1. Zonguldak Halkevinin Açılması	64
3.2. Zonguldak Halkevi Şubeleri	67
3.2.1. Dil ve Edebiyat Şubesi ve Faaliyetleri.....	67
3.2.2. Güzel Sanatlar Şubesi ve Faaliyetleri	75
3.2.3. Temsil Şubesi ve Faaliyetleri.....	79
3.2.4. Spor Şubesi ve Faaliyetleri.....	83
3.2.5. Sosyal Yardım Şubesi ve Faaliyetleri	86
3.2.6. Köycülük Şubesi ve Faaliyetleri.....	90
3.2.7. Kütüphane ve Yayın Şubesi ve Faaliyetleri	96
3.2.8. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi ve Faaliyetleri	104
3.2.9. Tarih ve Müze Şubesi ve Faaliyetleri	106
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:HALKEVLERİNİN KAPATILMASI	110
4.1 Halkevlerinin Kapatılması	110
SONUÇ	127
KAYNAKÇA	132
EKLER.....	141

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ASD	: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri
ATAM	: Atatürk Araştırma Merkezi
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
C.	: Cilt
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CHPK	: Cumhuriyet Halk Partisi Katalogu
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Fr.	: Fransızca
Haz.	: Hazırlayan
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu

EKLER LİSTESİ

Ek – 1: Zonguldak Halkevi’nin Açıldığı Günden Bir Görüntü.....	141
Ek – 2: Zonguldak Halkevi Binası.....	142
Ek – 3: Zonguldak Halkevi Yeni Binası.....	143

ÖNSÖZ

Altı yüzyıla yakın ömrünün son bir yüzyıldan fazlasını parçalanmaya karşı vermiş olduğu direnç ile geçiren Osmanlı İmparatorluğu, dünyanın topyekûn ilk savaşından mağlup olarak çıktıktan sonra siyasi olarak dünya sahnesinden tamamen çekilmiş ve yerini bambaşka bir siyasi yapıya sahip Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne bırakmıştır. Bu yeni siyasi yapılanma her anlamda yeni olan bir anlayış üzerine inşa edilmeye çalışılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra sürekli bir devrimler süreci başlamış, tek parti döneminde yapılan devrimlerin amacı, İtalyan siyasi birliğinin sağlanmasındaki en önemli teorisyenlerden olan Massimod'azeglio'nun slogan niteliğindeki "İtalya'yı kurduk sıra şimdi İtalyanları yaratmakta" sözünü hatırlatırcasına, yeni ulus – devlet kimliğine uygun bir Türk toplumu yaratmak şeklinde özetlenebilmektedir.¹

Tek Parti döneminde bu yeni ulus kimliği için yapılan faaliyetlerin başında toplumun eğitilmesi gelmektedir. Toplumu bütün kesimleriyle terbiye etme ve yeni bir kimlik yaratma sürecinde bilinçli bir kitle oluşturma çabası Halkevleri gibi bir kurumun gerekliliğini ortaya koymuştur. Bizzat Atatürk önyayak olduğu bu kurumun inşası ile toplumu hızlı bir şekilde eğitmeyi, onu her kesimiyle bir ulus yapmayı amaçlamıştır.

Halkevleri sadece toplumun örgün eğitim kurumları dışında kalan kesimini eğitmekle yetinmemiş, şehirli – kırsal ayırt etmeksizin herkesi kapsayacak ve çok farklı alanlarda çalışmalar yürütecek şekilde kurumsallaştırılmıştır.

Halkevlerinin bu çalışmaları sadece belirli yerlerde var olan ve bireylerin kendisine gelmesini bekleyen birer binadan oluşması düşünülemezdi. Doğrudan halkla iç içe olmak için halkın en yakınına kadar

¹ Hüsametdin İNANÇ, *AB'ye Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri*, Adres Yayınları, Ankara 2005, s. 22.

gitmeliydi. Bu maksatla Halkevleri hızlı bir teşkilatlanma içerisine girerek ülkenin en ücra köşesine kadar gitmeli ve buralarda bulunan her bir bireye kapılarını açmalıydı. Bu birçok zorluğu içerse de devletin bütün imkânları seferber edilerek kısa bir sürede ülkenin her köşesinde çok sayıda Halkevi açılarak herkesin buralardan faydalanması sağlanmıştır.

Zonguldak Halkevi de bu kurumun bir parçası olarak kısa sürede teşkilatlanmasını tamamlayarak, Zonguldak'ta çalışmalarına başlamış ve bütün şubeleriyle faaliyetlerini sürdürmüştür.

Zonguldak Halkevi'nin Faaliyetlerini incelediğimiz bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Halkevlerinin temel ideolojisi olan "Halkçılık" kavramının kökenini ve bu kavramın Türkiye'ye girişini ele alındı. Çalışmanın ikinci bölümünde; Halkçılık ideolojisinin kökenini oluşturduğu Halkevlerinin kuruluş serüvenini, amaçlarını ve bu amaçlara yönelik faaliyetler yürütmekle sorumlu olan çeşitli şubeler ve her bir şubenin amaçlarını anlatmaya çalışıldı Üçüncü bölümde; Zonguldak'ta bir Halkevinin kurulma gerekliliğini ve kurulan Halkevinin şubelerini ve yine bu şubelerde görev alan kişileri tanıtıldı ve faaliyetlerine yer verildi. Çalışmanın son bölümünde ise Halkevlerinin kapatılması süreci ve sonrasında yaşana gelişmeler anlatıldı. Bu şubelerin yapmış olduğu faaliyetlerin yanı sıra şubelerin yönetimi ile ilgili kişilerin seçilmelerine de değinildi.

Cumhuriyetimizin ilk yıllarının önemli çalışmalar yürütmüş olan bir kurumunun faaliyetlerini incelediğimiz bu çalışmada konu seçiminden kaynakların taranmasına ve çalışmanın tamamlanması sürecinde büyük bir sabırla yardımlarını esirgemeyen Danışman Hocam Sayın Doç. Dr. Fahri YETİM' e saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Özcan ALDIBAŞ

GİRİŞ

19. Yüzyılda Rusya'da "Narodnik Hareketi" olarak ortaya çıkan Halkçılık fikri Türkiye'ye 20. Yüzyılın başlarında Rus İmparatorluğu topraklarından göç eden aydınlar aracılığı ile girmiş ve Türkiye'de Milliyetçilik ile bir ittifak halini alarak dönemin aydınlarınca kurulmuş ve önemli bir sivil toplum kuruluşu vazifesi de gören Türk Ocaklarında sistemli bir ideoloji oluşturulması yolunda bir adım atılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğunun parçalandığı bir süreçte kendini gösteren halkçılık ideolojisi Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre yeniden şekillenerek savaş sonrası dönemde toplumun yeniden inşasına yön vermeye çalışmıştır. Osmanlı İmparatorluğunda toplumun yaşamış olduğu sıkıntılardan ve her türlü toplumsal aksaklıklardan yola çıkarak yeni ve modern bir toplum inşası süreci ve bu yeni süreçte aksayan kurumların yerlerini yenileri almaya başlamıştır.

Yeni Türkiye Cumhuriyetinin toplumu muasır medeniyet seviyesine çıkarma iddiasını gerçekleştirmeye yönelik olarak oluşturduğu ve toplumun bizzat kendisinin, bütün bireyleriyle katkı sağlayabileceği bir kurum ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Böyle bir vazifeyi gerçekleştirebilecek kurumun öncelikle halkla iç içe olması ve bizzat halkın talepleri ve ihtiyaçlarına göre şekillenmesi gerekmektedir.

İmparatorluktan ulus – devlet olma yolunda öncelikle sömürgeci güçlere karşı verilmiş olan mücadelede büyük bir başarı sağlayan Cumhuriyet kadroları şimdi de toplumun geri kalmışlığına ve unutulmuşluğuna karşı mücadele etmek için halkın evi olabilecek bir kuruma gereksinim duymuştur.

Türkiye'de Halkevleri yüzyıllardır toplum içinde var olan halk – aydın ayrımını ortadan kaldırarak aynı toplumun birer parçası hatta ayrı birer bireyi oldukları toplumu bütünleştirmeyi bir araya getirmeyi amaçlamıştır.

Aydın içinde bulunduğu toplumu tanıyacak, halk ise kendi yetiştirdiği aydın kesimin öncülüğünde muasırlaşacak, medenileşecektir.

Türkiye’de Halkevi her türden ve her kesimden insanın bir araya gelerek, birlikte hareket ederek toplumsal bir bütünlük içinde çalışabileceği birer ev vazifesi görmüşlerdir.

Bu mukaddes vazifeyi gerçekleştirme görevi diğer bütün Halkevleri gibi Zonguldak’ta da Zonguldak Halkevine verilmiştir. Zonguldak Halkevi kurulduğu günden itibaren kendisine sağlanan imkânlar dâhilinde bütün şubeleriyle çalışmalarını gerçekleştirmiş ve Zonguldak halkının modern bir toplum olması yolunda üzerine düşen görevi kapatıldığı güne kadar sürdürmüştür.

Çalışmalar yürütülürken kaynaklar konusunda mümkün olan bütün kaynaklar incelendi ve gerekli bütün incelemeler yaparak seçilen kaynaklardan yararlanıldı. Çalışmada dönemin birinci el kaynaklarına, Halkevi ve CHP’nin yayınlarına ve ayrıca Zonguldak Halkevi’nin süreli yayınlarına bakıldı. Çalışmanın önemli kaynaklarından olan dönemin gazetelerini de incelendi.

BİRİNCİ BÖLÜM:

HALKÇILIK İDEOLOJİSİNİN GELİŞİM SÜRECİ

1.1. Halkçılık İdeolojisinin Ortaya Çıkışı

Kavramlar içerdiği anlam bakımında farklı toplumlarda ve farklı zamanlarda değişik şekillerde ifade edilmektedir. Halk ve Halkçılık kavramları da toplumlara ve zamana göre farklı anlamlar ifade etmektedir.

Halk sözcüğü aynı ülkede yaşayan, aynı kültür özelliklerine sahip olan, aynı uyruktaki insan topluluğu biçiminde tanımlanmaktadır. Bu tanımlamaya göre toplumu oluşturan bireylerin belli bir bölgede ortak kültüre ve irsî olarak aynı kökene dayanmaları gerekmektedir. Sözcüğün bir diğer anlamı; aynı soydan gelen, ayrı ülkelerin uyrukları olarak yaşayan insan topluluğudur. Böyle bir tanımlamada topluluğun ortak bir bölgede yaşıyor olması gerekmezken, köken olarak bir birliktelikleri söz konusu olmaktadır. Aynı bölgede yaşayan ancak değişik soylardan gelen topluluklar da halk anlamına gelmektedir. Sözcük bu anlamlarından farklı olarak bir ülkedeki yurttaşların bütünü gibi genel bir tanıma da sahiptir.²

Halk sözcüğü dilimize Arapçadan geçmiştir. Kelime Arapçada *yaratma*, *yaratılma* anlamına gelmektedir.³ Zamanla anlamı genişleyen sözcük *insanlar* şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. Sözcüğün Batı dillerindeki karşılığı Latince kökenli *populus* kelimesinden gelmekte ve Latince karşılığı da Arapçada olduğu gibi insan topluluklarını ifade etmek için kullanılmıştır.⁴

Halk'ın kavram olarak içerdiği anlamın tek ve kesin bir kabule sahip olmaması, bu sözcükten türeyen halkçılık kavramının da muğlâklığına, tek ve kesin bir anlamının olmamasına neden olmuştur.

² *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, 9. Basım, c. 1, TDK Ankara 1998, s. 933.

³ Ferit Devellioğlu, "Halk" *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitapevi, Ankara 2005, s. 318.

⁴ Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2000, s. 22-23.

Batı toplumlarında, kapitalizmin olumsuz etkilerinin sonucu yaşanan sosyo-ekonomik değişimlerin geniş halk kitleleri üzerindeki yıkıcı etkilerini en aza indirmek amacıyla verilen mücadele olarak tanımlanabilecek halkçılık kavramı, toplumdan topluma farklı anlamlar içerebilmektedir.⁵

Türkiye'nin de dâhil olduğu imparatorluk sonrası anti-emperyalist nitelikli bağımsızlık mücadelesi veren toplumlarda halkçılık, toplumu bir bütün olarak mücadeleye dâhil edebilmek için kullanılan etkili bir söylem ve kazanılan topyekûn mücadelenin ardından yeni oluşumlar kurma sürecinde- değişiklik göstermekle beraber- varlığını sürdüren bir kavram olmuştur.⁶ Halkçılık, toplumda çalışan kesimin haklarını koruma amaçlı bir hareket olarak da tanımlanmaktadır.⁷

Halkçılığın anlamı tarihsel süreç içinde değişiklikler göstermiştir. 1789 Fransız Devrimi öncesinde toplumsal bir olgu niteliğinde olan halkçılık, devrimi gerçekleştiren toplum katmanlarının devlet yönetiminde söz sahibi olma başarısını elde etmesiyle siyasi bir nitelik kazanmıştır. Ancak, devrim sürecinde halkın kitlesel gücünden faydalanan burjuva, devrim sonrasında devletin yönetimini kralın elinden alarak kendi kontrolüne geçirmesiyle halkı göz ardı ederek, onun yerine ulus ve ulusçuluk gibi toplumun manevi duygularına hitap eden kavramları ön planı çıkarmıştır.⁸

Halkın ihtiyaçlarına uygun olarak halkla beraber hareket eden bir aydın hareketi olarak halkçılık 19. yüzyıl Rusya'sında mümkün olmuştur. Gerçek anlamıyla halkçı bir hareket olan ve Rusçada "halka doğru" anlamına gelen "narodnik" hareketi, tarımda serfliğin kaldırılmasının ardından bozulan toplumsal dengede, elindeki toprağı kaybederek yoksullaşan ve Rusya nüfusunun çoğunluğunu oluşturan küçük köylü

⁵ Cezmi Eraslan, *Yakın Dönem Türk Düşüncesinde Halkçılık ve Atatürk*, Kumsaati Yayınları, İstanbul 2003, s. 271.

⁶ Eraslan, *Yakın Dönem*, s. 271.

⁷ İhsan Akay, *Atatürkçüğün İlkeleri*, Varlık Yayınları, İstanbul 1973, s. 52.

⁸ Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu*, s. 24.

sınıfının haklarını büyük çiftlik sahibi “gulag” lara karşı korumaya çalışan Rus aydınları tarafından başlatılmıştır.⁹

Çarlık yönetimine ve büyük çiftlik sahibi “gulag”lara karşı, ülkenin çoğunluğunu oluşturan küçük köylü sınıfının haklarını savunmak amacıyla harekete geçen narodnikler, ülkenin her yerinde köy köy dolaşarak hem toplumun bu kesimini daha yakından tanımak hem de onların taleplerini dile getirmek istiyordu. Narodniklerin bir diğer amacı da ülkenin çoğunluğunu oluşturan köylüyü Çar’a karşı isyana teşvik ederek, kendi siyasi amaçlarını gerçekleştirmek için onların desteğini almaktı.¹⁰ Narodniklerin bu amaçla Rus köylü sınıfı ve dolayısıyla Rusya halkını siyasal bir hedefe yönlendirmesi, halkın toplumsal bir katman olmasının yanı sıra ortak bir siyasal amaç için hareket eden toplumsal sınıf niteliğine bürünmesinde etkili olmuştur.

1.2. Türkiye’de Halkçılık

Osmanlı İmparatorluğunda 18. ve 19. yüzyıllarda bozulan ekonomik şartlar toplumun yaşam koşullarını olumsuz etkilemiş ve bu durumdan kurtulmak için çeşitli çarelere başvurulmuştur. 19. yüzyıl boyunca ülkenin içine girmiş olduğu bunalımlı durumdan kurtulmak amacıyla Osmanlıcılık, İslamcılık ve Batıcılık gibi fikir akımlarının uygulanması devleti bulunduğu durumdan kurtaramamıştır. Yaklaşık bir asır boyunca devam eden bunalımdan kurtulma girişimleri sonuç vermeyince, Osmanlı aydınları tarafından, ülkenin kurtuluşu için Rusya’da ortaya çıkan narodnik hareketi çare olarak görülmüş, bu amaçla halka gitmek, onu eğitmek ve böylece ülkenin bölünmesi ve dağılmasını engelleme fikri popülerlik kazanmıştır.¹¹

⁹ Mete Kaynar, *Tarihin İnşası ve Siyaset*, Adımlar Yayınları. Sivas, 2009, s. 280.

¹⁰ Kaynar, *Tarihin İnşası*, s. 281.

¹¹ Çeçen, *Atatürk’ün Kültür Kurumu*, s. 42 - 43.

Rusya’da ortaya çıkan narodnikler Osmanlı aydınını üç farklı yolla etkilemiştir. Birincisi, Balkan coğrafyasında ve özellikle Bulgar yazar ve öğretmenler arasında yaygın olan halkçı fikirlerin yayılması yoluyla olmuştur. İkinci olarak, Rusya’da eğitim görmüş, narodnik hareketini yakından tanıyan, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu ve Hüseyinzade Ali gibi göçmen Türkler aracılığıyla bu hareket Osmanlı aydınları arasında yayılmaya başlamış ve üçüncü bir yol olarak da Ermeni aydınlarının Rus sosyalizminden etkilenmeleri ile ortaya çıkmış olan Hınçak akımının etkisi ile halkçılık Osmanlı aydınlar arasında popüler hale gelmiştir.¹²

Rusya’dan göç eden Türklerin Osmanlı’daki bütün bir düşünsel yapıyı etkiledikleri söylenemez. Bu kişiler görüşleriyle düşünsel yapıya önemli katkıda bulunmuşlardır.¹³ Rusya’dan göç eden Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu ve Hüseyinzade Ali gibi aydınlar narodniklerin görüşlerinde etkilenmişlerdir ancak bu kişilerin görüşleri Rus narodniklerin görüşlerinden farklı olarak Marksizm’e değil, siyasi Türkçülük ve Halkçılık gibi akımlara dönüşmüştür.¹⁴

XIX. yüzyılda “ulus” kavramı güç kazanmaya başladıkça, siyasal alanda yaşanan rekabete “edebiyatta” bir zemin, bir kaide oluşturmayı başarmıştı. Uluslar bilinçli ya da değil, siyasal ve uzantısı olan konulardaki rekabetlerine edebiyatı da eklemeyi başarması, bu ulusların hem bilinçlerini olgunlaştıran ve hem de onun birleşmesinde yeni bir alanın oluşmasına neden olmuştu.¹⁵

II. Meşrutiyet sürecinde halkçı bir anlayışla yayın yapan dergiler ortaya çıkmıştır. Bunlardan en önemlisi “Halka Doğru” dergisidir. Yazılarıyla halk ile aydın arasında bir bağ kurmayı amaçlayan dergi, “Türk

¹² Niyazi Berkes, *Batıcılık Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, Kaynak Yayınları İstanbul 2007, s. 81- 82.

¹³ Erel Tellal, “1905 Rus Devriminin 1908 Üzerine Etkileri”, *100. Yılında Jön Türk Devrimi*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010, s. 636.

¹⁴ Yusuf Sarıınay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1994, s.198.

¹⁵ Pascale Casanova, *Dünya Edebiyat Cumhuriyeti*, (Çev: Saadet Özen, Filiz Deniztekin), Varlık Yayınları, İstanbul 2010, s. 50.

Yurdu” grubu içindeki Celal Sahir (Erozan) tarafından 1913’te çıkarılmaya başlanmıştır. Dergi Türk milliyetçiliğinin halkçı bir nitelik kazanmasında etkili olmuştur. Dönemin birçok önemli ismini yazar kadrosunda bulunduran dergide Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Halide Edip(Adıvar),Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali, Akil Muhtar, Ali Canip, Mehmet Fuad Köprülü, gibi Türkçü aydınlar yer almaktaydı.¹⁶

Osmanlı aydınları arasından çeşitli yollardan etkisini göstermeye başlayan narodnik hareketi Rusya’dakinden farklı bir gelişim göstermiştir. Bu dönemde Osmanlı Devletinin yönetimini elinde bulunduran İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin uluslaşma projesine uygun olarak yürüttüğü Türkçü politikalar Halkçı bir yapıyla bürünmüştür. Bu süreçte millet ile halk arasında anlam bakımından bir fark görülmemiştir. Türkçülerin yayın organı olan *Türk Yurdu* dergisinde halktan ayrı bir milletin olmadığı ifade edilmiş ve “*milliyetin esasını yaratan halktır*” denilmiştir. Bu nedenle halka doğru inmeyi, halkı anlamayı milleti yükseltmek için halkı yükseltmek gerekliliği üzerinde durulmuştur.¹⁷

II. Meşrutiyet ve erken Cumhuriyet dönemini fikirleri ile etkilemiş isimlerden biri olan Ziya Gökalp’e göre, aldıkları eğitim bakımından halktan ayrı olan *seçkinler* halka doğru gitmesi gerekenlerdir. Seçkinlerin halka gitmesinin iki nedeni vardır; Halk kültüründen yoksun olarak yetişmiş seçkinler halkı daha yakından tanımak ve halk kültürü ile aydınlanmak için halka gitmeliydi. Halka doğru gitmenin bir diğer nedeni de seçkinlerin almış oldukları eğitim yoluyla kazandıkları uygarlığı halka tanıtmak ve öğretme gerekliliğidir.¹⁸

Ziya Gökalp’in halktan ayrı olarak tanımladığı seçkinler siyasi olarak bir anlam ifade etmemektedir. Ona göre yasalar önünde eşitliği kabul eden herkes halktır. Gökalp’ in toplum anlayışında sınıfların birbiri ile çatışma içinde olması yerine toplumun dayanışması anlayışı vardır. Toplumu

¹⁶Sarınay, *Türk Milliyetçiliğinin*, s. 164.

¹⁷ Zafer Toprak, “Osmanlı Narodnikleri: Halka Doğru Gidenler”, *Toplum ve Bilim*, S. 24, İstanbul 1984, s. 70.

¹⁸ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2007, s. 40-41.

oluşturan sınıflar çatışarak değil dayanışma yoluyla ilerleyebilir. Gökalp' in bu şekilde bir toplum anlayışının olması, Durkheim sosyolojisinin solidarist toplum fikirlerinden etkilenmiş olmasından dayanmaktadır.¹⁹

Gökalp, sosyolojisinin sınıf çatışması yerine dayanışmayı esas almasının bir diğer nedeni, Osmanlı'nın geleneksel toplum yapısının sınıf çatışmasına uygun olmamasından kaynaklanmaktadır.²⁰ Gökalp' in geleneksel şartlara uygun şekilde düzenleyerek yeni bir anlam kazandırdığı dayanışmacı fikirler meslek ahlakının yeniden canlandırılmasını ve böylece ekonomiyi düzeltmeyi amaçlamaktadır.²¹

Gökalp, sınıflı bir toplumda var olan sınıflar arası çatışmanın toplumun geleceği açısından olumsuz bir etkiye sahip olacağını düşünmektedir. Siyasi anlamda sınıfsız bir toplumun gerekliliğini savunan Gökalp'e göre mesleki açıdan toplumsal bir gruplaşmanın olması kabul edilebilir bir durumdur. Toplumda var olması gerekli olan bu mesleki guruplar, ekonomik bakımdan gelişme sağlayabilmek için bir iş birliğine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu iş birliği toplumda bir kader birliğine ve bir ortaklığa neden olacaktır. Halkçılığın amacı da siyasi anlamda bir sınıf ayrımını törpüleyerek, meslek grupları arasındaki iş birliği ve kaynaşmayı artırmaktır.²²

Gökalp ve II. Meşrutiyet sürecindeki diğer aydınların ulaşmak istedikleri hedef, halkı yakından tanıma, halka değer verme, medeniyet seviyesini yükseltme ve halk ile aydın arasındaki ayrılığı ortadan kaldırarak bir halk-aydın bütünleşmesini gerçekleştirebilmek olmuştur.²³ Bu dönemde ortaya çıkan halkçı görüşler daha sonraki süreçte yaşanacak olan milli mücadelenin bir halk hareketi halini almasına katkı sağlamıştır.²⁴

Milli Mücadele sürecine gelindiğinde, dönemin koşulları gereği halkçılık, daha farklı bir anlam kazanmıştır. Milli Mücadele süreci boyunca

¹⁹ İlhan Tekeli - Gencay Şaylan, "Türkiye'de Halkçılık İdeolojisinin Evrimi", *Toplum ve Bilim*, S. 6, İstanbul Güz 1978, s. 60.

²⁰ Çeçen *Atatürk'ün Kültür Kurumu*, s. 40.

²¹ Eraslan, *Yakın Dönem*, s. 112.

²² Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu*, s. 44.

²³ Sarıınay, *Türk Milliyetçiliğinin*, s. 198.

²⁴ Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu*, s. 47.

Ankara’da yaşanan iktidar kavgası içindeki bütün grupların gündeminde halkçılık geniş bir yer tutmuştur. Bu dönemde halkçılık adına yapılan faaliyetlerden beklenen işlev, öncelikle Büyük Millet Meclisini oluşturan eşraf, bürokrat ve din adamları ile halk yığınlarının desteğini alabilmektir. Halkçılık akımından beklenen bir diğer işlev de maddi desteğin kaynaklarından biri olabilecek olan Sovyetler’ in yardımını alabilmektir.²⁵

Bu süreçte yaşanan iktidar mücadeleleri, iktidar için çekişen grupların kendi görüşleri doğrultusundan halkçı programlar hazırlayarak kitlelerin desteğini alma çabasına dönüşmüştür.²⁶

İttihatçı grupların hazırlamış oldukları halkçı program, ülke içinde olduğu kadar ülke dışında bulunan ittihatçıların ve Sovyetlerin isteklerine cevap verebilecek şekilde hazırlanmaya çalışılmıştır. Programa göre; Türkiye’nin toplum yapısı Batı’daki gibi sınıf farklılıkları esasına göre şekillenmemiş, Türkiye’deki esas farklılık bürokrasi ile halk arasındaki ayrılıktan doğmuştur. Halkı devlet yönetiminden tamamen uzak tutarak ülkeyi yönetmiş bürokrasinin elindeki iktidar alınarak, halkında bu iktidarda söz sahibi olabileceği bir sistemin oluşturulması ile Türkiye’ de bir sınıf çatışmasına gerek kalmadan toplumsal bir ilerleme sağlanabilecektir. Halkın yönetime katılması için devlet yönetimindeki bütün kademelerde halkın seçtiği kişilerin yer alması gerektiği savunulan programda, Din Şurası oluşturulması, saltanat ve hilafetin korunması esas alınmaktadır. İttihatçıların hazırlamış oldukları programda anti-bürokratik içerikli bir halkçılık anlayışı bulunmaktadır. Programda şuralara ve halk mahkemelerine yer verilmesi Sovyet desteğinin alınabilmesi ile ilgilidir. Programda şuraların seçiminde mesleki temsil esasının öngörülmesi, mahalli eşrafın çıkarları ile çelişmeyen bir yapının oluşturulmasını amaçlamaktadır.²⁷

²⁵ Tekeli - Şaylan, “Türkiye’de Halkçılık”, s. 65-66.

²⁶ Tekeli - Şaylan, “Türkiye’de Halkçılık”, s. 66 - 67.

²⁷ Tekeli - Şaylan, “Türkiye’de Halkçılık”, s. 67 - 68.

Şûraların seçimindeki mesleki temsil esasının uygulanmak istenmesi, Ziya Gökalp' in dayanışmacı halkçılık anlayışının İttihatçı gruplar arasından etkinliğini sürdüren bir görüş olduğunu göstermektedir.²⁸

İttihatçıların hazırlamış oldukları programda cemiyetin önemli isimlerinden olan Ziya Gökalp'ın görüşleri kadar, cemiyetin politikalarını belirlemede önemli bir başka isim olan Ali İhsan Bey etkili olmuştur. Ali İhsan Bey hazırlamış olduğu “Temsil-i Meslek Programı” ile İttihat ve Terakki'nin bu dönemdeki politikalarına yön vermiştir.²⁹

İttihatçı grupların hazırlamış oldukları halkçı programlara karşılık olarak Mustafa Kemal ve çevresindekiler, 13 Eylül 1920 tarihli “ Teşkilat-ı Esasiye Kanunu Layihası” olarak adlandırılan ve mecliste yoğun tartışmalara neden olan halkçılık programlarını hazırlamışlardır.³⁰

Bu program, hükümetin siyasi, sosyal, idari ve askeri konulardaki görüşlerini yansıtmakta ve idari teşkilat ile ilgili kararları içermektedir. Bu programın daha sonra çıkacak kanunlara zemin oluşturduğunun belirtilmiş olması, programın hükümet bakımından önemini göstermektedir.³¹

Halkçılık Programı'nın hazırlanmasından dört ay sonra hazırlanan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile halk egemenliği ilkesi kabul edilmiş, saltanat ve hilafetin egemenliği yerine ulus egemenliği anlayışı getirilmiştir. Bu anlayış ile cumhuriyet yönetiminin meşru zemini oluşmuştur.³²

Mustafa Kemal çevresinin hazırlamış olduğu “halkçılık programı”, mesleki temsil esasını dışında İttihatçıların programına benzer özelliklere sahip bir programdır. Bu program genel olarak, Türk halkını emperyalizm ve kapitalizmin baskısı altında ezilmekten kurtararak, kendi kendini yönetmeyi sağlamaya çalışmayı ve bunun için gerekli olan yapısal değişikliklerin gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır. Programa göre halkın

²⁸ Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu*, s. 50.

²⁹ İlhan Tekeli - Selim İlkin, “(Kör) Ali İhsan (İloğlu) Bey ve Temsil-i Mesleki Programı”, *Cumhuriyet'in Harcı*, C II., Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003, 355-356.

³⁰ Tekeli - Şaylan, “Türkiye’de Halkçılık”, s. 66-67.

³¹ Eraslan, *Yakın Dönem*, s. 105 -106.

³² Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009, s. 503.

refahı için yapılacak değişikliklerin kaynağı da yine halkın kendisi olacaktır.³³

Milli Mücadele sürecinin kendi şartlarından ötürü halkçılık anlayışının anlamı ve ondan beklenen işlev savaş sonrasında değişen şartlarla birlikte farklılık göstermiş, yeni dönemle birlikte halkçılık içerik değiştirerek cumhuriyet ideolojisine uygun hale gelecektir.³⁴

Henüz ortada bir cumhuriyet fikri olmazdan evvel Mustafa Kemal tarafından ortaya konulmuş olan 1920 tarihli Halkçılık Programı ile yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin halkçılık ideolojisi konusunda nasıl bir yaklaşıma sahip olduğu kendini göstermeye başlamıştır. Halkçılık, süreç içindeki yaşanan değişikliklere rağmen 1923'te kabul edilen 9 Umde ile ve CHP'nin 1927, 1931 ve 1935'teki kurultaylarında partinin ve devletin en önemli niteliği olmaya devam etmiştir. Bu süreçte halkçılık ile vurgulanmak istenen önemli olgu "hâkimiyet-i milliye" kavramı olmuştur ki bununla anlatılmak istenen de yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin tek meşru iktidar kaynağının halk olduğu vurgusudur.³⁵ Yine konu ile ilgili Mustafa Kemal Atatürk'ün 12 Temmuz 1920 tarihli konuşmasında "*Sanırım bugünkü varlığımızın ana mahiyeti milletin genel eğilimini ispat etmiştir, o da halkçılıktır ve halk hükümetidir. Hükümetin halkın eline geçmesidir.*"³⁶ Şeklinde yaptığı açıklama ile "hâkimiyet-i milliye" den kasıt edilenin halkçılık ilkesi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, eski imparatorluk döneminin hilafet anlayışının yerine halkçılık anlayışını getirmiştir. Mustafa Kemal imparatorluk rejimini yerine getirmeye çalıştığı halkçılık ilkesini, TBMM'nin açılmasından itibaren uygulamaya çalıştığı her siyasal faaliyetin içinde yer vermeye çalışmıştır.³⁷ Bu amaçla Mustafa Kemal 7 Aralık 1922'de halkçılık

³³ Tekeli – Şaylan, "Türkiye'de Halkçılık", s. 69.

³⁴ Tekeli – Şaylan, "Türkiye'de Halkçılık", s. 71.

³⁵ Asım Karaömerlioğlu, "Tek Parti Döneminde Halkçılık", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Kemalizm*, C. II, İstanbul 2001, s. 275.

³⁶ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri* (Bundan sonra ADS şeklinde verilecektir), (Bugünkü Dille) Haz: Ali Sevim, İzzet Öztoprak, M. Akif Tural, ATAM Yayınları, Ankara 2006, s. 122.

³⁷ Emre Kongar, *Atatürk ve Devrim Kuramları*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 1981, s. 401.

ilkesine dayanan “Halk Partisi” adını taşıyan bir siyasi parti kurma isteğini açıklamıştır.³⁸

9 Eylül 1923 tarihli ve 9 Umde’nin devamı niteliğinde olan Cumhuriyet Halk Fırkası’nın ilk resmi tüzüğü ve programının ikinci maddesinde halk ve halkçılığın tanımı yapılmaktadır. Buna göre Halk Fırkası nazarında halk kavramı, herhangi bir sınıfa münhasır değildir. Hiçbir ayrıcalık iddiasında bulunmayan ve genellikle kanun nazarında mutlak bir eşitliği kabul eden bütün fertler halktandır. Halkçılar, hiçbir ailenin, hiçbir sınıfın, hiçbir cemaatin, hiçbir ferdin ayrıcalıklarını kabul etmeyen ve kanundan yararlanmadaki mutlak özgürlük ve bağımsızlığını tanıyan fertlerdir.”³⁹

Mustafa Kemal Atatürk halkçılık anlayışına söylev ve demeçlerinde sıklıkla değinmiştir. Bu konuşmalardan biri olan 1 Aralık 1921 tarihli Bakanlar Kurulu’nun Görev ve Yetkisini Belirten Kanun Teklifi dolayısıyla yaptığı konuşmasından halkçılık anlayışının, ne Batı demokrasilerine ne de Sovyet sosyalizmine benzemediğini Türkiye’deki halkçılığın kendi şartlarının neticesinde oluşmuş bir ilke olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

“Efendiler bizim hükümetimiz demokratik bir hükümet değildir. Sosyalist bir hükümet değildir. Ve gerçekten kitaplarda var olan hükümetlerin, bilimsel mahiyeti bakımından, hiçbirine benzemeyen bir hükümettir. Fakat millî hâkimiyeti, millî iradeyi oluşturan tek bir hükümettir, bu öze sahip bir hükümettir! İlmî ve sosyal noktadan bizim hükümetimizi ifade etmek gerekirse “halk hükümeti” deriz. Teşkilat-ı Esasiye Kanun’umuzun birinciden dördüncüye kadar olan maddeleri hükümetin ne olduğunu, kimin tarafından yönetildiğini, yöneten heyetin kuvvet ve yetkisini açıklamıştır. Şekli belirlenmiştir. Fakat meslekî çalışma bakımından bile düşündüğümüz zaman, biz hayatını, istiklâlini kurtarmak için çalışan, zavallı bir halkız! Konumumuzu bilelim. Kurtulmak, yaşamak için çalışan ve çalışmaya mecbur olan bir halkız! Bundan dolayı her birimizin hakkı vardır. Yetkisi vardır. Fakat çalışmak sayesinde bir hakkı kazanırsınız. Yoksa arka üstü yatmak ve hayatını çalışmaktan arınmış geçirmek isteyen insanların bizim toplumumuz içerisinde yeri yoktur, hakkı yoktur (Alkışlar)! O halde ifade edelim ki

³⁸ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk* (1919-1927), Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara 2007, s. 485.

³⁹ Yılmaz Gülcan, *CHP (1923-1946)*, Alfa Yayınları, İstanbul 2001, s. 76 - 77.

Efendiler! Halkçılık, sosyal düzenini çalışmasına, hukukuna dayandırmak isteyen bir meslekî çalışmadır. Efendiler! Biz bu hakkımızı saklı bulundurmak, bağımsızlığımızı güven altına almak için toplumumuzca, milletimizce bizi yok etmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı milletçe mücadeleyi uygun gören bir mesleği takip eden insanlarız. Bundan dolayı bu ve bu gibi yönlendirmelerle ve açıklamalarla hükümetimizin dayandığı temelin, ilmî çalışmaya dayanan bir temel olduğunu açık bir şekilde görürüz; fakat ne yapalım ki demokrasiye benzemiyormuş, sosyalizme benzemiyormuş, hiçbir şeye benzemiyormuş! Efendiler biz benzememekle ve benzetmemekle övünmeliyiz! Çünkü biz bize benziyoruz. Efendiler.”⁴⁰

Atatürk'ün halkçılık anlayışında, milletin birbirinden farklı ve bir birine rakip unsurlardan oluşan bir toplumsal yapı içinde değil, aksine her birinin yaptığı farklı işler nedeniyle bir ortaklığa muhtaç olan sınıfların bir arada yaşadığını¹⁷ Şubat 1923 tarihli İzmir İktisat Kongresi'nin açılışında yaptığı şu konuşmasında açıklamaktadır:

“Bizim halkımızı yararları birbirinden ayrılır sınıflar halinde değil, tersine varlıkları ve çalışma sonucu birbirine lâzım olan sınıflardan ibarettir. Bu dakikada dinleyicilerim çiftçilerdir, sanatkârlardır, tüccarlardır ve işçilerdir. Bunların hangisi birbirinin karşıtı olabilir. Çiftçinin sanatkâra, sanatkârın çiftçiye ve çiftçinin tüccara ve bunların hepsine, birbirine ve işçiye muhtaç olduğunu, kim inkâr edebilir.”⁴¹

Cumhuriyet dönemi halkçılığı, iktidar kaynağının halk kitlelerine dayandırılarak meşruiyet sağlama ve halkın yasalar karşısındaki eşitliğini vurgulayan öğeler taşıırken diğer yandan, toplumda ekonomik ya da sosyal eşitsizliklerin doğmasını ya da var olan eşitsizliklerin toplumsal bir çatışmaya dönüşmeyeceğini kanıtlamaya çalışan öğeleri barındırmaktadır.⁴²

Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin “sınıfsız, kaynaşmış bir kitle” olduğu vurgusu yönetici elit tarafından sıklıkla yapılmıştır. Bunun nedeni, sınıf

⁴⁰ ASD, s. 262.

⁴¹ ASD, s. 478.

⁴² İlhan Tekeli, “Bir Modernleşme Projesi Olarak Türkiye’de Kent Planlaması”, *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, (Ed. Sibel Bozdoğan-Reşat Kasaba), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 147.

çatışmasını esas alan sosyalist ya da komünist akımların yıkıcı bir etki yaratacağı kaygıları olmakla beraber asıl kaygı nedeni, Osmanlı toplumsal ve siyasal yapısına karşı öne çıkarılmış olan milliyetçi söylemlere, karşı çıkışları önleme çabası olmuştur.⁴³

Atatürk'ün halkçılık anlayışında amaç, demokratik ilkelerinde gereği olan halkın halk tarafından halk için yönetimini Türkiye' de gerçekleştirmek olarak tanımlanmaktadır. Türk toplumunun hızlı bir şekilde çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmasını amaçlayan Atatürk, Türk toplumunun çağdaşlaşmasının önündeki engelleri kaldırabilmek adına her türlü öğreti ve dogmatik fikirlerden arındırılmış ve tamamen toplumun kendi tarihsel ve sosyo-ekonomik şartlarına dayanan deneysel bir halkçılık anlayışı geliştirerek bunu Türk toplumunda uygulamaya çalışmıştır. Milli sınırlar dâhilinde emek sarf ederek yaşayan herkesi halk olarak tanımlayan Atatürk halkçılığı, bu milli sınırlar içinde, hiçbir ayrıcalığa yer vermeden sınıfsız ve kaynaşmış bir toplum yaratmaya çalışmıştır. Atatürk Batı toplumlarında var olan sınıfsal farklılıkların o toplumların bir gerçekliği olarak görmüş ve bu tür bir anlayışın Türk toplumunda yer almaması için gayret göstermiştir. Bu amaçla bütünleştirici ve dayanışmacı bir halkçılığı benimsemiştir.⁴⁴

⁴³ Karaömerlioğlu, "Tek Parti Döneminde", s. 277.

⁴⁴ Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu*, s. 67-68.

İKİNCİ BÖLÜM:

HALKEVLERİNİN KURULMASI VE AMAÇLARI

2.1. Türk Ocaklarının Kapatılması

XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti için her açıdan bir çöküş dönemi olmuş ve bu çöküşün hiç kuşkusuz en etkili nedeni, 1789 Fransız Devriminin ortaya çıkarmış olduğu “*milliyetçilik*” fikridir. XX. yüzyılın başında yaşanan Bosna-Hersek’ in Avusturya tarafından ilhak edilmesi, Bulgaristan’ın bağımsızlığını ilan etmesi, İtalya’nın Trablusgarb’ı işgali gibi siyasi olayların yanında toplumu her açıdan olumsuz bir biçimde etkileyen Balkan Savaşlarının kaybedilmesi ile Rumeli topraklarında yaşayan Türklerin göç ve katliama tabi tutulması, Türkler açısından büyük bir yıkıma ve buna tepki olarak da bir uyanışa sebep olmuştur. Bu uyanış, Osmanlı Devleti’nde Tanzimat’tan beri uygulanmaya çalışılan “*Osmanlıcılık*” fikrinin fiilen sonunu hazırlamıştır.⁴⁵

II. Meşrutiyetin ilanını sağlayan ve ülkeyi yönetmeye başlayan İttihat ve Terakki Cemiyetinin, ülkenin kurtuluşu için uygun gördüğü “*ittihadi anasır*” politikasını uygulamasına rağmen, Türkler dışındaki diğer bütün unsurlar, milliyetçilik düşüncesiyle hareket etmekte ve bağımsız, mili devlet kurma yolunda devam etmekteydiler.⁴⁶

Osmanlı Devletinde diğer uluslardan farklı, milli bilinçten yoksun olarak yaşayan Türklerin bir ulus bilincine sahip olmasını amaçlayan çeşitli girişimler, İmparatorluğun parçalanma sancılarını yaşadığı bu dönemde başlamıştır. “*Türkçülük*” olarak adlandırılan bu bilinçlenme, “Genç Kalemler”, “Türk Derneği” ve “Türk Yurdu” gibi dergilerin yayınlanmaya başlaması ve son olarak “Türk Ocakları”nın kurulmasıyla örgütlü bir hareket halini almıştır.⁴⁷

⁴⁵ Sarıınay, *Türk Milliyetçiliğinin*, s. 131.

⁴⁶ Sarıınay, *Türk Milliyetçiliğinin*, s. 131 -132.

⁴⁷ Neşe Yeşilkaya, *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, İletişim Yayınları, İstanbul 1999, s. 64.

Türk Ocakları, geleceği bir ulus-devlet olmakta gören ve bunun için gerekli olan ulusal varlığın tehlikede olduğunu fark ederek; İmparatorluğu oluşturan unsurları bir arada tutmakta değil Türkleri bir ideal etrafında toplamak gerektiğine inanan, Türk gençleri ve aydınlarının yaratmış olduğu bir hareketin neticesidir. Bu oluşumun özü ilk olarak, İttihat ve Terakki'nin başarısızlıkla sonuçlanan Osmanlıcılık fikrine bir tepki ve Türk olmayan öğrencilerin milliyetçi hareketlerine karşı endişeye düşen Askeri Tıbbiye öğrencileri arasında ortaya çıkmıştır.⁴⁸

Türkçülük ideali çevresinde toplanan Askeri Tıbbiye öğrencileri yaptıkları bir dizi toplantının ardından, dönemin önde gelen isimlerinin de desteğini alarak 20 Haziran 1911'de Ahmet Ağaoğlu, Mehmet Emin, Ahmet Ferit, Yusuf Akçura, Mehmet Ali Tevfik, Emin Bülent, Fuat Sabit'in katılımı ve İttihat Terakki Cemiyeti'nin İstanbul mebusu Ahmet Nesimi Bey'in başkanlığından bir kez daha bir araya gelerek cemiyeti kurmuşlar ve bu cemiyete Fuat Sabit'in teklifi ile "Türk Ocakları" adını vermişlerdir. Bu toplantıda Ocak nizamnamesinin taslağı hazırlanmış ve Türk Ocakları bu toplantıyla fiilen kurulmuştur. Fiilen 20 Haziran 1911'de kurulan Türk Ocakları'nın resmen kurulması, 25 Mart 1912'de İttihat ve Terakki'nin merkezinde Ziya Gökalp' in de katıldığı bir toplantıyla gerçekleşmiştir.⁴⁹

Türk Ocakları'nın ilk yönetim kurulu; Reis: Ahmet Ferit (Tek), İl. Reis: Yusuf Akçura, Umumi Kâtip: Mehmet Ali Tevfik, Veznedar: Dr. Fuat Sabit'ten oluşmaktaydı. Resmen kuruluşunun ardından hazırlanan ilk nizamnamesinde cemiyetin amaçları şu şekilde belirlenmiştir;

" 2. Madde: Cemiyetin Maksudı, akvam-ı İslamiyenin bir rükn-i mühimi olan Türklerin milli terbiye ve ilmi, içtimai ve iktisadi seviyelerinin terakki ve i'lâsıyla Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmaktır.

3. Madde: Cemiyet, maksadını elde etmek için Türk Ocağı adlı kulüpler açarak dersler, konferanslar, müsamereler tertip edip, kitap ve risaleler neşrederek, mektepler açmağa çalışacaktır.

⁴⁸ Sarıınay, *Türk Milliyetçiliğinin*, s. 133.

⁴⁹ Sarıınay, *Türk Milliyetçiliğinin*, s. 140 -141.

4. Madde: Ocak maksadını tahsile çalışırken, sırf milli ve içtimai bir vaziyette kalacak, asla siyaset ile uğraşmayacak ve hiçbir vakit siyasi fıkralara hadim bulunmayacaktır.⁵⁰

Tüzükte yer alan bu maddelere göre cemiyetin amacı; Türk milli kültürünü yüceltmektir. Bunu yaparken, basın-yayın yolunu kullanılması, konferans düzenlenilmesi ve kurslar açılması gibi yolların benimsenmiştir. Bir diğer önemli nokta ise bütün bunlar yapılırken hiçbir şekilde siyasi bir oluşuma hizmet edilmemesi amaçlamıştır.

Türk Ocakları'nın kurulmasından evvel yayınlanmaya başlamış olan *Türk Yurdu* dergisi Türk Ocakları tarafından desteklenmeye başlamış ve daha sonra dergi Ocakların yayın organı halini almıştır.⁵¹

Türk Ocakları çalışmalarına başlamasının ardından, savunduğu Türk Milliyetçiliği fikri öğrenciler ve halk tarafından yoğun bir ilgi görmesini sağlamıştır. Türk Ocaklarına duyulan bu ilgi kısa zamanda sadece İstanbul değil Anadolu ve dünyanın her yerinden ki Türkler tarafından tanınan bir oluşum halini almasını sağlamıştır. Ocak, okumak maksadıyla İstanbul'a gelmiş öğrencilere yardım etmesinin yanında, maddi yardıma ihtiyacı olanlara da imkânları ölçüsünde destek olmaya başlamıştır. Ocak, Hamdullah Suphi'nin başkanlığa seçilmesinin ardından çalışmalar hız kazanmış ve bu dönemde hem üye sayısında önemli bir artış sağlamış hem de İstanbul dışında da şubeler açarak faaliyet alanını genişletme imkânı bulmuştur.⁵²

Türk Ocakları kurulduğu andan itibaren savunduğu Türkçülük fikri nedeniyle dönemin en güçlü siyasi oluşumu olan İttihat ve Terakki'nin ilgisini çekmiştir. Türk Ocakları İttihat ve Terakki karşısında bağımsızlığını korumak amacıyla yoğun bir çaba sarf etmiştir. Ancak İttihat ve Terakki'nin giderek Türkçülük ideolojisine yaklaşması, cemiyet ile aralarından fikri bir yakınlaşma gerçekleşmesini sağlamıştır. İdeolojik bu yakınlaşmaya ek

⁵⁰ Nurcan Toksoy, *Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak Halkevleri*, Orion Yayınları, Ankara 2007, s. 22.

⁵¹ Hüseyin Namık Orkun, *Türkçülüğün Tarihi*, Berkalp Kitapevi, İstanbul 1944, s. 92.

⁵² Toksoy, *Bir Kültürel Kalkınma Modeli*, s. 22-23.

olarak İttihat ve Terakki toplum üzerinde daha etkili olabilmek adına Türk Ocakları'nı kendi kontrolüne almak istemekte ve bu yüzden Ocaklara maddi destek sağlamaktadır. Aralarındaki ideolojik ve maddi bağlara rağmen Türk Ocakları bağımsızlığını kaybetmeme adına bütün siyasi oluşumlarla olduğu gibi İttihat ve Terakki ile olan ilişkilerinde özerkliğini korumayı başaramıştır.⁵³

Türk Ocakları öğrenciler ve halk tarafından ilgi görmesinin yanında, hem ocakların kurulduğu dönemde hem de Cumhuriyet döneminde fikirleriyle topluma yön vermeyi başarmış, Mehmet Emin (Yurdakul), Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Ziya Gökalp, Halide Edip (Adivar) gibi aydınların da ilgilendiği, faaliyetlerinde yer aldığı bir cemiyet haline almıştır.⁵⁴

Türk Ocakları, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele dönemleri boyunca Türkçü bir anlayışla hareket ederek etkin bir çalışma yürütmüştür. Mili Mücadele sürecinde Ocak, işgallere karşı protesto ve mitingler düzenleyerek toplumsal bir harekete öncülük etme çabasında olmuştur. Bu maksatla kurulan, Milli Kongre Cemiyetinin ve Milli Türk Fırkasının yapılanmasında Türk Ocaklarının büyük katkısı olmuştur. İşgallere karşı yürütmüş olduğu tepki hareketine karşılık İtilaf güçleri tarafından Türk Ocakları basılarak çok sayıda üyesi tutuklanmıştır.⁵⁵

Türk Ocağı, Milli Mücadele döneminde işgal kuvvetlerinin baskıları nedeniyle çalışmalarına geçici bir süre ara vermek durumunda kalmıştır. Ancak Milli Mücadelenin yürütülmesinde fikri ve teşkilatlanma olarak büyük desteklere sağlamış olan Türk Ocakları mücadelenin başarıya ulaşmasında önemli rol oynamıştır.⁵⁶

⁵³ Sarıınay, *Türk Milliyetçiliğinin*, s. 155-161.

⁵⁴ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C. II, İletişim Yayınları, İstanbul 1998, s. 458; Enver Behnan Şapolyo, "Atatürk ve Halkevleri", *Atatürk ve Halkevleri*, Halkevleri Atatürk Enstitüsü Yardımcı Yayınları, Ankara 1974, s. 66.

⁵⁵ Tunaya, *Türkiye'de*, s. 476.; Erik Jan Zürcher, *Milli Mücadele' de İttihatçılık*, (Çev. Nüzhet Salihoğlu), İstanbul 1987, s. 144.

⁵⁶ Sarıınay, *Türk Milliyetçiliğinin*, s. 258.

Milli Mücadelenin başarıya ulaşması ve yeni rejimle birlikte yeniden örgütlenen Türk Ocakları hızlı bir şekilde hem şube sayısını hem de üye sayısını artırmıştır. Türk Ocakları'nın yeni rejimle birlikte hızlı bir büyüme yaşamasında devletin Ocaklara sağlamış olduğu desteğin etkisi çoktur. Türk Ocakları'na Mustafa Kemal başta olmak üzere devletin destek vermesinin nedeni, yeni kurulmuş olan Türk devletinin halkın benimsenmesini ve uygulanacak olan kültürel ve sosyal politikaların topluma aktarılmasının Türk Ocakları aracılığı ile sağlama amacı vardır.⁵⁷

Türk Ocakları, Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllardan itibaren, yeni devletin savunuculuğunu yapmaya başlaması devletten yoğun bir destek bulmasını sağlamıştır. Özellikle Mustafa Kemal çıktığı yurt gezilerinde, gittiği şehirlerdeki Türk Ocakları şubelerine ziyaretler yaparak buralarda Ocakları destekleyen konuşmalar yapmıştır. Mustafa Kemal'in bu konuşmalarının içeriğinde yeni kurulan Türk devletinin yüceltilerek, gerçekleştirilen inkılâpların geniş halk kitlelerince benimsenmesinde Türk Ocaklarının önemine vurgu yapmıştır. Mustafa Kemal'in Türk Ocaklarına vermiş olduğu bu destek bireysel ve fikri bir destekten ibaret kalmamış ve kısa bir süre içinde bir devlet politikası halini almıştır.⁵⁸

Mustafa Kemal, Cumhuriyet dönemi ile birlikte yeniden örgütlenmeye başlayan Türk Ocaklarını olan ilgisi ve desteğini Türk Ocaklarının sürekli olarak artırmış Ocakların kurultaylarına ve delegelerine her zaman destek sağlamıştır. Yeni Türk devletinin kuruluşunda en çok Türk Ocaklarına güvendiğini, Türk Ocaklarına toplumsal yaşamda ihtiyaç duyulduğunu, Türk Ocaklarının çalışmalarından çok memnun olduğunu ve gerçekleştirilen devrimlerin halka anlatılmasında Türk Ocaklarının önemli hizmetleri olduğunu gerek Türk Ocaklarının kurultaylarına katılarak yaptığı

⁵⁷ Mustafa Arıkan-Ahmet Deniz, "Türk Ocakları'nın Kapatılışı Borçları ve Emlakinin Tasfiyesi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 15, Konya 2004, s. 406.

⁵⁸ Sarınoy, *Türk Milliyetçiliğinin*, s. 292 - 293.

konuşmalarda ve gerekse Türk Ocakları delegelerini kabulünde belirtmiştir.⁵⁹

Devlet yönetiminin Türk Ocakları'na olan ilgisi ve desteği sürekli olarak artmış ve CHF'nin Ekim 1927'deki büyük kongresinde yapılan tüzük değişikliği ile ülkedeki bütün kuruluşlarla birlikte Türk Ocaklarının da CHF' nin kontrolüne girmesi sağlanmıştır. Büyük kurultayın ardından Türk Ocakları CHF' nin bir kültür şubesi halini alarak varlığını srdrmştir.⁶⁰

Türk Ocakları'nın CHF'nin bir kültür kurumu niteliğine büründüğü görüşüne karşılık, Ocakların Cumhuriyet'e ve onun devrimlerine muhalefet edenlerin toplandığı, devrim karşıtı bir kurum halini aldığını savunan görüşlerde mevcuttur. Anıl een'e göre II. Meşrutiyet sürecinin Turancı görüşlerinin bir ürünü olan Türk Ocakları Cumhuriyet sonrası değişen şartlara ve gerçekleştirilen devrimlere uyum sağlayamamış hatta dönemin ırkçı ve faşist modasına da uyarak Cumhuriyetin esaslarına aykırı bir politikanın odağı halini almıştır.⁶¹

Türk Ocakları'nın kapatılma sürecine girdiği dönemde, savunduğu milliyetçilik, dönemin yeni benimsenen ideolojine uygun değildi. Bu yeni dönemde Türk Ocakları'nın benimsediği "aşırı milliyetçilik" yerini "halkçı" bir ideolojiye bırakmış ve bu hakı ideolojiyi benimsemiş örgütlü bir kurum olan "Halkevleri" nin kurulması sağlanacaktır.⁶² şerafettin Turan'a göre Türk Ocakları'nın kapatılma nedeni, Türk Ocakları'nın Cumhuriyet ncesi ve sonrasında üstlendiği "*Türklerin kültürel birliğine ve uygarlıkta yükselmesine çalışma*" amacına rağmen Cumhuriyet sonrası süreçte, adında "*Türk*" olan bir kültürel ve siyasi bir kurumun, ülkedeki diğer etnik gruplar ve azınlıklarla kültürel bütünleşmeyi engelleyen bir nitelikte olmasıdır. Türk Ocakları bu niteliğinden ötürü, 10 Nisan 1931' de toplanan

⁵⁹ İbrahim Karaer, *Türk Ocakları 1912-1931*, Türk Yurdu Neşriyatı, Ankara 1992, s. 21.

⁶⁰ Sarınay, *Türk Milliyetçiliğinin*, s. 299 - 300.

⁶¹ een, *Atatürk'n Kültür Kurumu*, s. 86.

⁶² şapolyo, "Atatürk", s. 65-69.

Türk Ocakları Olağanüstü Kurultayı'nın aldığı karar ile CHF' ye bağlı bir kuruma dönüştürmüştü ve ardından kapatılmıştır.⁶³

Dünyadaki diğer örneklerinde olduğu gibi kültür toplumlar için milli bütünlüğü savunması nedeniyle modernleşmenin vazgeçilmez bir parçasıdır ve milletlerin modernleşmesinde öneli bir rol oynar.⁶⁴

Türk Ocaklarının kapatılması ile ilgili olarak çeşitli sebepler ileri sürülmektedir. Bunlardan ilki Türk Ocakları'nın, tüzüğünde yer alan “ Türk Ocakları siyasetle uğraşmaz” ilkesine rağmen siyasetle uğraşmaya başlaması ile tek parti döneminde CHF'nin karşısına siyasi bir güç olarak çıkabileceği endişelerinin oluşmasıdır. Türk Ocakları'nın kapatılma nedenlerinden bir diğeri ise yukarıda bahsedildiği gibi Türk Ocakları'nın kuruluşundan itibaren savunduğu “milliyetçilik” idealinin ırkçı ve Turancı bir niteliğe bürünmesi ve dolayısıyla Cumhuriyet'in niteliklerine ters düşmesiyle açıklanmaktadır.⁶⁵

Türk Ocakları'nın kapatılma nedenleri ile ilgili bir başka görüş ise Ocakların kapatılma nedenini dönemin siyasal şartlarına göre değerlendirmektedir. Buna Türk Ocakları, 1929 yılında başlayan Dünya Ekonomik Krizinin yaratmış olduğu bunalımlı, Serbest Cumhuriyet Fırka'sının kapatılması ile yaşanan başarısız çok partili yaşam deneyiminin ve Menemen Olayın üzerine yapılan devrimlerin toplum tarafından tam manasıyla anlaşılamadığı görülmüş ve bu durum rejimin kendisini güçlendirmesi zorunluluğunu gündeme getirmiştir. CHF'nin bu zorunluluklar karşısında yaptıkları ise toplumsal yaşamın her alanına hâkim olmasına ve her açıdan otoriter bir yapı oluşmasına neden olmuştur.⁶⁶

⁶³ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi 4. Kitap Birinci Bölüm*, Bilgi Yayınları, Ankara 1999, s. 72-73.

⁶⁴ Jusdanis Gregory, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür*, Metis Yayınları, İstanbul 2015, s. 13.

⁶⁵ Sarıınay, *Türk Milliyetçiliğinin*, s. 366-367.

⁶⁶ Sarıınay, *Türk Milliyetçiliğinin*, s. 369.

2.2. Halkevlerinin Açılma Nedenleri

Halkevlerinin açılma nedenleri ile ilgili olarak öncelikle ele alınması gereken konu, dönemin siyasal ve sosyal konularının yaratmış olduğu toplumsal gereksinimlerdir. Tüm dünyayı etkileyen 1930 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın yaratmış olduğu olumsuzluklar ülkede özellikle ticari burjuvazinin ve büyük toprak sahiplerinin güç kaybetmesine, sivil-asker bürokrasinin de daha da güçlenmesine ve ülke yönetiminden ağırlık kazanmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan bu ekonomik nedenli değişime karşı ülke yönetimindeki kadrolar rejime karşı çıkabilecek herhangi bir olumsuzluğu engelleme maksadıyla yönetimi toplumun istek ve gereksinimler doğrultusunda demokratikleştirmek yerine daha da katı bir hal alması yolunu tercih etmişlerdir. Devlet çeşitli nedenlerden ötürü değişen toplumsal gereksinimleri karşılamak ve topluma yeni bir hareketlilik kazandırmak maksadıyla Halkevlerini kurmuştur.⁶⁷

Halkevlerinin kurulma nedenlerinin bir diğeri de yeni rejimin gerçekleştirmiş olduğu devrimlerin halka benimsetilmesi gerekliliği olmuştur. Yapılan devrimlerin halk tarafından tam anlamıyla anlaşılamadığı ve bu durumun halk ile rejim arasından bir uyumsuzlığa neden olduğu fikridir. Bu fikir, Halkevlerinin kuruluşundan önce gerçekleşmiş olan Menemen Olayı ve SCF'nin kapatılması gibi olayların sonucunda devletin yönetim kadrolarında benimsenmiştir. Bu düşünceye paralel olarak, gerçekleştirilen devrimlerin sadece kurumların oluşturulması ile tamamlanamayacağı; bunun yanında devrimlerin toplumun düşüncesi ve ideallerinde de yapılması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu maksatla toplumun geleneksel değerlerinin, evrensel değerlerle örtüştürülmesi ve bu duruma toplumun uyum sağlaması için gerekli olan toplumsal eğitim kurumlarına ihtiyaç duyulmuş ve bu ihtiyaç

⁶⁷ Tefik Çavdar, "Halkevleri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1986, s. 879.; Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu*, s. 91- 92.; Sefa Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932 - 1951*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2002, s. 53.

nedeniyle Atatürk'ün de yoğun çabasıyla Halkevlerinin kurulması gerçekleşmiştir.⁶⁸

Halkevlerinin kurulmasında amaçlanan bir başka konuda Atatürkçü düşünceyi ve bununla bağlantılı olarak CHF'nin benimsediği ilkeleri toplumun her kesinine yaymaktır. Bununla amaçlanan yeni yaratılan bir topluma yeni bir hayat oluşturabilmektir. Bu yeni hayata uygun olarak toplumun alışkanlıkları, davranış ve düşünce biçimleri, sanat ve müzik zevki ve hatta eğlence biçimleri belirlemek gerekmektedir. Bu yeni hayattan beklenen en önemli nitelik ise milli olmasının yanında modern olmasıdır. Halkevlerinden beklenen ise bu yeni yaşayış idealini gerçekleştirmek için toplumdaki bireyleri terbiye ve telkin yoluyla eğitip kaynaştırmaktır.⁶⁹

Anıl Çeçen'e göre Halkevlerinin kuruluşu ile amaçlanarlardan biri de yeni rejimin laiklik ilkesine uygun olarak toplumun dinsel nitelikli yapısının yerini laik bir toplumsal yaşamın benimsenmesini sağlamaktır. Osmanlı toplumunda halkın günlük yaşamında ibadet yeri olmasının dışında bireylerin bir araya gelerek kaynaştıkları yer olan camilerin yerini, halkevlerinin almasını sağlamaktır. Halkevleri camilerin toplanma yeri niteliğini alarak, insanların bir araya geldiği bir merkez halini alacaktır. Camilerde ümmet olarak bir araya gelen toplum, Halkevlerinde millet olarak bir araya gelecektir. Böylece laik devlet ilkesine uygun olarak topluma ihtiyaç duyduğu merkezleri Halkevleri sağlamış olacaktır.⁷⁰

Osmanlı Devletinde toplum yöneten ve yönetilen olarak ayrılırken, yöneten ile yönetici her bakımdan bir ayrılık içinde olmuştur. Tanrı adına ülkeyi yönettiği iddia olunan hükümdarın başında bulunduğu yönetici zümre gerçek üreticinin yani esas itibarıyla halkın üzerinde hegemonya kurmuştur. Toplumdaki bu kesin ayrışma eğitim olanak ve yöntemlerinde de kendini göstermiştir. Yöneticilerin eğitimi medresede gerçekleşirken

⁶⁸ M. Rauf İnan, "Eğitim Hareketleri", *Ülkü*, C. 29, S.222-223 (1973-1974), s. 25.

⁶⁹ Yeşilkaya, *Halkevleri*, s. 61.

⁷⁰ Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu*, s. 107.

yönetilen – üreticinin - eğitimi ise tarikatların kontrolündeki tekke ve zaviyelerde gerçekleştirilmiştir. Toplum bu durumdayken Kemalist devrim ikiliğe son verme çabasına girişmiş, aradığı membaı Anadolu'nun üretken köylüsünde bulmuş, yönetilen ile yöneteni bir araya getirmeye çalışmıştır. Kemalist devrim Halkevleri ile Anadolu'da bulduğu, halkın töresinin kaynaklık ettiği anlayışı çağdaşlaştırarak onu aydın-halk birleşmesinin bir yuvası haline getirmiştir.⁷¹

Her devrim başarıya ulaştıktan yani “devrim” gerçekleştikten sonra bu başarının devamı ve devrim yaşayabilmesi için propagandaya ihtiyaç duyar. Devrimi gerçekleştiren kadrolar, imkânları ölçüsünde çeşitli vasıtalarla propagandalarını yaparlar ki Türk Devrimi henüz gerçekleşme aşamasındayken, özellikle *Hâkimiyet-i Milliye* ve *Yeni Gün* gazeteleriyle propaganda çalışmalarına başlamıştır. 1920'lerde başlayan bu faaliyet bir takım devrim aleyhtarı girişimlerin yaşanmasını ve değişen konjonktürel gereklilikler nedeniyle dönemin yöneticileri tarafından yeterli bulunmayarak daha yoğun bir çalışma içine girilmiştir. Başta Türk Ocakları olmak üzere spor kulüpleri, muallim birlikleri ve bazı eğitim-kültür derneklerinden faydalanılmıştır. Ancak 1930'lara gelindiğinde bu kurumların da ihtiyaç duyulan propaganda için yetersiz olduğu görülmüş ve siyasal iktidarın daha rahat kontrol edebileceği bir örgütlenmeye gidilmiştir. Bu ihtiyacın da belirmesiyledir ki İttihat ve Terakki'nin dünya görüşü üzerine inşa edilmiş olan ve halen bu tür görüşleri bünyesinde barındırdığı düşünülen Türk Ocaklarına son verilerek, yerine yaratılmaya çalışılan *Kemalist kültürün* bir örgütü olan Halkevlerinin inşasına başlanmıştır.⁷²

Halkevleri birer kültür evleri olarak kurulmuş ve bu evler sayesinde toplumun birbirinden uzak kesimlerini buluşturarak bir birlerini tanımalarına yardımcı olmak amaçlanmıştır. Halkevleri sayesinde aydınların halk ile

⁷¹ Ceyhun Atuf Kansu, “Kemalizm'in Halk Okulları”, *Mülkiye*, C. 25, S. 227, Ankara 2001, s. 237- 238.

⁷² Hakkı Uyar, “Tek Parti Yönetiminde Halka Yönelik Propaganda: İnkılâp ve İstiklal Konferansları”, *Toplumsal Tarih*, C. 3, S. 17, Tarih Vakfı Yayınları, 1995, s. 52 – 55.

bütünleşmesi sağlanarak, Türk kültürü yaşatıldığı gibi her türlü gericilikle de mücadele edilmiştir.⁷³

2. 3. Halkevlerinin Açılması

Kapatılan Türk Ocakları'nın yerine Halkevlerinin açılması konusu ilk defa ilk CHF'nin 10 Mayıs 1931' deki III. Kurultayında yer almıştır.

“Cumhuriyet Halk Fırkası'nın yaptığı büyük devrimin ulusal benliğe sığdırılması lazımdır. Devrim en derin anlamıyla bütün varlığımızı yeni bir hayata ve yeni bir yöne götürüyor. Bu yeni görüşü halka aşilayarak yeni zamanın anlayışına göre ulus tek tek bireyler halinden çıkarıp onların görüş, anlayış ve yapıda bir birlik haline sokmak ve onun iç varlığını geliştirmek ve benliğinin derinliklerinde kaynayan eşsiz değerleri meydana çıkarmak gerekir.

Fırka'nın görünüşe göre, ulusumuzun özel niteliklerine uyacak yollardan yürüyerek her derecedeki resmi öğretim dışında onu bir halk eğitimi ile yükseltmek gereklidir. Bunun için toplum hayatının ve kültür hayatının yeni anlayışlar ile toplumumuzun kendi unsurlarından kurulacak yeni ulusal kuruluşun çalışmasıyla beslenmesi uygun olacaktır.”⁷⁴

Kurultayda yer alan bu görüşe uygun olarak parti tüzüğünde yeni bir düzenleme yapılmıştır. CHF' nin bir kültür kurumu biçimde faaliyet yürütecek olan Halkevlerinin kuruluşunu Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip üstlenmiş, yönetmeliği ise Ziya Gevher Etili başkanlığındaki Dr. Sadi Irmak, Şevket Süreyya Aydemir, Tahsin Banguoğlu, Hamit Zübeyir Koşay, Kerim Ömer Çağlar, Namık Katoğlu ve Vildan Aşır Savaşır'dan oluşan bir altkurul tarafından hazırlanmıştır. Halkevlerinin yönetmeliği hazırlanırken, dünyada kitle eğitimi konusunda faaliyetleri bulunan benzer kurumlar Macaristan'daki *Uranya Cemiyeti Amele Jimnazları*, Çekoslovakya'daki *Mazarik Halk Terbiyesi Müessesesi*, Almanya'daki *Murenberg Kültür Cemiyeti*, İtalya'daki *Depolovora* teşkilatları incelenmiş ancak Halkevleri,

⁷³ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Halkın Evi*, Ulus Basımevi, Ankara 1950, s. 32 – 33.

⁷⁴ Turan, *Türk Devrim*, s. 73.

ülke koşulları göz önünde bulundurularak özgün bir biçimde oluşturulmaya çalışılmıştır. Halkevlerinin çalışma esasları CHF' nin başkanlık kurulunda yapılan görüşmelerin ardından yürürlüğe girmiştir.⁷⁵

Dönemin CHF Genele Sekreteri Recep Peker imzalı bir tebligatta, ilk açılan 14 Halkevinin ardından açılacak Halkevlerinin açılış törenlerinin nasıl yapılacağı belirtilmiştir. Tebligat'a göre:

Program:

1. İstiklal Marşı (A)
2. Cumhuriyet Yemini (B)
3. Canlı Levha (C)
4. Halkevlerinin Açılma Nutku
5. Şiir (D)
6. Halkevleri Talimatnamesinin İzahı (E)
7. Halkevlerinde Çalışacakları Namına Maksada Uygun Bir Hitabe
8. Halkevlerinin Maksatlarına Uygun Bir Perdelik Küçük Piyes

Notlar:

A. Bütün marş metni okunmayacak, yalnız ilk iki beyit söylenecektir. Marşı talebe ve ya bir heyet tarafından söylenmesi uygundur. Bu musiki ile birlikte söylenebilir. Eğer söylenmek için hazırlık yetişmemişse yalnız musiki ile çalınır.

B.Güftesi ile notası birlikte söylenmelidir. (yetiştirilebilirse talebe veya bir heyet tarafından söylenecektir)

C.Türk Milleti'nin durdurulmaz bir iştihak ile yükselmek istediği en medeni millet mefkûresi bir canlı tablo halinde temsil edilecektir. (iyi bir şey yapmak mümkün olmazsa vazgeçilecektir)

⁷⁵ Vildan Aşır Savaşır, "Halkevlerine Doğru", *Halkoyu*, S. 9, Ocak - Şubat 1977, s. 27.; Cemalettin Canlı, "Halkevleri Tarihini Dönüm Noktası", *Mülkiye*, C. 25, S. 227, Ankara 2001, s. 249.; Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik*, s. 26.

D. Kemalettin Kamu Bey'in Sakarya hakkında bir şiiri bağılı olarak gönderilmiştir. Bundan başka milli mefkûremize ve milli duygularımıza uyan başka parçalarda söylenebilir.

E. 4. ve 6. Numaralardaki nutuk ile izah birleştirilerek her ikisi birden yapılabilir. Bu takdirde bu nutuk şiirden evvel olmalı.⁷⁶

Halkevlerinin açılışında yapılacak törenlerin içerik ve disiplini, Halkevleri ile sağlanmak istenen merkeziyetçiliği göstermekle birlikte Atatürk ilkelerinden Milliyetçiliğin de Halkevleri aracılığı ile toplumda benimsenmesini sağlamayı da amaçlanmaktadır. Halkevlerinin açılış törenine bile bu kadar önem verilmesi Halkevlerinin amaçlarına yaptığı vurguyu açığa çıkarmaktadır. Halkevlerin merkeziyetçi anlayışını en iyi şekilde ifade edecek örneklerden biri de Halkevleri tarafından çıkarılacak dergilerle ilgili politikada ortaya çıkmaktadır. Halkevleri çıkarılacak dergilerin adlarının bir biri ile aynı olmamasına özen göstermiş ve dergi adlarının merkezden belirlenmesini daha uygun bulmuştur. Dergiler için öncelikle CHF Merkezine müracaat edilmesi istenmiştir. Çıkarılacak dergilerin yayın politikası ile ilgili olarak, dergide ne tür yayınların yapılabileceği ve hangi konularda yayınlar yapılacağı ve hatta hangi konuların merkezde; hangilerinin taşrada çıkartılacağı belirtilmiştir. Yapılacak etkinliklerin, yetkili kişiler tarafından sistemli ve bilinçli bir şekilde yürütülebilmesi ve yetenekli kişilerin kendi yetenekleri doğrultusunda faydalı olabilmesi için Halkevlerinde çalışmalar çeşitli şubeler oluşturularak yapılmıştır. “Dil, Tarih, Edebiyat” , “Güzel Sanatlar”, “Temsil”, “Spor”, “İçtimai Yardım”, “Halk Dershaneleri ve Kurslar”, “Kütüphane ve Neşriyat”, “Köycüler” ve “Müze ve Sergi” şubeleri olmak üzere toplam dokuz şubeden oluşan bir halkevi birçok etkinlik gerçekleştirmektedir. Belirlenen esaslar

⁷⁶ Ömer Türkoğlu, “Halkevlerinin Kuruluş Amaçları, Örgütsel Yapısı ve Bazı Uygulamaları”, *Kebikeç*, Kebikeç Yayınları, Ankara 1996, s. 99 - 100.

çerçevesinde faaliyet yürütmek zorunda olan Halkevleri bu tür etkinlikleri de merkezden bağımsız olarak yürütememektedir.⁷⁷

Halkevlerinin kurulması ile ilgili işlemlerin başlamasının ardından, Halkevlerinin ülkenin her yerine yayılmasını sağlamak amacıyla 12 Ocak 1932 tarihinde CHF il idarelerine bir tamim gönderilir:

“CHF İdare Heyeti Riyasetine

Fırkamızın Halkevleri teşkilatına ait umumi idare heyetince ihzar ve umumi riyaset divanınca kabul edilen talimatnameden 25 nüsha takdim edilmiştir. Muhtelif mesai şubelerinin teşekkül ve faaliyet maksatlarına göre vilayetinizde mesai unsurları ve vasıtaları ile elverişli salonu olan bina bulunup bulunmadığına göre Halkevi açıp açamayacağınız imkân ve vasıtalar mevcut ise tesis ve teşkiline ne zaman başlayabileceğiniz hakkında malumat lütfedilmesini rica ederim efendim.

CHF Kâtibi Umumisi Kütahya Mebusu Recep⁷⁸

Cumhuriyet Halk Fırkası, il teşkilatlarına gönderdiği Halkevleri genelgesine göre, parti örgütlerinin her biri kendi bölgesinde Halkevi açarak, halkın toplandığı birer cazibe merkezi halini almasını sağlayacaktır. Her Halkevi toplumun ilgisini canlı tutabilmek maksadıyla çeşitli faaliyetler düzenleyecek ve bu faaliyetlerini gerçekleştirirken genel merkezden her türlü yardımı alabilecektir. Halkevleri toplumun yalnızca belli bir kesimine değil; bütüne ulaşmayı amaçladığı için halkın birbirini tanınması için Halkevinin faaliyetlerinde olabildiğince çok kişinin görev alması sağlanacaktır. Halkevleri, faaliyetlerinde küçük yaşta çocukların yer almamasına özen gösterecek ve Halkevleri her kesimden insanın çalışmalarında yer alabilmesine özen gösterecektir.⁷⁹

1932 yılının başına gelindiğinde Halkevlerinin açılması için gerekli hazırlıklar tamamlanmış ve 19 Şubat 1932 günü daha önceden kararlaştırıldığı üzere Eski Türk Ocakları'nda binasında Halkevlerinin açılış töreni yapılmıştır. Bu törene Meclis Başkanı Kazım Karabekir başta olmak

⁷⁷ Türkoğlu, “Halkevlerinin”, s. 99 -100.

⁷⁸ CHF Kâtibi Umumiliğinin Fırka Teşkilatına Umumi Tebligatı, C. I, Tamim No:9, Ankara 1933, s.61.

⁷⁹ Çeçen, Atatürk'ün Kültür Kurumu, s. 120.

üzere bakanlar ve çok sayıda milletvekili katılmıştır.⁸⁰ Halkevlerinin 19 Şubat 1932 tarihinde Ankara ile birlikte Afyon, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, İzmir, Konya, Samsun, Malatya, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir ve İstanbul illeri olmak üzere toplam 14 merkezde düzenlenen törenlerle ilk halkevi açılmıştır.⁸¹

Bir ilde Halkevi'nin açılabilmesi için, bir takım şartların uygun olması gereklidir. Yayımlanan talimatname göre;

Kurulması öngörülen 9 şubeden en az 3'ünün açılmana yetecek üye sayısı

Kullanıma uygun bir biçimde döşenmiş en az 200 kişilik bir salon ile kitaplık ve 2 çalışma odasının bulunması; açık hava jimnastiği yapmaya uygun avlusu olan bir binanın bulunması

Binanın hizmeti sağlayacak en az iki görevlinin maaşlarıyla birlikte zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabilecek bütçe

*Bu şartları sağladığına dair yerel parti örgütünün onaylaması ile CHF Genel Yönetim Kurulu'nun Halkevi açılması kararını vermesi gereklidir.*⁸²

Halkevlerinin açılışında CHF Genel Sekreteri Recep Peker yaptığı konuşmada Halkevlerinin amaçlarını şu şekilde ifade etmiştir:

“Arkadaşlar;

Bir milletin yetişip istikbale hazırlanması için klasik vasıtalar, müesseseler ve mekteplerdir. Fakat muasır millet, milli bir mevcudiyet olarak yetişip teşkilatlanmak için mekteplerin yalnız usuller, nizamlar altında çalışmasını kâfi görmüyorlar... Fakat bu asırda milletleşmek için, milletçe kütleleşmek için mektep tahsilinin yanında ve ondan sonra mutlaka bir halk terbiyesi yapmak ve halkı bir arada ve birlikte çalıştırmak edasının kurulması lazımdır... Bu mahiyette bir Halkevi teşkilatına, bütün halkı yetiştirecek olgun insanlardan mürekkep bir rehber unsura ihtiyaç vardır. Sınırlandırılacak, yetiştirilecek büyük tabakanın önüne düşecek bu rehber unsurun yokluğundan, kifayetsizliğinden şikâyet edenleri her zaman görürüz. Bu şikâyetçiler her zaman, bu götürücü, yetiştirici büyük kümelere rehberlik yapacak insan unsuru nerededir? diye sorarlar... Bu mevzuda büyük eksikliğimiz, memlekette insan olmaması değil, bilakis memlekette esasen mevcut

⁸⁰ Çeçen, Atatürk'ün Kültür Kurumu, s. 95.

⁸¹ “Büyük ideal Yolunda”, Hâkimiyet-i Millîye, 19 Şubat 1932.

⁸² CHP Halkevlerinin İdari ve Teşkilat Talimatnamesi, Zerbamat Matbaası, Ankara 1940, s. 3.

*kıymetli insanların cemiyetleşmek ve cemiyet içinde cemiyetle beraber cemiyet için çalışmak lüzumunu anlamamış olmasıdır.*⁸³

Recep Peker'in Halkevlerinin amacı konusunda yapmış olduğu bu konuşmada, Halkevlerinin temel niteliği, yeni rejimin millet tanımına uygun olarak toplumu ortak bir ölküye sahip bilinçli bir kütle biçimine dönüşmesinin sağlanmasında, toplumun aydın kesimi ile halk arasında birlikteliği sağlayacak; halka rehberlik edecek aydınların halk ile buluşmasını sağlanmasından önemli bir göreve sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Halkevlerinin açılışında yaptığı konuşmada Halkevlerinin oluşturulmasındaki amaç ve niteliklerini Reşit Galip Bey şu şekilde ifade etmiştir:

*“Talimatname hazırlanmadan önce uzak yakın birçok memleketlerin mümasil kültür ve gençlik teşekkülleri tetkik edilmiş, fakat hiçbir taklit olunmamıştır. Memleketimizin muhtelif mıntıkaları, içtimai bünyesi, ihtiyaçları ve umumi kültür seviyesi, faal vazifeye girebilecek mesai unsurlarının meslek ve ihtisasları, işlerinden ayırabilecekleri zamanlar göz önüne alınmış ve 19 yıl milli kültür sahasında çalışmış olan Türk Ocakları'ndan geçirilen tecrübelerden istifade edilmiştir.”*⁸⁴

Reşit Galip Bey'in ifade ettiği biçimde Halkevlerinin kurulmasında dünyadaki diğer örnekleri incelense de kesinlikle taklit edilmemiş tamamen kendi öz kültüründen ve Türk Ocakları tecrübesinden yararlanılmıştır.

2.4. Halkevlerinin Toplum Yaşamına Etkileri

Halkevleri 19 Şubat 1932 yılında 14 şehir merkezinde kurulmuş ve kısa bir sürede ülke geneline yayılarak sayılarını ve etkinliğini artırmayı başarmıştır.

⁸³ “Recep Bey'in Halkevlerinin Açış Nutku”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Şubat 1932.

⁸⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Şubat, 1932.

Halkevleri kurulduğu günden itibaren halkın bir araya gelerek, topluma dair her türlü konunun konuşulabildiği, tartışılabilirdiği birer ev olmakla birlikte bireylerin, kendi yetenek ve arzuları doğrultusunda ve birçok farklı konuda kendisini yetiştirerek, bir parçası olduğu topluma yarar sağlaması için imkânlar sunmuştur. Halkevleri şubeleri aracılığıyla kendi amaç ve ilkelerine uygun olarak yürüttüğü faaliyetlerle toplumun canlı bir kültürel ve sosyal bir yaşantısı sürmesi için çalışmıştır. Halkevlerinin bulunduğu yerlerde yaratmış olduğu canlılığın toplumun geneline yayılmaya çalışılmış ve bunda da büyük oranda başarı sağlanmıştır. Hatta evlerin elinde bulunan maddi imkânları zorlayarak sunmaya çalıştığı hizmetler kimi yerlerde halk tarafından ilgi ile karşılanmış ve hatta kimi zaman halkın faaliyetler konusunda talepkâr olduğu gözlenmiştir. Bunun önemli bir göstergesi de özellikle halkın çeşitli konularda bilgi sahibi olması amacıyla Halkevi salonlarında verilen konferanslar ve toplantılar için bu salonlar yetersiz kalmış ve yeni salonların açılarak daha fazla etkinlik yapılması için talepte bulunulmuştur.⁸⁵

Halkevleri kuruluşundaki en önemli amaçlarından olan geniş halk kitlelerine ulaşmayı başaramış bir kurumdur. Bunu başarmasındaki en önemli etken, ülkenin her yerinde halkı sadece kendisine davet eden, halktan talep ve beklentileri olan, buyurgan bir kurum olması değil, halkın bizzat ayağına kadar giden, halka kendisini değerli hissettiren bir kurum olmasıdır. Evlerin kitle iletişiminde elde ettiği başarının bir başka nedeni de Halkevlerinin hitap etmeye çalıştığı kitleyi herhangi bir sınıflandırmaya, sınırlandırmaya sokmaması yaş, cinsiyet, servet, bilgi birikimi gibi ve başka konularda hiçbir ayırım gözetmemesidir. Bu halk kitlelerine ulaşmada en önemli etken olmuştur.⁸⁶

Halkevleri, Cumhuriyet Türkiye'sinin temel yapı taşlarından olan Halkçılık ilkesinin toplum tarafından benimsenmesini sağlamada bir araç vazifesi görmüştür. Bu vazifenin yerine getirilebilmesi için siyasi, kültürel ve sosyal olarak anlam ifade eden bir dil kullanılmıştır. Siyasal anlamda halkın

⁸⁵ Çağlar, *Halkevleri*, s. 8 – 9.

⁸⁶ Nafi Kansu, "Halkevlerimiz", *Ülkü*, C. XII, S. 69, 1938, s. 214.

egemenliğini benimsemiş, toplumsal olarak her türlü ayrımcılığa son vererek sınıfsız bir kütle yaratma çabası içinde olan, kültürel olarak ise toplumun çoğunluğu tarafından kullanılan arî dili kullanarak bütün kesimleri kucaklamaya çalışmıştır. Halkevleri halkçılık ilkesinin bu amaçlarının toplumda yer bulmasını sağlamada bir araç vazifesi görmüştür.⁸⁷

Halkevlerinin toplum yaşamına kazandırdığı canlılık sayılarla da kendini göstermiştir. Halkevlerinin sayısı ülkenin her köşesinde artarken, buralar sadece içi boş birer yapı olarak kalmamış evlere üye olanların sayıları da sürekli artmıştır. Üyelerin artışı gözlenen bir özellik ise üyelerin önemli bir bölümünün kadınlar olmasıdır. Cumhuriyetle birlikte kadının toplum yaşamındaki etkinliği ve yer artarken Halkevlerinin bu duruma imkân sağladığı görülmüştür. Halkevleri ve üyeleri zamanla sağladığı artış sadece nicelik olarak değil nitelik olarak da kendini göstermiş, toplumda kadının üstlendiği rol üzerinden yaşanan değişikli de kendini hissettirmiştir. Bu durumun yaşanmasına Halkevleri ülkenin her yerinde büyük bir katkı sağlamıştır.⁸⁸

2. 5. Halkevlerinin İşleyişi ve Şubeleri

Halkevleri, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın bir kültür şubesi olarak CHF'nin Cumhuriyetçilik, Ulusçuluk, Halkçılık, Laiklik, Devletçilik ve Devrimcilik ilerine uygun olarak kurulmuş ve çalışmalarını bu ilkeler çerçevesinde sürdürmüştür. Devletin her türlü imkânı sağladığı Halkevleri, partili olsun olmasın herkesin gelip faaliyetlerine katılabilesine olanak tanır. Ancak Halkevlerinin yönetiminde yer alabilmek için CHF üyesi olmak şartı vardır. Halkevlerinin kendisine biçilen görevleri yapabilmesi yani her kesimden yurttaşın bir araya gelerek faaliyette bulunabilmesi için

⁸⁷ Kemal Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s. 60.

⁸⁸ "Recep Peker'in Yeni Halkevlerini Açma Nutku", *Ülkü*, C. I, S. 37, 1936, s. 1 – 2.

kaynaşarak bir birliktelik oluşturabilmesi için Halkevlerinin her çeşit meslek ve ilgi alanına hitap eden şubeleri bulunmaktadır.⁸⁹ Toplumun bütününe hitap etmeyi ilke edinen Halkevleri 9 şube olarak çalışmalarını sürdürmüştür.⁹⁰

2.5.1. Dil ve Edebiyat Şubesi

Halkevlerinin bu şubesinin amacı, halkın bilgisini artırmasına, parti prensiplerinin kökleşmesine, yurt sevgisinin, yurttaşlık ödevleri duygusunun yükselmesine yarayacak konuşmalar, konferanslar, törenler hazırlar ve genel olarak dil, edebiyat konularıyla yakından meşgul olmaktadır. Bu şubenin başlıca amacı, Türk dilinin gelişmesi ve her türlü fikir ve duyguyu ifade etme özgürlüğü kazanması ve ulusal dil aracılığıyla halk arasında ulusal birliğin oluşturulmasıdır.⁹¹ Ulusal dil aracılığı ile toplumda bütünlüğü oluşturmanın yanında Halkevlerinin çıkartmakla yükümlü olduğu dergilerin yönetim işi de yine bu kolun ödevleri arasındadır.⁹²

Halkevlerinin diğer şubelerine göre en fazla faaliyet içinde olan Dil Tarih ve Edebiyat Şubesidir. Şube, eski öz Türkçe sözcükleri, deyimleri ve yabancı dillerden yeni alınmış sözcüklerin Türkçe karşılıklarını bularak bu sözcüklerin halka mâl edilmesine çalışır. Türkçenin sadeleştirilmesi çalışmalarına katıda bulunan şube ülkeden birliğin sağlanmasının dilde birliğin sağlanması ile mümkün olduğu fikrini benimser. Şubenin gerçekleştirmiş olduğu Türkçeleştirme çabalarının halk tarafında da ilgi görmesiyle yoğunluk kazanmıştır. Dilde sadeleştirme adına yapılan çalışmalar Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu'nun denetimine tabi

⁸⁹ Âdem Kara, *Cumhuriyet Döneminde Kalkınmanın Mihenk Taşı Halkevleri (1932-1950)*, Biz Bize Yayınları, Ankara 2006, s. 67-68.

⁹⁰ *CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, Ankara 1940, s. 9.

⁹¹ *CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, Ankara 1940, s. 5.

⁹² Uluğ İğdemir, "Halkevleri ve Halkodaları", *Atatürk ve Halkevleri*, Halkevleri Atatürk Enstitüsü Yardımcı Yayınları, Ankara 1974, s. 122.

tutulmaktaydı.⁹³ Halkevlerinin Dil ve Edebiyat Şubesi elinde bulunan imkânlardan da faydalanarak ülkenin her yerinden bulduğu ve derlediği kelimeleri Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumuna iletmekte ve konu konuda bir kanal görevi görmüştür.⁹⁴

Siyasal bağımsızlığını kazanmayı başarmış bir milletin, bütünüyle bağımsız olabilmesi için dilinin, edebiyatının ve tarihinin de her türlü yabancı etkisinden temizlenmesi ve arınması gerekliliğinden hareketle faaliyet yürüten Dil ve Edebiyat şubesinin önünde kat etmesi gereken büyük bir yol bulunmaktaydı. Çünkü bu milletin dili, edebiyatı ve tarihi, uzun zamandır uğradığı saldırılardan ötürü derin yararlar almış bulunmaktaydı. Halkevlerinin Dil ve Edebiyat Şubesi'nin yaptığı çalışmalarla ilgili olarak şu şekilde bir ifade bulunmaktadır;

*“Türk dili ve edebiyatı milli duygu kaynaklarından deva getiren kıymetli müntesiplerin müşfik bakımı ile artık şifa ve kurtuluş yoluna girmiş bulunuyor. Milli tarihe gelince o da aydınlatıcı kuvvetli günden güne artan hakikat ışıkları altında asırlarca içinde yaşatıldığı çürütücü karanlıklarından sıyrılmaktadır. Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi memleketin uzak ve yakın bütün köşelerinde bu sahalarda çalışanları birleştirmek maksadını gösterecektir... Milli dilin, milli edebiyatın, milli tarihin sağlam temeller üzerinde yükselmesi için bu çalışma birliği ve onu temin edecek teşkilatlanma şarttır.”*⁹⁵

Dil ve Edebiyat şubesi ifade edildiği gibi faaliyet gösterdiği zaman diliminde çalışmalarını, bu amaca yönelik olarak yürütmüştür.

Halkevlerinin en etkin şubesi olan Dil ve Edebiyat şubesinin yürütmekle yükümü olduğu faaliyetlerin başında konferanslar vermek, dergi, kitap ve kitapçıklar yayımlamak ve ulusal bayram ve kutlamaları gerçekleştirmektir.

Halkevleri, aydın-halk arasında var olan kopukluğu giderme iddiasında olan bir kurum olarak, bu yolda kullandığı en önemli araçlardan biri olan basın-yayına önem vermiş ve bu maksatla her Halkevi'nin dergi

⁹³ Behçet Kemal Çağlar, *Halkevleri 1932-1935 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı*, Ankara 1936. s. 18.

⁹⁴ Şerif Mardin, *İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s. 94.

⁹⁵ Toksoy, *Bir Kültürel Kalkınma Modeli*, s. 50-51.

çıkarmakla görevlendirmiştir. Halkevlerine verilen bu görev ise Dil ve Edebiyat Şubesi tarafında yerine getirilmektedir. İlk Halkevi dergisi, Ankara Halkevi tarafından yayınlanan *Ülkü* olmuştur. Atatürk'ün bizzat adını verdiği *Ülkü*, tek parti döneminde CHP'nin ideolojisini halka mal etmek amacıyla yayınlar yapmış, kültürel ve politik nitelikli bir anlayışla 1933-1950 yılları arasında çıkartılmıştır.⁹⁶ *Ülkü*'den başka, 1940 yılına gelindiğinde ise Halkevlerinin 36'sı aylık dergi yayınlamaktadır.⁹⁷

Ülkü, Ankara Halkevi'nin yayın organı olmakla birlikte, diğer Halkevlerinin çıkardığı dergilere de örnek olmuş ve gerekli görülen hallerde diğer Halkevi dergilerine eleştirerek, onların Halkevi'nin yayın ilkelerine uygun faaliyet yürütmesini sağlamaya çalışmıştır. *Ülkü*, izlemek zorunda olduğu yayın ilkeleri bakımından da diğer Halkevi dergilerine örnek olmuştur. *Ülkü*'nün ve diğer dergilerin, izlemek zorunda oldukları ilkelere göre, Dergilerin hiçbir ticari amacı olmayacak, yazarlara para verilmeyecektir. Çünkü *Ülkü* bir ideolojinin dergisidir ve burada yazarlar yazdıkları karşılığında para almayacak inandıkları ideali daha geniş kitlelere duyurmaya çalışacaklardır.⁹⁸

Dergilerin yazar kadrosunu yayımladıkları illerdeki öğretmen, doktor, avukat hâkim, mühendis gibi eğitim öğretim seviyesi yüksek olan meslek gruplarından kişiler oluşturmaktadır. Dergilerde birçok konuya yer verildi. Dergilerin tamamına yakın bir bölümünde ülke genelini ilgilendiren konular ele alındı, ayrıca halkevleri çalışmalarına yer verilmiştir.⁹⁹

17 Kasım 1932'de yayınlanan tebligatta CHF Halkevi dergilerinin editörlerine sosyal çevreleriyle özdeşleşmelerini, dergilerin en yetenekli

⁹⁶ Zerrin Bayraktar – Cem Alpar, *Ülkü Dergisi Seçmeler*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Ankara 1982, s. 5.

⁹⁷ Kemal Ünal, "Milli Şef ve Halkevleri", *Ülkü*, S. 83, Ankara 1940, s. 387.

⁹⁸ Nurettin Güz, *Tek Parti İdeolojisinin Yayın Organı Halkevi Dergileri*, Ankara 1995, s. 18-19.

⁹⁹ Korkmaz Alemdar, *Kitle İletişiminde Temel Yaklaşımlar*, Savaş Yayınları, Ankara 1983, s. 163 - 164.

yazarları çalıştırmalarını, köylülerin ilgisini çekmelerini ve kitleler arasında kültürel reformları kökleştirmelerini öneriyordu.¹⁰⁰

Halkevlerinin kurulmasından hemen sonra yayınlanmaya başlayan Halkevleri Dergileri, Halkevlerinin kapatıldığı tarih olan 11 Ağustos 1951'e kadarı yurdun değişik yerlerinde yayımlandılar. Ülkü dışında yayımlanan dergilerin sayıları ve yaptıkları baskı sayısı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bu araştırma için taranan kütüphanelerden, aynı Halkevinin yayını olan ve çoğu birbirinin devamı olan dergiler de dâhil 58 dergi belirlenmiştir.¹⁰¹

Halkevlerinin yoğun olarak gerçekleştirdiği faaliyetlerin başında konferanslar düzenlemek gelmektedir. Toplumun gereksinimleri doğrultusunda çeşitli konularda düzenlenen konferanslarda konuşmacı olarak, öğretim üyeleri, yazarlar ve konusunda uzman birçok aydın konferanslar vermiştir. Konferans düzenlemek için Halkevi'nin talebi olduğu gibi CHF Genel Sekreterliğinin hazırladığı program doğrultusunda da olabilmektedir. Yönetmeliğe göre Halkevi'nin ayda en az iki konferans düzenlemesi zorunludur. Verilen konferanslar şu üç farklı nitelikte olmaktaydı: CHF tarafından belirlenen ve öğretim üyelerince verilen konferanslar. Halkevleri üyeleri tarafından belirlenen konuklara verilen konferanslar. Yıllık olarak Halkevlerinin zorunlu olarak vermesi gereken konferanslar.¹⁰²

Dil ve Edebiyat Şubesi'nin düzenlediği konferansların konularının da toplum ihtiyaç duyduğu ya da duyabileceği konular olmasına dikkat edilmiş ve bu maksatla; toprak, bulaşıcı hastalıklar, eğitim ve eğitim sorunları, siyasal haklar, çocuk hakları, sanayileşme sorunları, çalışma

¹⁰⁰ Kemal Karpaz, "The Impact of the People's Houses on the Development of Communication in Turkey (1931 – 1951)", *Middle East Journal*, 1974, s. 72.

¹⁰¹ Güz, *Tek Parti*, s. 159.

¹⁰² *CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, Ankara 1940, s. 10.

hayatı, köy kalkınması, edebiyat, halk bilimi gibi çok çeşitli konularda konferanslar düzenlenmiştir.¹⁰³

Konferanslara halkın ilgisi değişkenlik gösteriyordu. Büyük şehirlerde canlı bir ilgi varken, küçük yerlerde konuşmacıların akademik yaklaşımlarından dolayı ilgi daha az oluyordu. Konuların uzmanlık gerektiren özelliklerinden kaynaklanan bir çekingenlik vardır. 1939-1940 yıllarında bu eksiklik dilin basitleştirilmesi ve konuların uygulamalı alanlara çekilmesiyle bir dereceye kadar giderildi ve konferanslara ilgisi arttı. Sadece 1939 yılında toplam 917.724 dinleyiciye tam 2835 konferans verilmiştir.¹⁰⁴

Dil ve Edebiyat Şubesi'nin görevlerinden biri de, kütüphane veya yayın kolu ile çalışmalarını birleştirerek yörenin tarih, folklor, sanat, edebiyat, iktisat v.b. özelliklerine ait önemli araştırmaları yayınlamaktır.¹⁰⁵ Konular bu kadarla sınırlı kalmıyor, her çeşit uygulamalı konuda bilgiler de bu kitapların kapsamına girebiliyordu. Yayınlanacak bir kitabın öncelikle Halkevinin Yönetim Kurulu tarafından onaylanması gerekiyordu. Basımı ve dağıtımı kütüphane ve yayın kolunun sorumluluğunda bulunan kitaplar basıldıktan sonra kopyalar Halk Partisi Sekreterliğine, tüm Halkevlerine/Halkodalarına ve Halkevi dergilerine gönderiliyordu. Kitap dağıtımı Halkevleri tüzüğünde bulunan bir gereklilikti ve ücretsiz olarak yapılmaktaydı. Her kitap ya da kitapçık, halkevi, halkodası ve dergi sayısına göre en az 4-5 bin tane basılıyordu.¹⁰⁶

Halkevleri tarafından yayınlanan kitap ve kitapçıklar kabaca 4 kategoriye ayrılabilir:

1-CHP'nin siyasi ideolojisini yaymak amacıyla hazırlanan kitaplar.

Bunların kapsamında daha çok konuşmalar, yıldönümü kutlamaları haberleri ve diğer siyasi etkinlikler vardır.

¹⁰³ Yeşilkaya, *Halkevleri*, s. 82.

¹⁰⁴ *CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, Ankara 1940, s. 19.

¹⁰⁵ *CHP Halkevleri ve Odaları'nın 1942 Çalışmaları*, Ankara 1943, s. 4.

¹⁰⁶ Karpas, "The Impact", s. 76.

2- Halkevi faaliyetlerini anlatan kitaplar. Bu kitaplar (her zaman çok objektif bir biçimde değilse de) Ankara’da partinin merkez bürosu tarafından yayımlanan bir genel raporla pekiştiriliyordu.

3- Edebi çalışmaların, yerel şiirler, yazarlar ve ozanlar hakkında monografiler, yerel folklor ve müzik koleksiyonlarını kapsayan kitaplar.

4- Yerel topluluklarının tarihi ve yapısı üzerine araştırmaları kapsayan kitaplar, Bazıları çok yüksek niteliklidir ve Türk toplumunun en titiz araştırmacıları tarafından bile göz ardı edilemez nitelikteydi.¹⁰⁷

Halkevleri yayınlarının hepsini kapsayan bir bibliyografya yoktur. Halkevi yayınlarını topluca gösteren ilk bibliyografya 1939’da, ikincisi de 1941 yılında yayımlanmıştır. İkisi de Avni Çandar’a aittir. Halkevleri yayınlarının tümünü ele alan üçüncü ve son bibliyografya 1944 yılında Hasan Taner tarafından yayınlanmıştır. Bu bibliyografya’ya göre 1931’den 1944’e kadar sürede yayın yapan Halkevi sayısı 83’tür. Bu Halkevlerinin çıkardığı eserler ise toplam 492 kitap ve broşürdür.

CHP Halkevleri Bürosu’nun yayınları ile CHP Genel Sekreterliği tarafından çeşitli Halkevlerinde memleket aydınlarına verdirilmiş olan konferansların metinleri de bulunmaktadır. Bu metinler, “Konuşmalar” adlı kitapçıklar halinde bastırılmıştır. Bu yayınların her ikisinin sayısı 246’yı bulmaktadır.¹⁰⁸

Halkevlerince çıkarılan kitap ve kitapçıklar yalnızca ideoloji aşılama ya da yapıları araştırmaların sonuçlarını yayımlama amaçlı olmamıştır. Bir grup yayın, özellikle kitapçıklar, insan ve hayvan sağlığı, yeni yasal prosedürler ve el becerilerinin öğretilmesi gibi uygulamalı konuları ele almıştır.¹⁰⁹

Halkevlerince kitap ve dergilerin yayınlanmasının genel olarak yazma ve gazetecilik konularına büyük ilgi doğurduğu söylenebilir. Ayrıca

¹⁰⁷ Alemdar, *Kitle*, s. 77.

¹⁰⁸ Hasan Taner, *Halkevleri Bibliyografyası*, Ankara 1944, s. 3.

¹⁰⁹ Karpat, “The Impact”, s. 73.

yeni matbaaların kurulması, profesyonel baskıcıların dogması, 1928'de yasama geçirilen Latin Alfabesinin yaygınlaşması ve sonuçta taşrada yerel olarak yayımlanan dergi, gazete ve kitapların hızla çoğalmasına neden olmuştur. Böylesine yaygın bir iletişim sistemi Türkiye'de ilk kez Halkevleri tarafından geliştirilmiştir.¹¹⁰

2.5.2. Güzel Sanatlar Şubesi

Bu şube, güzel sanatlara halkın sevgisini artırmak, güzel sanatların ülkede gelişmesine çalışmak amacını güder. Müzik, resim, heykel, mimari, süsleyici sanatlar alanlarında çalışan profesyonel veya amatör unsurları bir araya toplar. Batı müziğinin ve batı müzik tekniğinin kökleşmesine, halk arasında söylenen halk türkülerinin derlenmesine ve batı tekniğine göre Türk müziğinin yaratılmasına ve gelişmesine çalışır.¹¹¹ Mili oyunları teşvik eder, bu oyunların özgün kıyafet, saz, türkü ve edalar ile oynanması ve gösterilerde bunlara yer verilmesi konusunda çalışma yapar. Koroların, orkestraların ve bandoların kurulmasına ve çalışmasına yardım eder.¹¹²

Güzel Sanatlar Kolu'nun kullandığı iletişim araçları, daha çok organizasyona yönelik etkinliklerdir. Resim, heykel, fotoğraf sergileri ve oluşturulan koro, orkestra ve bandoların verdiği konserlerle, çalışmaların kitlelere yayılması amaçlanmıştır. 1936 yılında Halkevlerinde 75'i resim sergisi olmak üzere toplam 147 sergi açılmış, 1049 konser verilmiştir. 1938 yılında ise toplam 267 sergi açılmış, 1420 konser verilmiştir.¹¹³

Ulusal kültürümüzün en zengin değerlerinden biri olan Halk oyunları da Halkevlerinin açılmasıyla dirilmiştir. Halkevlerinin 1932-1950 yılları arasındaki çalışmaları sırasında ülke çapında 1500 halk oyunu ortaya

¹¹⁰ Alemdar, *Kitle*, s. 70.

¹¹¹ *Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsaları*, Ankara 1934, s. 158.

¹¹² İğdemir, "Halkevleri", s. 122.

¹¹³ *CHP 1939'da Halkevleri*, Ankara 1939, s. 28.

çıkarılmış, özgün kıyafetlerle oynanmış ve öğretilmiştir.¹¹⁴ Ayrıca derlenen halk türkülerinin batı tekniğiyle çok sesliliğe uyarlanarak çağdaş eserler yaratılması da bu kolun önemli etkinliklerinden biri olmuştur.¹¹⁵

2.5.3. Temsil Şubesi

Temsil şubesi Halkevleri kollarının en önemlilerinden biridir. Halkevlerinin en büyük amacı halk terbiyesi olduğuna göre temsil kolu bu terbiyenin en verimli araçlarından biridir. Bu kol memlekette tiyatro sevgisini ve tiyatro zevkini kökleştirmeye çalışır. Yetenekli gençleri bir araya toplayarak temsiller hazırlar. Ahlaki, terbiyeci ve milli temsillerle halka iyi şeyler telkin etmeye çalışır. Kukla ve Karagöz gibi halk sanatlarından da faydalanmayı ihmal etmez¹¹⁶

Halkevlerinde sahnelenen temsiller yoğun ilgiyle karşılanmış ve bu ilgiden Halkevlerine ait broşürlerde şöyle bahsedilmiştir: “Halkevlerinin eğlenip görmeye, telkin edilip öğrenmeye hazır kalabalıkları, en kolay kendine çeken çalışmaların başında temsil gelmektedir. Basit dekor ve makyajlarla yapılan temsiller bile birkaç defa daha oynamayı gerektirecek bir ilgi ile karşılanmaktadır. Yapacakları telkin muhasebelerine ve fikir hasbıhallerine toplu bir ilgi çekmek isteyen Halkevleri en tesirli çare olarak o günkü programlara büyük küçük bir temsil ilavesini düşünmektedir.”¹¹⁷

Halkevi sahnelerinde verilen temsiller her yıl giderek artmış, 1933 yılında 611 temsil verilmişken, bu sayı 1939’da 2921’e, 1944’de 3000’e yükselmiştir. 1944 yılında 405 Halkevinden 329’unda temsil kolu vardır.¹¹⁸

Halkevlerinde oynanan piyesler, Parti Genel Sekreterliğince kabul edilip bastırılan veya tavsiyeye değer görülen piyeslerdir. Özel bir

¹¹⁴ “Toplum Kalkındırma Hamlemizde Halkevleri Semineri”, Halkevleri Genel Merkezi, 10 - 11 Aralık 1966, s. 98.

¹¹⁵ *Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hülasası*, Ankara 1936, s. 158.

¹¹⁶ *CHP Halkevleri ve Halkodaları*, Ankara 1945, s. 8 - 9.

¹¹⁷ *CHP Halkevleri ve Halkodaları*, 1945, s. 14.

¹¹⁸ *CHP Halkevleri ve Halkodaları*, 1945, s. 20 - 21.

komisyon tarafından incelendikten ve resmi formalitesi de tamamlandıktan sonra Halkevlerine gönderilen bu piyeslerle Halkevleri repertuarı meydana getirilmektedir.¹¹⁹

Temsil kolunun görevleri arasında sinema ile halka eğlendirici filmler göstererek dolaylı bir halk eğitiminde bulunmak da vardır. Göze ve kulağa hitap eden iletişim araçlarından olan sinema, Halkevlerine 1935'lerden itibaren girmeye başlamıştır. Bütçesi imkân veren her Halkevi sinema makinesi kurmuştur. Halkevlerinin sinemayı bir gelir kaynağı olarak değil, tiyatroda, karagöz ve kuklada olduğu gibi yeni ve cazip bir aşılama aracı olarak almaları bir tamimle Halkevlerine bildirilmiştir.¹²⁰

Görüldüğü gibi temsiller ve sinema filmleri, dramatik yapıları nedeniyle halkın bekli de en fazla ilgisini çeken iletişim araçlarıydı. Halkın günlük yaşamdan uzaklaşarak eğlenirken öğrenebilecekleri ve düşünebilecekleri etkinliklerdi. Günümüzde yayılmacı ülkelerin az gelişmiş ülkelere kültür ve ideoloji asılamak için en fazla kullandıkları iletişim araçlarından biri de sinemadır. Oysa 1930'lu-1940'lı yıllarda tam bağımsızlıkçı bir politikaya sahip Türk devleti, Halkevlerinde kendi ulusal kültürünü oluşturmaya çalışıyor, sinema ve temsilleri bu politika doğrusunda özenle seçiyor, hatta kendi eliyle çektiği filmleri gösteriyordu. Örneğin bir Halkevi tarafından Kırkpınar güreşlerini anlatan bir film çekilmiş; ayrıca Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından çekilen on beş filmin faydalı görülen bölümleri seçilerek yeni bir film yaptırılmıştır. Dışarıdan sağlanan filmler de bulunmaktadır. Ancak bu filmler, Halkevlerine uygun kültür filmleri arasından seçilmektedir.¹²¹

Temsil kollarınca sahneye konan piyesler nitelikleri açısından bazı eleştirilere de uğramıştır. Örneğin Sabahattin Eyüboğlu, Mavi ve Kara adlı kitabında, Halkevinde sahneye konan piyeslerden söyle söz etmektedir: “Bu zamanlar okullarda, Halkevlerinde bir yerli tiyatro salgını vardı.

¹¹⁹ *CHP Halkevleri ve Halkodaları*, 1945, s. 7.

¹²⁰ *CHP Halkevleri ve Halkodaları*, 1945, s. 16.

¹²¹ Alemdar, *Kitle*, s. 14.

Sahneye sözüm ona, memleketimizin insanları konurdu. İnsan olmadıkları için Türk de olmayan yerli kılıklara bürünmüş birtakım yersiz kahramanlar, en büyük sözlerle, en küçük gerçeğe varamadan, yürekler acısı bir oyuna girer; seyirciyi tiyatrodan da, yerli gerçekten de soğuturlardı. O yoldan ne memlekete gidebilirdik, ne de tiyatroya.¹²²

Sabahattin Eyüboğlu'nun bir sanatçı duyarlılığı ile getirdiği bu eleştirinin belki kendi açısından haklılık payı vardır. Halkevi sahnelerinin belli amaçlarla kurulmuş amatör sahneler olduğu ve salt temsil sahneye koymaktan öte işlevler üslendiği de unutulmamalıdır. Nitekim 1939'da yayımlanan Halkevi kitapçığında bu konuya değinilerek şöyle denmiştir:

*"Halkevi sahneleri, elbette Türk milletinin ideali bir sahne değildir. Ancak kadının sahneye çıkışını ve alelumumun sahnenin bu memlekette yakın zamanlara kadar haksız yere uğradığı lanetlemeyi göz önüne getirince, Devlet ve Parti el ile tutulan bir sahne hareketinin ne derin bir manayı ihtiva edeceği kolaylıkla anlaşılabilir. Sadece bu bakımdan bile önemli bir ifade olan Halkevi sahnesinin gayretli amatörlerinin yer yer muvaffak olduğunu da söylemek zevkli bir kadirşinaslık olur"*¹²³

2.5.4. Spor Şubesi

Spor şubesinin amacı, spordan milli karakteri kökleştirmeye, milli bünyeyi sağlamlaştırmaya, memlekete sıhhatli, ahlaklı ve mert insanlar yetiştirmeye yarayan bir araç olarak yaralanarak ilkeler doğrultusunda çalışmalar yapmaktır. Milli sporlarımızın canlanmasına çalışmak, mahalli şartlar ve imkânlardan faydalanarak sporun her çeşidini gençler arasında yaymak, yarışmalar düzenlemek bu kolun çalışma programını oluşturur.¹²⁴

Bu amaçlarla Halkevlerinde jimnastik hareketleri, (aletli jimnastik, müzikli jimnastik, milli ve klasik danslar, sportif oyunlar, spor müsamereleri) eskrim, güreş, boks, atlı cirit, yürüyüş ve deniz sporları,

¹²² Sabahattin Eyüboğlu, *Mavi ve Kara*, İstanbul 1994, s. 252.

¹²³ *CHP 1939'da Halkevleri*, 1939. s. 4.

¹²⁴ İğdemir, "Halkevleri", s. 123.

dağcılık ve kayak, bisiklet, spor gezileri, yarışmalar gibi Halkevleri Çalışmaları Talimatnamesinde belirtilen spor dalları yanında atletizm, voleybol, basketbol, tenis ve gülle alma gibi dallarda da etkinlikler gerçekleştirilmiştir.¹²⁵

2.5.5. Sosyal Yardım Şubesi

Sosyal yardım kolları Türk milletinin en büyük özelliği olan, muhtaçlara, dil ve millet farkı gözetmeksizin yardım elini uzatma özelliğinin teşkilatlı ve en yararlı şekilde geliştirilmesine çalışmıştır. Muhtaçlara yardım etmek, dispanserler veya gezici doktorlarla hastaların imdadına koşmak, okullardaki çalışan ve fakir çocukları koruyarak ihtiyaçlarını sağlamak, işsizlere iş bulmak, halkın sağlık bilgisini artırmak için konferans, kitap, broşür, levha ve memlekette sosyal yardım fikrini yaymak bu kolun belli başlı amaçları arasındadır.¹²⁶

Sosyal Yardım çalışmalarının en önemlileri, poliklinikler açarak fakir hastalara parasız bakmak, yardıma muhtaç öğrencilerin barınma, harçlık, giyecek, araç gereç vb. sorunlarını çözmek, işsizleri iş sahibi yapmak, hayır dernekleriyle işbirliğine girmek olmuştur.¹²⁷ Örneğin 1939 yılında muhtaç insanlara 102.297 kalem yiyecek, 32.370 kalem yakacak, 9175 takım giyecek dağıtılmıştır. 23 poliklinikte 36.319 hasta parasız muayene edilmiştir¹²⁸

1940 yılında Halkevi çalışmalarına bakıldığında sosyal yardım etkinliklerinin ön sırada yer aldığı görülür. Devlet sosyal hizmet ve sağlık örgütlerinin zayıf kalması nedeniyle, aradaki boşluğu Halkevleri kapatmaya çalışmış, devletle vatandaş arasında bir bağ kurmuştur.¹²⁹

¹²⁵ *CHP Halkevleri ve Odaları'nın 1942 Çalışmaları*, 1943, s. 13.

¹²⁶ İğdemir, "Halkevleri", s. 124.

¹²⁷ *CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, 1940, s. 17 - 18.

¹²⁸ Alemdar, *Kitle*, s. 20.

¹²⁹ *Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hülasası*, 1936, s. 162.

1941 yılında 270 Halkevindeki sosyal yardım kolları aracılığıyla yoksullara 60 ton yiyecek, 38 bin giyecek, 40 ton yakacak dağıtılmış, 45 bin hastaya parasız bakılmıştır.¹³⁰ 1948 yılında 80 Halkevinin kendi polikliniği bulunuyordu.¹³¹

2.5.6. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi

Bu kolun amaçları: Okuma ve yazmayı halk arasında geniş ölçüde yaymak, halkın bilgisini artıracak dil ve uzmanlık kursları açmak, teknik bilgileri halk arasında yaymak, el sanatlarını teşvik etmektir.¹³²

Halkevleri Çalışma Talimatnamesi'nde kursların halka ücretsiz verileceği, şube üyeleri arasında bu dersleri verebilecek kimseler varsa para istenmeden verecekleri, ancak ücretli öğretmen tutulduğunda ücretin Halkevi tarafından ödeneceği belirtilmiştir.¹³³

1939 yılında çeşitli konularda açılan kurslara 34672 yetişkin katılmıştır. Bunların 11430'unu Türkçe okuma yazma kursuna katılanlar oluşturmaktadır.¹³⁴ 1939-1940 yılında 41 çeşit dershane ve kurs varken, bu sayı 1941 yılında 22'ye, 1942 yılının ilk altı ayında 16'ya inmiştir.¹³⁵

Türkçe okuma - yazma kurslarından sonra en fazla ilgi gören kurslar yabancı dil, biçki dikiş, müzik, çiçekçilik-şapkacılık, stenografi kursları olmuştur.¹³⁶ Kurs konuları, yörelere göre değişkenlik göstermiştir. Örneğin Aydın Halkevi konservecilik, Tekirdağ Halkevi bağcılık, Bursa Halkevi İpek Filatür, Erzurum, Gümüşhane, Kars, Kiğı ve Ağrı Halkevleri dokumacılık

¹³⁰ Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu*, s.183 - 195.

¹³¹ *CHP 16. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları*, 1948, s. 19.

¹³² İğdemir, "Halkevleri", s.124.

¹³³ *CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi 1940*, s.12.

¹³⁴ *CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi 1940*, s.19.

¹³⁵ *CHP Halkevleri ve Halkodalarının 1942 Çalışmaları*, s. 16.

¹³⁶ *CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi 1940*, s.19.

kursları açarak halkı çevrenin özellikleri ve ihtiyaçları doğrultusunda yetiştirmiştir.¹³⁷

2.5.7. Kütüphane ve Yayın Şubesi

Her Halkevinde bir kütüphane ve okuma odasının bulunması, Halkevinin ilk şartlarından sayılır. Halkevinin bulunduğu yörede başka kütüphane varsa bunlarla işbirliği yapılması, Halkevi dışındaki farklı yerlerde ve yakın köylerde de okuma odaları açılması, seyyar kütüphaneler düzenlenmesi, bu kolun görevleri arasındadır. Ayrıca kahvelerde sahiplerinin onayıyla okuma günleri düzenlenir ve güzel okuma yeteneğine sahip bir yurttaşa uygun görülen eserler sesle okutularak halka dinletilir.¹³⁸

Gerçekten, halk terbiyesiyle uğraşarak kültür kurumlarının ilk önce kuracakları şey, bir kütüphane olmalıdır. Halkın kültür seviyesini yükseltmenin halka Kemalizm'in esaslarını, milli tarihimizi öğretmenin ve her türlü bilgiyi halk arasında yaymanın ancak bu konulara dair yazılmış kitapları halka okutmakla mümkün olacağı düşünülürse, Halkevlerinin bu koluna düşen ödevin önemi daha iyi kavranır.¹³⁹

Halkevlerinin kütüphanecilik girişimi 1933 yılında 59444 kitapla başlamış, bu ilk yıl kütüphanelerden 150.000 kişi yararlanmıştır.¹⁴⁰

1939 yılında Halkevleri basına 1133 kitap, 5454 okuyucu düşmektedir¹⁴¹ İstatistik Genel Müdürlüğü verilerine göre 1944-1945 yılları arasında Halkevi Kütüphanelerinden en fazla yararlananlar, sırasıyla öğrenciler, öğretmenler, sivil, askeri memur ve subaylardır. Aynı istatistiğe

¹³⁷ *CHP Halkevleri ve Halkodaları*, Ankara 1944, s.15.

¹³⁸ *CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi 1940*, s. 95.

¹³⁹ İğdemir, "Halkevleri", s. 124.

¹⁴⁰ *Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hılasası*, Ankara 1935, s. 204.

¹⁴¹ *CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi 1940*, s. 19.

göre; 1945 yılında Halkevlerinde 395, Halkodalarında 366 kütüphane bulunmaktadır. Buralardaki toplam kitap sayısı ise 722 bine ulaşmıştır.¹⁴²

Halkevlerine alınan kitaplar Devlet Dairelerinden, Dil ve Tarih Topluluklarından, CHP Genel Sekreterliğinden, Vatandaş bağışları ve satın alma yolu ile sağlanmaktaydı:

Vatandaşlardan gelen ve satın alınan kitaplar temel kriterlere uyup uymadıklarının kontrolü için Halkevi başkanlarınca incelenirdi. Koşulları yerine getirmeyenler CHP Genel Sekreterliği' ne gönderilirdi. Yurtdışından gelen resim ve reklâm içeren tüm yayınların da hemen Genel Sekreterliğe gönderilmesi gerekiyordu.¹⁴³

Tüzükler, Halkevleri Kütüphanelerinde bulunabilecek kitap tiplerini katı bir şekilde düzenliyordu. Tüm dini yayınlar, Türk devriminin ideolojisi karşıtı kitaplar Türklerin ulusal çıkarlarına ve bilime aykırı görüşleri veya yabancı rejim ve ideolojileri anlatan kitaplar kütüphanelerde bulunmuyor. Aynı şekilde kütüphanelerin gerici eğilimleri yansıtan, moral bozucu, kötümser ya da cinayet ve intiharları anlatan ya da gençlere kötü alışkanlıklar öğreten kitaplar bulundurması da yasaktır.¹⁴⁴

Düşünce kontrolünün, basta gelen temsilcisi olan Genel Sekreter ve Basın Genel Müdürlüğü periyodik olarak, ahlaki, siyasi ve toplumsal eksiklikleri yüzünden Halkevleri Kütüphanelerine alınmayacak kitap ve oyunların listesini yayımlıyordu.¹⁴⁵

Kütüphane ve yayın kolunun bir görevi de Halkevlerinin bütün yayınlarını bastırmak ve dergiler hariç tüm yayınları parasız olarak dağıtmaktır.¹⁴⁶

¹⁴² *Milli Eğitim Genel Kitaplıklar ve Müzeler ile Halkevleri Odaları ve Okuma Odaları Kitaplıkları İstatistikleri 1944-1945*, T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara 1946, S. II, s. 37.

¹⁴³ Karpas, "The Impact", s. 81.

¹⁴⁴ Alemdar, *Kitle*, s. 80

¹⁴⁵ Alemdar, *Kitle*, s. 81.

¹⁴⁶ *CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi 1940*, s. 27.

Kütüphaneleri en çok kullanan öğrencilerdir. Böylece Halkevleri, vatandaşları daha çok öğrencilik yıllarında onlara uygun ders çalışma ortamları sağlayarak kendisine çekmiştir. Birçok şehir ya da kasaba ve köy, kütüphaneyi Halkevi ile tanımış, gazete ve dergi okumak için bile olsa halk kütüphanelerden yararlanmış ve okuma alışkanlığı edinmiştir. Kültürü yazılı olarak saklayan ve ileten en önemli öğeler olan kitaplar kütüphanelerde halka sunularak yararlanmaları ve belli bir doğrultuda olsa da bu kültürü edinmeleri amaçlanmıştır.¹⁴⁷

2.5.8. Köycülük Şubesi

Köycülük kolunun asıl görevi; köylerin toplumsal, sıhhi, ruhsal gelişmelerine ve köylü ile şehirli arasında karşılıklı sevgi ve birlik duygularının güçlenmesine çalışmaktır.¹⁴⁸

Halkevlerinin temel amacı olan kitlelerin devrim ilkeleri uyarınca eğitimi Köycülük Kolu sayesinde gerek düşünüşte gerekse yaşayışta modernleşme çabalarının en yavaş yürüdüğü kırsal kesim insanına ulaşmaya hedeflemektedir. Ayrıca, halk ile aydın arasındaki uçurumu kapatmak, aydınlara halkın öz değerlerini yani ulusal kültürü tanıtırken halka da uygarlığı ve Cumhuriyet rejiminin ilkelerini aşılama bu şubenin çalışmalarında belirleyici olmuştur.¹⁴⁹

Halkevlerinin Atatürkçü karakterini yansıtan etkinliklerinden önde geleni olan Köycülük Kolunun taşıdığı önem, hizmetlerin köye götürülmesi, çalışmaların köyde yapılmasıdır.¹⁵⁰

Halkevleri bu faaliyetleri kapsamında sık sık köylere giderler, uygun mevsimlerde köylerde törenler, bayramlar düzenleyerek temsiller verirler.

¹⁴⁷ *Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hülasası*, s. 176.

¹⁴⁸ İğdemir, "Halkevleri", s.125.

¹⁴⁹ Karpas, "The Impact", s. 55.

¹⁵⁰ Şevket Gedikoğlu, "Halkevlerinde Köycülük ve Eğitim", *Atatürk ve Halkevleri*, Ankara 1974, s.165.

Doktorlarıyla hasta köylüleri muayene ve tedavi ederler. Belirli bir köyü ele alarak bu köyün kalkınması için gereken çalışmaları yaparlar, köyün iktisadi durumunu düzeltmeye sıhhat işlerini yola koymaya çalışırlar. Suyu ile okulu ile meşgul olurlar. Halkevli köylünün şehirdeki işlerine aracılık eder. Devlet dairelerindeki işlerini takip eder. Kısacası, talimatnamenin çizdiği programa göre köy kalkınması, köylü ile kentli arasındaki bağılılığın artması, temiz ve zengin Türk köyünün yaratılması ülküsü Halkevlerinin bu kollarına düşen en önemli ödevdir.¹⁵¹

İlk açıldıklarında bu amaçlarla 400 köye hitap eden Halkevleri, 1940 yılında 1900 köye ulaşmıştır. 1940'lar da açılmaya başlayan ve 1950'lerde köylerde 4500'ü bulan Halkodaları ve çevre ziyaretleri yolu ile etkinliklerini gerçekleştiren¹⁵² Halkevlerinden çevre köylere yapılan ziyaretlerin sayısı 1940 yılında 1492'ye ulaşmıştır. Kemal Karpat, Halkevleri makalesinde, tüm bu çalışmalara karşın, köylerin ihmal edilmiş olduğunu ve köycülük kolunun programının kentlerde gerçekleştirilen etkinliklerle karşılaştırılmayacak kadar yetersiz olduğunu söylemiştir.¹⁵³

2.5.9. Tarih ve Müze Şubesi

Tarih ve müze şubesinin amaçları zengin bir tarihsel birikimi olan yurdumuzun tarihini araştırmak, tarihi anıtları halka tanıtmak sevdirmek, bunların bilgisiz ve duygusuz insanlar tarafından tahrip edilmesinin önüne geçmek, halka tarih kültürü ve tarih terbiyesi vermek, güzel ve nadir Türk eserleri ile etnografik kıymeti olan eşyayı toplamak, saklamak ve korumaktır.¹⁵⁴

¹⁵¹ İğdemir, "Halkevleri", s.125.

¹⁵² Ziya Muğulkoç, *Halkevlerinin Gelişme Dönemi, Atatürk ve Halkevleri*, Halkevleri Atatürk Enstitüsü Yardımcı Yayınları, Ankara 1974, s.145.

¹⁵³ Karpat, "The Impact", s. 61.

¹⁵⁴ İğdemir, "Halkevleri", s. 126.

Tarih ve Müze şubesi de aynı amaçlarla ilgili konuda yapılan araştırma sonuçlarını basılı yayın, konferans gibi iletişim araçlarıyla geniş halk kitlelerine yayar. Bulunduğu yerde resmi müze varsa arkeolojik eserlerle onu zenginleştirmeye çalışır, yoksa en yakın resmi müzeye gönderir. Eski eserlerin bol olduğu yerlerde resmi müze kurulması için ilgililerle işbirliği yapar.¹⁵⁵

Tarih ve Müze şubesi, folklor ve etnografya eşyalarının toplanarak birer müze kurulması yolunda önemli çalışmalar yapmıştır. 1943 yılında 33 Halkevinde folklor ve etnografya müzesi bulunmaktadır.¹⁵⁶

Ayrıca birçok Halkevi yöresinin tarihini ve atasözleri, maniler, milli masallar, yerel gelenekler gibi kültürel öğelerini araştırmış; sonuçları kitaplarda, broşürlerde ya da dergilerde yayınlamış, elde ettiği tarihi eserler ve belgelerle devlet müzelerine katkıda bulunmuştur.¹⁵⁷

¹⁵⁵ *CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, 1940, s. 29.

¹⁵⁶ *CHP Halkevleri ve Halkodaları*, 1943, s. 14.

¹⁵⁷ *CHP 16. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları*, 1948, s. 15.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

ZONGULDAK HALKEVİ VE FAALİYETLERİ

3.1. Zonguldak Halkevinin Açılması

19 Şubat 1932’de ilk defa Halkevleri açıldığında, sadece 14 ilde Halkevleri çalışabilecek durumdaydı.¹⁵⁸ 24 Haziran 1932’ de daha önce açılmış olan 14 Halkevi’ne 20 yeni Halkevi daha eklenmiş ve toplam 34 Halkevi’nden biri de Zonguldak Halkevi olmuştur.¹⁵⁹

Zonguldak’ta bir Halkevi’nin kurulması ile ilgili olarak en yoğun çabayı gösteren kişi, Halkevi’nin kurulmasının ardından ilk başkanlığı da yapacak olan CHP Zonguldak İl Parti Başkanı Mithat Akif Bey olmuştur.¹⁶⁰ Mithat Akif Bey, Halkevi kurulduğunda Halkevi’nin başkanlığı ile birlikte Köycülük Şubesi’nin de başkanlığını yürütmüştür.¹⁶¹ Zonguldak Halkevi’nde başkanlık yapmış kişiler sırasıyla Tahir Akın Karaoğuz,¹⁶² Ahmet Gürel,¹⁶³ Orhan Esen, Rauf Alpsoy,¹⁶⁴dur.

Zonguldak Halkevi yapılanmasını tamamladığında yönetim kurulunda şu kişiler yer almaktaydı:

<i>Halkevi Başkanı:</i>	<i>Mithat Akif Bey</i>
<i>Dil- Tarih ve Edebiyat Kolu Başkanı:</i>	<i>Bedri Bey</i>
<i>Güzel Sanatlar Kolu Başkanı:</i>	<i>Cemal Zühtü Bey</i>
<i>Temsil Kolu Başkanı:</i>	<i>Rauf Nazif Bey</i>

¹⁵⁸ 19 Şubat 1932 tarihinde 14 ilde birden açılmıştır. İlk açılanlar arasında Adana, Afyon, Ankara, Aydın, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Konya, Samsun ve Van Halkevleri bulunmaktadır. Bkz: “*Halkevlerinin Doğuşu*” 19 Şubat 1932 *Açılışın İlk Haftası*, Halkevleri Genel Merkezi Yayınları, Ankara 1971, s. 2.

¹⁵⁹ *Cumhuriyet*, “Dün 20 Vilayette Daha Halkevi Açıldı”, 25 Haziran 1932.

¹⁶⁰ *Zonguldak 2002 İl Yıllığı*, Zonguldak Valiliği Yayınları, İstanbul 2002, s. 2.

¹⁶¹ Melda Or, “Zonguldak Halkevi’nden İzlenimler: Karaelmas Dergisi”, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2002, s. 34.

¹⁶² *BCA, CHPK*, 490..1.0.0, 22.109..3.

¹⁶³ *BCA, CHPK*, 490..1.0.0, 845.344..1.

¹⁶⁴ *BCA, CHPK*, 490..1.0.0,845.344..2.

<i>Spor Kolu Başkanı:</i>	<i>Şekip Bey</i>
<i>Sosyal Yardım Kolu Başkanı:</i>	<i>Ali Fahri Bey</i>
<i>Köycülük Kolu Başkanı:</i>	<i>Mithat Akif Bey</i>
<i>Kitapsaray ve Yayın Kolu Başkanı:</i>	<i>Ahmet Naim Bey</i>
<i>Halk Dershaneleri ve Kursları Kolu Başkanı:</i>	<i>Ziya Bey</i>
<i>Tarih ve Müze Kolu Başkanı:</i>	<i>Necati Bey</i>

Zonguldak Halkevi, bütün Halkevleri arasında en faal Halkevlerinden biri olmuştur.¹⁶⁵ Halkevinin, yürütmüş olduğu faaliyetleri arasında en önemlisi, kendi Halkevi binasını yapmış olmasıdır. Zonguldak CHP İl Teşkilatı ve Halkevi İdare Heyeti tarafından 1932 yılında yeni bir Halkevi binası yapma kararı alınmıştır.¹⁶⁶ Halkevi için bir proje yarışması düzenlenmiş ve bu yarışma için oluşturulan jüride Halk Fırkası ve Halkevi reisi Mithat Akif Bey, Zonguldak Valisi Halit Bey, Mühendis Tevfik Bey, Madenler başmühendisi Nuri Bey, Madenler idaresi mühendislerinden Cemal Bey, Belediye mühendisi Fahri Bey, Nafia başmühendisi Atıf Bey, İstanbul mimarî birliği reisi Semih Saim Bey, İstanbul Halkevi idare heyetinden Güzel sanatlar murahhası mimar Faruk Galip Bey bulunmaktaydı.¹⁶⁷ Halkevi'nin inşası 69.405 Liraya Zonguldak Belediyesi Fen İşleri Müşaviri Mühendis Fahri Bey'e ihale edilmiş¹⁶⁸ ve 1933 yılında tamamlanan Halkevi binası 3 katlı ve içinde Gazi Mustafa Kemal Paşa için hazırlanmış bir yatak odası bulunmaktaydı. Ayrıca bir tuvalet odası; bir bekleme odası; bir kış bahçesi ve bir yemek, dinlenme sigara salonları ve birçok salon bulunmaktaydı. 26 oda 3 banyo, bir sinema, bir müzikhol ve sahne, bir okuma salonu ve makyaj odası ayrıca hademe odaları bulunmaktaydı.¹⁶⁹

¹⁶⁵ "Halkevlerinin Yıldönümü", *Açıksöz*, 20 Şubat 1937.

¹⁶⁶ "Zonguldak Halkevi", *Vakit*, 6 Temmuz 1933.

¹⁶⁷ Ö.Faruk Galip "Zonguldak Halkevi Proje Müsabakası Münasebetile", *Arkitekt*, S. 1933 - 2, İstanbul 1933, s. 64.

¹⁶⁸ "Zonguldak Halkevi", *Vakit*, 18 Temmuz 1933.

¹⁶⁹ *BCA, CHPK*, 490..1.0.0, 845.344..2.

Zonguldak Halkevi 24 Haziran 1932'de 9 faaliyet kolu ile birlikte açılmış ve bu faaliyet kollarını ve yöneticileri şu şekilde oluşmuştur:

Dil ve Edebiyat Kolunun yönetiminde, Rıfat Büke, Musahip İhsan Bey, Hızıroğlu Bedri Bey, Necati Bey, Bedri Güneri, Hilmi Uluğ, İzzet Arın, Leman Batur, Hüsnü İrkılata, Osman Faruk Verimer bulunmaktaydı.

Güzel Sanat Kolu yönetiminde, İsmet Toprak, Tevfik Bey, Cemal Zühtü Aysan, Bedri Hüsnü Bey, Muhasip Şeref Bey, Cemal Aysan, Kemal Gürsan, Reşat Erdem, Sami Otmar bulunmaktadır.

Gösteri ve Tiyatro Kolundaki yöneticiler Şamil Kutlu, Rauf Nazif Bey, Hikmet Abidin Bey, Kemal Bey, Semih Bey, Azize Sirel, Fahri Alper, Mahir Edizon, Selçuk Kaan, Sıdkı Gözen'den oluşmaktadır.

Spor Kolunda Şekip Bey, Şevket Zübeyir Bey, İbrahim Bey, Şeref Bey, Can Bey, Can Özkan, Kemal Gürel, Reşat Özdamar, Şekip Kulaksızoğlu ve Şevket Ölçmen bulunmaktadır.

Sosyal Yardım Kolunda Ebuzer Berksoy, Melek Ahmet Bey, Muazzez Lütfi Hanım, Fahri Bey, Çakaloğlu Mehmet, Cemal Bey, İbrahim Bey, Necati Duman, Fatime İncesel, Halit Taşman, Hikmet Güneri, Muazzez Sürel.

Köycülük Kolunda Mithat Akif Bey, Süleyman Sırrı, Ömer Lütfi, Fikri Bey, Ahmet Gürel, Celal Çolakoğlu, Muhiddin Özsan, Nimet Özgür, Sabri Akgün, İbrahim Türkîli, Nafiz Güniz.

Kütüphane ve Yayın Kolu Cemil Akalın, Tahir Akın Karaoğuz, Ahmet Naim Çıladır, Hikmet Hanım, Mükerrerem Gürsoy, Ahmet Naim Arı, Tevfik Ayyıldız, Emin Çivi, Mahmut Ulusoy, Maide Ekinci, Niyazi Durusoy, Naci Eralı.

Halk Dershaneleri ve Kurslar Kolu Kamil Tezduyar, Mecit Bey, Abdullah Bey, Nazif Bey, Necati Bey, Turgut Aktan, Kemal Akdemir, Muzaffer Yaşar, Necati Ecer, Nüzhet Mol, Vasfiye Süer, Hamdi Arda.

Tarih ve Müze Kolu Necati Bey, Fuat Bey, Şevki Bey, Azize Hanım, Şefik Akyay, Mürüvvet Gürol, Nihat Özay, Sabri Gültekin, Muhsin Taygar ve Türkan Aksoy'dan oluşmaktadır.¹⁷⁰ Halkevinin 9 şubesindeki yöneticiler birden fazla şubede yönetici olarak görev alabilmektedir.

3.2. Zonguldak Halkevi Şubeleri

Zonguldak Halkevi genel merkez tarafından hazırlanan talimat gereği 9 faaliyet şubesi şeklinde örgütlenmiş ve çalışmalarını kapanıncaya kadar geçen sürede bu şubeler marifetiyle yürütmüştür. Şubelerin her biri imkânlar dâhinde düzenli olarak faaliyet içinde olmaya çalışmış bu çaba şubenin çalışmalarına olan katılım olarak kendisi göstermiştir.

3.2.1. Dil ve Edebiyat Şubesi ve Faaliyetleri

Halkevleri Çalışma Talimatnamesinde Dil ve Edebiyat şubesinin amacı *“halkın bilgisini artırmasına, parti prensiplerinin kökleşmesine, yurt sevgisinin, yurttaşlık ödevleri duygusunun yükselmesine yarayacak konuşmalar, konferanslar, törenler hazırlar ve genel olarak dil, edebiyat konularıyla yakından meşgul olmaktadır. Bu şubenin başlıca amacı, Türk dilinin gelişmesi ve her türlü fikir ve duyguyu ifade etme özgürlüğü kazanması ve ulusal dil aracılığıyla halk arasında ulusal birliğin oluşturulmasıdır.”* şeklinde ifade edilmiştir.¹⁷¹ Zonguldak Halkevinin bu şubesi de çalışma talimatnamesine uygun olarak çalışmalarını yürütmüş ve birçok önemli faaliyetlerde bulunmuştur.

Halkevlerinin çıkarmakla yükümlü olduğu dergileri diğer şubelerin de yardımlarıyla Dil ve Edebiyat şubeleri yerine getirmektedir. Zonguldak

¹⁷⁰ BCA,CHPK,490..1.0.0, 845.344.2.; “Şubeler Yönetim Komiteleri” *Karaelmas*, C. I, S.1, Nisan 1938, s. 86.

¹⁷¹ *CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, 1940, s. 5.

Halkevi'nin de Dil ve Edebiyat şubesi çeşitli yazarların farklı konulardaki yazı, şiir, hikâye, bilimsel ve tarihle ilgili çalışmalarını resimlerle destekleyerek yer buldukları bir dergi olarak *Karaelmas* dergisini aylık 16 sayfa olarak çıkarmakla başlamış ve basılan dergilerin birer örneğini çeşitli halkevlerini düzenli olarak göndermeye çalışılmıştır.¹⁷²

Halkevlerinin diğer şubelerine göre en fazla faaliyet içinde olan Dil ve Edebiyat Şubesidir. Şube, eski öz Türkçe sözcükleri, deyimleri ve yabancı dillerden yeni alınmış sözcüklerin Türkçe karşılıklarını bularak bu sözcüklerin halka mâl edilmesine çalışır. Türkçenin sadeleştirilmesi çalışmalarına katıda bulunan şube ülkeden birliğin sağlanmasının dilde birliğin sağlanması ile mümkün olduğu fikrini benimsemiştir. Şubenin gerçekleştirmiş olduğu Türkçeleştirme çabalarının halk tarafında da ilgi görmesiyle yoğunluk kazanmıştır. Dilde sadeleştirme adına yapılan çalışmalar Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu'nun denetimine tabi tutulmaktaydı.¹⁷³

Zonguldak Halkevi'nin Dil ve Edebiyat Şubesi Ankara'da düzenlenen Büyük Türk Dil Kurultayı'na, gazeteci ve Halkevi'nin Kütüphane ve Yayın Şubesi yönetiminde bulunan Tahir Akın Karaoğuz'u göndermiştir.¹⁷⁴ Tahir Akın Karaoğuz Ankara'daki kurultay dönüşünde oluşturduğu ekibiyle birlikte Dil ve Edebiyat Şubesi adına yaptığı dil incelemelerinin sonucunda, Türk Dil Tetkik Cemiyeti'nin 1933'de oluşturduğu 46.653 Türkçe kelimenin, 851 tanesini derleyerek bu alanda Türkiye'deki bütün Halkevleri içinde üçüncü sırayı almayı başarmıştır.¹⁷⁵

Zonguldak'ta Halkevi ve CHF binalarının önüne konulan karatahta ve bir dil kutusu ile halkın yeni kelimeleri öğrenmesi amaçlanmıştır. Bu karatahta ve dil kutusuna her gün ajanstan gelen kelimeler yazılarak halkın bu kelimeleri kullanmasını sağlamanın yanında halk eğer isterse

¹⁷² "Halkevlerimizin 12nci Yıldönümünde Halkevimizde Bir Konuşma", *Karaelmas*, Şubat 1944, S. 15 -16, s. 3.

¹⁷³ Çağlar, *Halkevleri*, s. 18.

¹⁷⁴ *Zonguldak 2002 İl Yıllığı*, 2002, s. 134.

¹⁷⁵ "Dilimiz" *Vakit*, 20 Nisan 1933.

kendi kelimelerini de buraya yazmak suretiyle bu dil geliştirme çabasına, Halkevlerinin amacına da uygun olarak, katkı sağlamış oluyordu.¹⁷⁶

Halkevi ajans aracılığı ile gelen kelimelerin kullanımını yaygınlaştırmakla kalmayıp bunun yanında bölgede kullanılan sözcük, türkû, mani ve koşmaları da derleyerek dil çalışmalarını katkıda bulunmuş ve aynı zamanda tarih araştırmaları çalışması da yapmıştır. Halkevinin yürütmüş olduğu yerel araştırmalar içerisinde bölgeye ait türkûleri derlemekte vardır. Hatta Halkevi derlediği bu türkûleri bir plağa kaydetmiş ve bu konuda diğer halkevleri arasından bir ilki gerçekleştirmiştir.¹⁷⁷

Halkevlerinin Cumhuriyet rejimini ve onun ideolojisini Zonguldak'ta yayma amacını üstelenen Zonguldak Halkevi'nin Dil ve Edebiyat Kolu, bu amacına uygun olarak faaliyetlerini yürütmüştür. Dil ve Edebiyat Kolu faaliyetlerinin başında yöreye ait gelenek ve görenekleri araştırarak yöresel sözcükleri derlemek, bu derlemelerin sonuçlarını broşür, dergi, kitap gibi araçlarla halka aktarmak ve bunun yanında sohbet ve konferanslar düzenleyerek halkı bu konularda bilinçlendirmektir. Halkevinin amacına uygun olarak yayımlanacak kitap, broşür gibi çalışmaların konun uzmanlarınca onaylanması gerekmektedir. Bu işi de Dil ve Edebiyat kolu üstlenmiştir.¹⁷⁸

Zonguldak Halkevinin Dil ve Edebiyat şubesi 1934 yılından itibaren Zonguldak genelinde bir yerel tarih çalışması başlatarak, bölgede toprak yüzünde ve dağınık bir biçimde olan 21 parça eski eseri toplayıp, tarihi değerinin anlaşılacak sergilenmesi için İstanbul Asâr-ı Atika Müzesine göndermiştir. Halkevi, başlattığı yerel tarih çalışmasını bununla sınırlı tutmayıp bölgede bulunan diğer eserleri taşınamayacak durumda olanları

¹⁷⁶ "Zonguldak'ta Dil Anketi", *Vakit*, 1 Nisan 1933.

¹⁷⁷ *Hâkimiyet - i Milliye*, 12 Mart 1934.; Sadi Yaver Ataman, "Halkevleri ve Musiki", *Karaelmas*, S. 1, C. 1., 13 Nisan 1938, s. 61.; "Halkevleri Bayramı", *Karaelmas*, S.1, C. 1., 13 Nisan 1938, s. 61.

¹⁷⁸ Huyugüzel, "Cumhuriyet Dönemi", s. 392.; Çavdar, "Halkevleri", s. 880.; Çolak, "Muğla Halkevi", s. 54.; Mehmet Halit Bayrı, " Türk Folkloru ve Halkevleri", *Folklor Postası*, S. 7, C.1, Nisan 1945, s. 3.; Satı Tiryaki, "Ülken'in Resim ve Cemiyet İsimli Kitabını Halkevleri Neden Basmadı", *Kebikeç*, S. 3, 1996, s.190.

yerlerinde, taşınmaya uygun olanları ise en yakın okullara taşınmasını ve buralarda iyi bir şekilde muhafaza edilmesini sağlamaya çalışmıştır. Halkevi bulduğu tarihi değere sahip eski eserlerin koleksiyonunu yapmakla kalmamış, derlediği bu eserleri önemli günlerde sergileyerek halkın ilgisini bölgenin tarihi önemine çekmeye ve bu eserleri halka tanıtmaya çalışmıştır.¹⁷⁹

Halkevlerinin Dil ve Edebiyat şubelerinin önemli faaliyetlerinin başında gelen konferans ve edebiyat geceleri düzenleme çalışmasını Zonguldak Halkevinin şubesi ilk defa 1937 yılında gerçekleştirmiştir. 13 Nisan 1937’de ölen Türk şair Abdülhak Hamit Tarhan’ı anmak için bütün Halkevlerinde düzenlenen anma etkinliğine Zonguldak Halkevi de katılmıştır. Düzenlenen bu anma gecesinde Tarhan’ın hayatından bahseden konuşmalar yapılmış ve şairin birçok şiiri yine bu gecenin katılımcıları tarafından okunmuştur.¹⁸⁰

Dil ve Edebiyat Şubesi 1940 yılı faaliyetlerini Hilmi Uluğ’un başkanlığında yürütmüş ve bu yıl içerisinde 28 komite toplantısı, 3 şube toplantısı gerçekleştirmiştir. Şube faaliyetlerinde amaçlarına uygun olarak halkı bilinçlendirmek için sağlık, tarih, ziraat, teknik, hukuk, devrimler ve ekonomi konularında olmak üzere 96 konferans düzenlemiştir. Bu konferanslara katılım sayısı da bir hayli yüksek olmuştur. Katılımcıların 67874’ü erkek, 32804’ü kadın olmak üzere toplam 101678 kişidir.

Halkevinin Dil ve Edebiyat şubesi tarafından Namık Kemal ve Mehmet Akif Ersoy’un ölüm yıl dönümleri nedeniyle toplantılar yapılmış ve bu toplantılarda Dil ve Edebiyat Komitesi başkanı Hilmi Uluğ tarafından şairlerin hayatları anlatılarak eserlerinde örnekler sunulmuştur. Ayrıca Namık Kemal için düzenlenen gecede Zonguldak’ta yedek subay olarak bulunan Lise öğretmeni Abdülkadir Karahan şairin edebiyat yaşantısı hakkında bir konuşma yapmıştır. Karahan’ın yaptığı konuşmaya Karaelmas dergisinin 4. sayısında yer verilmiştir.

¹⁷⁹ *Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülasası*, 1935, s. 3-135.; “Halkevlerinin Verimi Artıyor”, *Ulus*, 10 Mart 1934.

¹⁸⁰ “En Büyük Şairimiz Abdülhak Hamit Tarhan” *Karaelmas*, S. 1, Kasım 1938, s. 4 -12.

CHP Genel Sekreterliğince tertiplenen konferanslar dizisinin bir ayağı olarak 22 Şubat 1941’de Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesinde görevli Prof. Ercüment Erkem Talu “Türk Halk Felsefesi” başlıklı bir konferans vermiştir; 18 Şubat’ta İstanbul Tıp Fakültesinde görevli Prof. Dr. Muharrem Gökmen tarafından “ Verem Mücadelesinde Yenilikler” konulu; 2 Mart’ta Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesinden Prof. Mehmet Karasan tarafından “Lise terbiyesi ve Fikir Terbiyesi” konusunda bir konferans düzenlemiştir. Yine aynı yıl içerisinde biri Zonguldak Milletvekili Hazım Atıf Kuyucak tarafından diğeri ise Niğde Milletvekili Cavit Oral tarafından olmak üzere “ Dünya Hadiseleri Karşısında Türkiye’nin Durumu ve Milli Varlığımız” başlıklı iki konferans düzenlenerek, halkın bu konulardaki bilgi düzeyinin artırılmasına çalışılmıştır. Dil ve Edebiyat şubesi konferans konularını seçerken bölge halkını ilgilendiren konulara yer vermeye özen göstermiş ve bu gösterilen özen gereği Zonguldak ve çevresinin maden havzası olması gereği kömür madeni ile ilgili birçok çalışma yapmıştır. Bu konuda şubenin düzenlediği “Türkiye Maden Hukukunda Yeni Temayüller” başlıklı bir konferansın Avukat Süleyman Sami Barım tarafından verilmesine olanak sağlanmıştır. Dil ve Edebiyat Şubesinin 1941 yılı içerisinde Lise Müdür yardımcısı Enver Okyay “*Türk İnkılâbına Umumi Bir Bakış*”, Hilmi Uluğ “*Türk Tarih Tezi*”, Milli Eğitim Müdür Hamdi Arda “*İnkılâp Tarihimizde Maarif*”, tarih ve coğrafya öğretmeni Enver Okyay “*Türk Tarihinde Bulgarların Yeri*”, Fazıl Güven “*Çocuk Düşürmenin Cemiyete Zararları*”, Cevat Sertesin “*Tasarrufun İktisadi ve İçtimai Tahlili*”, Galip Fuad Uzun Hasanoğlu “*Dünkü ve Bugünkü Edebiyatımız*”, Av. Ömer Lütfü Tümör “*Milli Korunma Kanunu ve Tatbikatı*”, Dr. Hakkı Dursun “*Grip Hastalığı*”, Öğretmen Nigar Erol “*Terbiye*” başlıklı olmak üzere çok çeşitli konularda konferanslar düzenlenmiştir.¹⁸¹

Zonguldak Halkevi Dil ve Edebiyat şubesinin en faal olduğu yıllardan biri 1942 yılı olmuştur. Bu yıl içerisinde şube 64 kadın, 176 erkek toplam 240 üye ile en az üyesi bulunan şube olmasına rağmen 2 şube toplantısı, 41

¹⁸¹“Zonguldak Halkevinin 1-1- 1940’dan 31-12-1940’a Kadar Bir Senelik Mesaisi”, *Karaelmas*, S. 4 - 5, s. 26 - 33.

komite toplantısı yapmıştır. Bu süre zarfında 56 konferans verilmesini sağlayan şubenin bu faaliyetlerine 44,385 kişi katılmıştır. Ayrıca bu yıl şube çeşitli maksatlarla anma günleri ve etkinlikleri düzenlemiştir. Şubenin anma etkinlikleri sayısı 15'i bulurken katılımcı sayısı 80,580 olmuştur ki bu katılım diğer bütün şubelerin faaliyetlerine olan katılımından daha fazladır.¹⁸² Ancak elbette bu tür bir sayıya ulaşılmasında etkinliklerin geniş kitlelere hitap etme imkânının daha fazla olmasının da etkisi vardır.

Dil ve Edebiyat Şubesi 1943 yılı içerisinde olağan toplantılarını gerçekleştirmiş, görevi olduğu üzere Halkevinin diğer şubelerince gerçekleştirilecek olan çeşitli eser ve piyeslerin Halkevleri çalışma talimatnamesine uygunluğunu denetleyerek, bu tür çalışmaların yapılmasına olanak sağlamıştır. Şube Temsil Şubesi tarafından teklif edilen Zonguldak şehrinin Milli Mücadelede oynadığı rolü ve Cumhuriyet döneminde gerçekleşen kalkınmaya şehri katkısını halka anlatmak üzere bir film senaryosu yazılması kararını almıştır. Şube bunlara ek olarak 1943 yılında Dil Bayramının şehirde kutlanması için gerekli şartları sağlama kararı almıştır.¹⁸³

1944 yılı içerisinde Halkevinin Dil ve Edebiyat şubesi Halkevleri Talimatnamesine uygun olarak konferans tertip kolu tarafında 29 konferans düzenlenmiştir. Bu konferanslarda Nurettin Artam, Burhan Felek, Coşkun Üçok, Hazım Atıf Kuyucak, Hikmet Dağlıoğlu, Refik Fenmen gibi önemli kişiler çeşitli konularla halkın bilgilenmesini sağlamak amacıyla Halkevinde bulunmuşlardır. Bu konferansların düzenlenmesinden önce konferanslarda bahsedilecek konuların belirlenmesinde Dil ve Edebiyat Şubesinin bir çalışması olmuştur. Oluşturulan komitenin onayından geçen konularla ilgili konferanslar verilebilmiştir. Şube 1944 yılında dil çalışmalarında da bulunmuştur. Şubenin bu konudaki gayreti, maden folkloruna yönelik olmuş ve yıl içerisinde konuya yönelik incelemeler yaparak derleme çalışmaları

¹⁸²“Zonguldak Halkevinin 1-1- 1942 Tarihinden 31-12-1942 Tarihine Kadar Bir Senelik Çalışmaları”, *Karaelmas*, S. 6, Kasım 1943, s. 17.

¹⁸³ “Halkevi Çalışmaları”, *Karaelmas*, S. 11, s. 17.

yürütmüştür. *Karaelmas* dergisinin yayına verdiği uzun bir aranın ardından, derginin yeniden çıkarılmasını ve daha zengin bir içeriğe kavuşmasına yönelik çalışmalar da yine şubenin 1944 yılındaki faaliyetlerinde önemli bir yer tutmuştur. Şube dergide genç edebiyat meraklılarına yer ayırarak onların çalışmalarının dergi sütunların yer bulmasına olanak tanımıştır. Ayrıca dergi dışında edebiyata merak duyan kişilerin katılımıyla çeşitli hitabet yarışmaların da yine bu yılın önemli şube faaliyetlerinden biri olmuştur. Şube son olarak bu yıl, Halkevinin diğer şubeleriyle birlikte çalışarak, birçok önemli kişilerin ölüm yıl dönümleriyle ilgili olarak törenler tertiplemiştir.¹⁸⁴

Halkevi 14üncü yaşını kutlarken Dil ve Edebiyat Şubesi de çalışmalarını imkânları ölçüsünde yürütmüştür. Şube düzenlediği çeşitli konferans ve törenlere ek olarak 1946 yılı içerisinde ilkokul çağındaki çocuklar için bir şiir okuma yarışması düzenlemiştir. Başarılı olanlara çeşitli hediyelerin verildiği bu yarışmada küçük çocukların da halkevinin faaliyetlerine teşvikini sağlamaya çalışmıştır. Şube Zonguldak ve çevresinin folklorunu araştırma ve bu kültürel mirası tanıtmaya amacını üstlenmiş ve bu maksatla çeşitli kereler çalışmalarda bulunmuştur. Bu çalışmaların en önemlilerinden biri olarak, 1946 senesinde Şubenin bir üyesi olan Nadir Gündüz tarafından hazırlanan “ Orta Asya’dan Sakarya’ya” adlı önemli bir tarihi çalışmayı, Halkevinin bir yayını olarak basımının sağlanması olmuştur.¹⁸⁵

Dil ve Edebiyat şubesi toplumsal bilincin artırılması amacıyla geniş katılımlı birçok münazara gerçekleştirmiştir. Bu münazaralardan biri 5 Nisan 1947’ de yapılmıştır. *Kadın Umumi İş Hayatında Çalışmalı mı, Çalışmamalı mı?* konusunda bir münazara gerçekleştirilmiştir. Mehmet Çelikel Lisesi öğrencilerinin gerçekleştirdiği ve Rauf Tanyeri, Osman Faruk Verimer, Hakkı Sunata, Rıfat Büke, İ. Baruönü jüriliğini yaptığı münazaraya geniş bir izleyici kitlesini de katılmıştır.¹⁸⁶

¹⁸⁴ “Halkevimiz 13üncü Yılında”, *Karaelmas*, Şubat - Mart 1945, S. 28 - 29, s. 10.

¹⁸⁵ “Halkevlerimiz 14 Yaşında”, *Karaelmas*, S. 32 - 33, s. 40.

¹⁸⁶ “Olaylar, Olgular, Konferanslar”, *Karaelmas*, S. 42 - 48, s. 19.

Zonguldak Halkevi bütün Halkevleri içersinde en çok kitap yayımlayan halkevlerinden biri durumundaydı. Bunun yanında Zonguldak tarihini araştırma ve bu araştırma sonucunu kitaplaştırmaya çalışmaktaydı.¹⁸⁷

Zonguldak Halkevi Dil ve Edebiyat kolunun yürütmüş olduğu bir başka önemli faaliyette konferanslardır. Halkevi tarafından çeşitli zamanlarda düzenlenen bu tür faaliyetlerin konuları çoğunlukla bulaşıcı hastalıklar olmak üzere; işçi hakları, kömürün önemi, kooperatifçilik, çocuk bakımı ve kadın gibi konuların yanında istiklal savaşı, Türk tarihi ve Türk edebiyatı, eğitim ve felsefe konularında konferanslar verilmiştir. Bu konferanslardan bazıları şunlardır: Kimya Harbi (12 Ocak 1932), Maden Kömürü Havzası (18 Ocak 1932) Maden Kömürünün Tarihi (23 Eylül 1932) Çocuk Bakımı (6 Ekim 1932), Milli Tarih (13 Ekim 1932), Kadınlığın Fazileti ve Türk Kadınlığı (27 Ekim 1932), Milli Edebiyat (2 Kasım 1932), Kooperatif ve Kooperatifçilik (22 Aralık 1932 Türk Tarih Tezi (Ocak 1936), İstiklal (26 Şubat 1936), Amele Birliği (1 Aralık 1936), İnkılâp (24 Şubat 1936), Çocuk Düşürmenin Cemiyete Zararları (1941), Dünya Hadiseleri Karşısında Türkiye'nin Durumu ve Milli Varlığımız (26 Mart 1941), İnkılâp Tarihimizde Maarif (1941),), Lise Kültür ve Fikir Terbiyesi (2 Mart 1941), Türk Halk Felsefesi Nasreddin Hoca (22 Şubat 1941), Türk İnkılâbına Umumi Bir Bakış (1941), Verem Mücadelesinde Yenilikler (18 Şubat 1941) Türk Maden Hukukuna Toplu Bir Bakış (26 Şubat 1941).¹⁸⁸

Zonguldak Halkevi'nin Dil Tarih ve Edebiyat koluna kayıtlı üyelerin mesleki dağılımına bakıldığında ise 14 Memur, 1 Öğretmen, 1 Avukat, 4 Tüccar, 3 Esnaf, 21 İşçi, 7 Mühendis ve 9 da diğer mesleklere mensup kişilerden oluştuğu görülmektedir.¹⁸⁹

¹⁸⁷ “Şubeler Yönetim Komiteleri” *Karaelmas*, C. I, S. 1, Nisan 1938, s. 394.; “Zonguldak En Bayındır Bir Şehir Oluyor”, *Ulus*, 31 Mayıs 1936.

¹⁸⁸ “Zonguldak'ta Kış Hayatı”, *Ulus*, 10 Şubat 1936.; *Zonguldak 2002 İl Yıllığı*, s. 139.; “Halkevimizin Son 4 aylık Faaliyetleri”, *Karaelmas*, S. 4 - 5, 1940, s.33.; “Zonguldak'ta Güzel Bir Gün”, *Ulus*, 2 Mart 1936.

¹⁸⁹ Or, “Zonguldak Halkevi'nden”, s. 37.

3.2.2. Güzel Sanatlar Şubesi ve Faaliyetleri

Zonguldak Halkevi'nin bir diğer şubesi olan Güzel Sanatlar şubesinin amacı diğer bütün Halkevlerinin Güzel Sanatlar şubesinde olduğu gibi, halkın güzel sanatlara olan ilgisini artırmak ve bu bilinci yaygınlaştırma amacına uygun olarak faaliyet yürütmektir. Bu amaca uygun olarak şube müzik, heykel, resim ve mimari gibi konularda yeteneği olanları keşfederek bu alanda yetişmesini sağlamak ve bu kişileri topluma kazandırmakla görevlendirilmiştir. Güzel Sanatlar Şubesi faaliyetlerine halkın ilgisi ve katılımını artırmak amacıyla müzik geceleri ve resim sergileri düzenleyerek faaliyetlerine canlılık kazandırmıştır.¹⁹⁰

Güzel Sanatlar Şubesinin faaliyetleri genel olarak ikiye ayrılmıştır, müzik ve resim. Zonguldak Halkevi diğer illerdeki Halkevlerinden, Güzel Sanatlar şubesinin faaliyetleri bakımından öne çıktığı görülmektedir.¹⁹¹ Halkevi düzenlediği birçok geziye fotoğraflamak amacıyla bir fotoğraf makinesi edinmiş ve çektiği fotoğrafların banyosu için bir de karanlık oda tahsis etmiştir. Yine Halkevi üyelerinin fotoğrafçılık hakkında bilgisini artırma ve fotoğraf sanatının yaygınlaştırma amacıyla bu konuda uzman bir öğretmen tarafından fotoğraf kursu da açılmıştır.¹⁹²

Zonguldak Halkevi resim sanatına büyük önem vermiştir. Bu maksatla resim sanatının halk tarafından benimsenmesi ve yaygınlaşması için gerçekleştirdiği resim sergileri büyük ilgi görmüştür.¹⁹³

Güzel Sanatlar Şubesinin sorumluluk alanına giren bir diğer konu olan müzik Halkevinde iki farklı biçimde yürütülmekteydi. Müzik

¹⁹⁰ Çavdar, "Halkevleri", s. 880.; Melek Çolak, "Muğla Halkevi ve Çalışmaları", *Toplumsal Tarih*, S. 73, C. 13, Ocak 2000, s. 54.

¹⁹¹ Kara, *Cumhuriyet Döneminde*, s. 117.

¹⁹² "Güzel Sanatlar Kolu", *Karaelmas*, S. 15 - 16, Şubat 1944, s. 4.; "Halkevimiz 13. Yılında", *Karaelmas*, S. 28-29, Şubat 1945, s. 10.

¹⁹³ Elif Naci, "Zonguldak'taki Sergi", *Açıksöz*, 8 Şubat 1938.

konusunda hem çalgı aleti çalınması ve hem de müzik hakkında genel bilgi verilmesi şeklinde olan çalışmalar haftada iki gün gerçekleşiyordu.¹⁹⁴

Halkevinde ulusal marşlar ve yöresel türkülerin, özel günlerden çalınması ve topluca söylenmesi için çalışmaları yürütülmüş ve halk türküleri ve halk danslarının icra edildiği etkinlikler düzenlenmiştir.¹⁹⁵ Halkevinin kendisine ait olan bir bandosu ve yine kendi üyelerinden oluşan bir korusu bulunmaktaydı. Bandonun müzik aletleri tamir edilerek yine bandonun kullanımı için 14 parçadan oluşan yeni sazlarda halkevi tarafından satın alınmıştır. Halkevi korosunun yanında ilkokul öğrencilerinden oluşan bir başka müzik kolu da oluşturulmuştur.¹⁹⁶

Güzel Sanatlar Şubesinin müzik çalışmaları sadece ulusal marşlar ve yerel türkülerle sınırlı değildi. Halkevinde caz türü ve orkestra gibi farklı bölümlerle de müzik çalışmaları çeşitlendirilmiştir.¹⁹⁷ Müzik çalışmaları için İstanbul Konservatuarından bir müzik hocası getirtilerek çalışmalar bir uzman yardımı ile yürütülmüştür.¹⁹⁸

Halkevinin Güzel Sanatlar şubesine kayıtlı üyelerin mesleki dağılımına bakıldığında ise 11 Öğretmen, 5 Ev hanımı, 23 Memur, 1 Doktor, 1 Avukat, 6 Tüccar, 13 Esnaf, 20 Zanaatkâr, 59 İşçi, 37 Mühendis ve diğer mesleklerden 31 kişi olmak üzere toplam 207 üyesi olduğu görülmektedir.¹⁹⁹

Güzel Sanatlar şubesi faaliyet yürüttüğü 1940 yılı içerisinde 41 komite ve 3 de şube toplantısı gerçekleştirmiştir. Şube aldığı bir karar ile Halkevinde 150 kişilik bir çocuk korusu kurmuştur. Şubenin bu yıl yaptığı önemli bir faaliyet olarak açılan çeşitli saz kursları gösterilebilir. Güzel Sanatlar şubesi yetenekli gençlere imkânlar sunarak kendilerini yetiştirmesi için piyano,

¹⁹⁴ “Halkevi Çalışmaları”, *Karaelmas*, S. 32-33, Ocak- Şubat 1946, s. 40.

¹⁹⁵ Or, “Zonguldak Halkevi’nden”, s. 20.

¹⁹⁶ “Güzel Sanatlar Kolu”, *Karaelmas*, S. 15-16, Şubat 1944, s. 4.;Or, “Zonguldak Halkevi’nden” s. 41.

¹⁹⁷ Kara, *Cumhuriyet Döneminde*, s. 88.

¹⁹⁸ “Halkevimizin 13. Yılında”, *Karaelmas*, S. 28-29, Şubat - Mart 1945, s. 10.

¹⁹⁹ Or, “Zonguldak Halkevi’nden”, s. 38.

keman, mandolin, gitar, banjolin kursları açmış ve bu kurslara 50 kişi katılmıştır.²⁰⁰

Güzel Sanatlar şubesi bir yetişkinler korosu oluşturarak, geniş bir halk katılımının gerçekleştirdiği konserler vermiştir. 1940 yılı içerisinde 8 konser verilmiş ve bu konserlere 2650 si kadın 5058 i erkek olmak üzere 7708 kişi katılmıştır. Müzik çalışmalarını bir koro ile sınırlamayan şube bir Halkevi Bandosu oluşturarak milli marşların çeşitli faaliyetlerde çalınması için hazırlıklar yapmıştır. Şube bir salon orkestrası ve müziğe olan ilginin artmasını sağlamak amacıyla haftanın belirli bir gününde müzik geceleri düzenlemiştir.²⁰¹

Halkevinde 1940 yılında güzel sanatlar şubesince gerçekleştirilen faaliyetler ve katılımcı sayılarına yönelik aşağıdaki tablodan²⁰², Halkevinin Zonguldaklıların toplumsal yaşamına kattığı hareketlilik anlaşılmaktadır. Bu durum, Halkevlerinin toplumu oluşturan bireyleri bir bütün haline getirme amacına uygun bir şekilde çalışma gerçekleştirdiğini göstermektedir.

Güzel Sanatlar şubesi köylere giderek buralarda yerli malı sergileri düzenlemiş ve bu sergilerde özellikle köylerde üretilen ürünlerin artması ve değerlendirilmesini teşvik amacıyla köylülerin mallarına yer verilmiştir.²⁰³

Faaliyetler	Adet	Kadın	Erkek	Toplam
Danslı Çaylar	6	655	750	1405
Aile Toplantıları	14	862	856	1718
Balo	4	540	620	1160
Garden Parti	3	330	390	720

²⁰⁰ “Zonguldak Halkevinin 1.1. 940’dan 31.12.940’a Kadar Bir Senelik Mesaisi”, *Karaelmas*, S. 4-5, s. 26-27.

²⁰¹ “Zonguldak Halkevi’nin”, s. 27.

²⁰² “Zonguldak Halkevi’nin”, s. 27.

²⁰³ “Zonguldak Halkevi’nin”, s. 27.

Şölenler	44	480	669	1149
Resim ve Fotoğraf Sergisi	3	10342	18315	28657
Dikiş ve Nakış	1	2429	1770	4199
Yerli Malı Sergisi (Köylerde)	2	370	970	1340

Tablodan da görüldüğü gibi Güzel Sanatlar şubesinin çalışmalarında önemli bir yer tutan müzik faaliyetlerinin daha verimli ve etkili bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak amacıyla daha önce açılmış olan çeşitli kurslarda verilen eğitimi nitelikli hale getirmek amacıyla İstanbul Konservatuarından Hulusi Öktem'i uzman olarak getirilmiş ve çalışmalarda danışmanlık yapması sağlanmıştır.²⁰⁴

Müzik konusunda geniş imkânlar sunan şube resim konusunda da gerekli çalışmalara ancak 1945 yılında başlayabilmiş ve resim konusunda yetenekli gençlerin çalışmalarını desteklemek amacıyla uzman bir resim öğretmenin yardımıyla bir atölye açılmıştır. Atölyenin açılmasından kısa bir süre sonra ise buradaki çalışmaların sergilendiği bir resim sergisi düzenlenmiştir.²⁰⁵

Güzel Sanatlar Şubesinde fotoğrafçılık da önemli bir faaliyet olarak yer tutmaktadır. Halkevinin düzenlediği her türlü çalışma ve etkinlikleri fotoğraflayarak hem bunların belirlenmesi, öne çıkarılmasını sağlamak hem de görsel bir arşiv oluşturulmasını sağlanmıştır.²⁰⁶

²⁰⁴ "Halkevimizin 13 üncü Yılında", *Karaelmas*, Şubat – Mart 1945, S. 28 - 29, s. 10.

²⁰⁵ "Halkevimizin 13 üncü", s. 10- 16.

²⁰⁶ "Halkevimizin 13 üncü",s. 16.

3.2.3. Temsil Şubesi ve Faaliyetleri

Halkevlerinin temsil şubelerinin faaliyetleri arasında, tiyatro ve gösteriler düzenleyerek halkevlerini toplum hayatında canlılık kaynağı haline getirmektedir.²⁰⁷

Temsil Şubesi, diğer Halkevlerinde olduğu gibi Zonguldak Halkevinin de en önemli faaliyet kollarından biridir. Bu şubenin amacı halka tiyatro sevgisini kazandırarak tiyatro bilincinin benimsenmesini sağlamaktır. Temsil şubesi, tiyatroya ve sahne gösterilerine yetenekli kişileri bir araya getirerek onların temsiller hazırlamasına olanak sağlamak amacına da sahiptir.²⁰⁸

Temsil Şubesinde kadın ve erkeklerden oluşan bir tiyatro grubu oluşturmak zorunluydu. Bunun yanında bir de sinema salonu oluşturmak yine bu şubenin görevlerindendi. Tiyatro ve sinema gösterilerinin gerçekleştirilebilmesi içinse CHP'nin ya da Halkevi'nce oluşturulacak bir heyetin denetiminden geçmesi de zorunluydu.²⁰⁹

Zonguldak Halkevi diğer şubelerinde olduğu gibi bu şubesinin faaliyetlerinde de diğer halkevleri arasında ön plana çıkmıştır. Zonguldak Halkevi ilk kurulduğunda bir sinema salonuna sahip değildi. Bu durum temsil şubesinin faaliyetlerini kısıtlaya da bütünüyle işlevsiz değil, daha yavaş işlemesine sebep olmuştur. Halkevi tarafından bir sinema salonunun açılmasından sonra ise temsil şubesi tarafından film gösterimleri hız kazanmıştır.²¹⁰

Zonguldak Halkevinin temsil şubesinin bir diğer faaliyeti olan tiyatro çalışmalarında gösterilen piyeslerden bazıları da şu şekildedir:

²⁰⁷ *CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, 1940, s. 12.

²⁰⁸ İğdemir, "Halkevleri", s.123.

²⁰⁹ İnan, "Eğitim", s. 142.; Ö. Faruk Huyugüzel, "Cumhuriyet Dönemi Halk Edebiyatında Halkevlerinin Rolü", (Çevrimiçi) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/799/10212.pdf>, Haziran 2013; Çavdar, "Halkevleri", s. 880.

²¹⁰ "Gösteri Şubemiz", *Karaelmas*, S. 1, 13 Nisan 1938, s. 83.; Or, "Zonguldak Halkevi'nden", s. 55.; "Zonguldak'ta Sesli Sinema ve Kamp", *Vakit*, 6 Temmuz 1933.

Akın Piyesi, Beyaz Kahraman, Bir Misafir Geldi, Gün Doğarken, Gün Doğuyor, Himmet'in Oğlu, İkizler, Köroğlu, Köy Muallimi, Mahcuplar, Mete Piyesi, Özyurt, Sen Gara Değilsin, Sepetçioğlu, Uzun Mehmet.²¹¹

Zonguldak Halkevinin kendi arşivinde bulunan piyesler ise şu şekildedir:

Aşkın Manası (Aziz Hüdayi), Bay Tuğran (Celal Esat), Filyos Devrim Yolcuları (Celal Tuncer), Canlı Resimler (Recep İhsan), Kibarlık Budalası ve Şehirli Kız (Ali Süha Delibaş)²¹²

Temsil Şubesine kayıtlı Halkevi üyelerinin mesleklerine göre şu şekildedir: 7 Öğretmen, 21 Memur, 4 Tüccar, 2 Esnaf, 4 Zanaatkâr, 21 İşçi, 16 Mühendis ve 21 diğer meslek gruplarından olmak üzere 86 üye.²¹³

*“Çevreye tiyatro sevgisini yaymak için amatörce çalışan tiyatro kurar. Oyuncunun, seyircinin tiyatro bilgisini artırmak için yayımlar yapar; bu konuda açık oturumlar, konuşmalar, kurslar yarışmalar düzenler.”*²¹⁴ Şeklinde tanımlanan temsil şubesi çalışma alınan uygun olarak Zonguldak Halkevi de temsil şubesini açmış ve bu amaca uygun olarak faaliyetlerini yürütmüştür.

Yönetmelik ve tüzükle belirlenen çerçevede faaliyet yürüten temsil şubesi 1938 yılına kadar gösteriler için hazırlanmış bir sahnesi olmamasına rağmen geniş bir halk kitlesinin katıldığı 10 temsil gerçekleştirmeyi başarmıştır. Eksikliklerine rağmen yapılan bu gösterilere 4400 kişi katılmıştır. Gerekli teçhizatın temini içinse büyük bir çaba gösterilerek, Sesli sinema makinesi ve modern bir sahne hazırlanmıştır.²¹⁵

Zonguldak Halkevi Temsil Şubesi aracılığı ile Zonguldak'ın üzerinde bulunduğu ve en büyük zenginliği olan kömür havzasını bütün ülkeye tanıtmak ve ülkenin gelişimi için önemini anlatmak amacıyla Cumhuriyet'in

²¹¹ Mustafa Tunç, “Halkevi Sahnelerinde Bayan Yokluğu”, *Karaelmas*, S. 12 Birinci teşrin 1943, s. 19.; Or, “Zonguldak Halkevi'nden”, s. 58. ; “Halkevi Çalışmaları”, *Karaelmas*, S. 11, Eylül 1943, s. 17.; “Gece Toplantısı”, *Karaelmas*, S. 1, Nisan 1938, s. 80.

²¹² *BCA, CHPK, 490..1.0.0, 22.109..3; BCA, CHPK, 490..1.0.0, 845.344.2.*

²¹³ Or, “Zonguldak Halkevi'nden”, s. 38.

²¹⁴ *Halkevleri Tüzüğü ve Yönetmeliği*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1975, s. 11.

²¹⁵ Akın Karaoğuz, “Halkevi Bayramı”, *Karaelmas*, 1938, S.1, s.83.

10. Yılıni fırsat bilerek, İpek Film Müesseselerine bir film hazırlatarak, bir hafta içinde Zonguldak'ta ve daha sonra da bütün ülkede gösterilmesini sağlamıştır.²¹⁶

Zonguldak Halkevi Temsil şubesi faaliyetlerini sadece Zonguldak ile sınırlı tutmamış ayrıca çevre illerde de gösterimler yapmıştır. Ayrıca Halkevi başka illerde bulunan Halkevlerine de davette bulunarak onların da Zonguldak'ta gösteriler yapmasını sağlamıştır.²¹⁷

1938 yılında Halkevi Bayramı kutlamaları yapılmış ve bu etkinliklerde Zonguldak ve Türkiye için önemli bir yere sahip olan kömürü Zonguldak'ta bulan kişi olan Uzun Mehmet' in Zonguldak'ta kömürü bulmasını ve kömürün Osmanlı'dan Cumhuriyet'e ekonomik kalkınmadaki önemi üzerinde duran ve ayrıca Osmanlı ile Cumhuriyet dönemini kıyaslayan bir piyes sunulmuştur. *Uzun Mehmet* adını taşıyan bu piyes daha önce Ankara'da sunulmuş ve büyük ilgi görmüştür. Piyenin yazarı Ahmet Naim'in yaptığı bir konuşmanın ardından sahnelenmeye başlayan piyes izleyicinin büyük ilgisini çekmiştir.²¹⁸

1940 yılında daha etkili bir şekilde çalışmalarını yürüten temsil şubesi 61 komite ve 4 şube toplantısı gerçekleştirmiştir. Bu yıl içinde şube 23'ü kendisi olmak üzere 5 İstanbul Şehir Tiyatrosu, 2 Sinop Halkevi, 1 Çankırı Halkevi, 1 Kozlu Halkevi ve 3'ü okullardan olmak üzere 35 temsil ve müsamere düzenlemiştir. Bu etkinlikleri 12930 'un kadın 19800'ü erkek olarak 32720 kişi izlemiştir.²¹⁹ Temsil Şubesi bu yıl içinde sinema konusunda da Ereğli Kömür İşletmeleri Genel Müdürü Bedri Bekiroğlu'nun katkılarıyla önemli bir faaliyet yürütmüştür. Halkevinde bir yıllık süre zarfında, düzenli olarak 235 sinema filmi ücretsiz olarak sunulmuş ve bu gösterilere 83785 kişi katılmıştır.

Temsil şubesi 1942 yılı faaliyetleri ise şu şekilde olmuştur. 2 şube toplantısı 512 katılımcı, 47 komite toplantısı 189 katılımcı şeklinde olmuştur.

²¹⁶ "Tasarruf Haftası ve Milli İstikraz", *Vakit*, 22 Birinci kanun 1933.

²¹⁷ "Temsil Şubemiz", *Karaelmas*, S. 15-16, Şubat 1944, s. 5.

²¹⁸ Karaoğuz, "Halkevi", s. 80.

²¹⁹ "Zonguldak Halkevinin 1.1.1940 dan 31.12.1940'a Kadar Bir Senelik Mesaisi", *Karaelmas*, S. 4 - 5, s. 27- 28.

Aynı yıl şubenin kültürel faaliyetleri önceki yıllara göre artış içinde olmuştur. 13 Temsil gerçekleştiren şubenin bu etkinliğine 9750 kişi katılmıştır. 39 Sinema gösterisi yıl içerisinde 208 tekrarlanmış ve bu gösterilere 106439 kişi izleyici olarak katılmıştır. Şube faaliyetlerini daha geniş kitlelere yayabilmek adına köylere kadar gitmiş ve bu yıl içersinde 4 köy ziyaretinde temsiller düzenleyerek 1170 kişinin bu temsilleri izlemesine imkân sağlamıştır.²²⁰

Şubenin her yıl faaliyetlerini artırmaya çalışmıştır. 1945 yılında 22 oyun sahneleyen şube yıl içerisinde, halk terbiyesinde önemli bir yer tuttuğu düşünülen Karagöz oyunu oynatmıştır. Şube bu tür faaliyetlere yer yıl içerisinde sergilerken, elindeki teknik imkânların artırılmasına yönelik çalışmalarda da bulunmuştur. Ayrıca daha önce açılmış olan çeşitli kurslara devam edilerek yeni elemanların yetiştirilmesi sağlanmıştır. Şube Halkevleri talimatnamesinde belirtilen esaslar gereğince, Karabük ve Kozlu'ya giderek buralarda çeşitli temsilleri sahnelemiştir. Halkevinin temsil şubesi özellikle sinema konusuna bilhassa önem vermiştir. Her yıl çok yoğun bir biçimde sinema gösterimleri gerçekleştiren Halkevinde 1945 yılında 219 gün boyunca 57 filmin gösterimi yapılmıştır. Ayrıca sadece okul çocuklarına yönelik gösterimler yapılarak milli, ahlaki, bir terbiyenin çocuklara kazandırılmasında sinema filmleri kullanılmıştır.²²¹

Halkevlerinin 14. yıl dönümü nedeniyle yapılan törende temsil şubesi *Bir Misafir Geldi* adlı bir piyesi sahnelemiştir. Tamamı Halkevindeki amatör oyuncularından oluşan kadro, temsil kolu başkanı ve rejisör olan Galip Kardam yönetiminde sahneledikleri oyunu başarılı bir şekilde gerçekleştirmiştir.²²²

²²⁰ “Zonguldak Halkevinin 1.1.1942 Tarihinden 31.12.1942 Tarihine Kadar Bir Senelik Çalışmaları”, *Karaelmas*, S. 6, s. 18.

²²¹ “Halkevlerimizin 13 üncü Yılında”, *Karaelmas*, 1945, S. 28 - 29, s. 16.

²²² “Olaylar”, *Karaelmas*, Mart – Eylül 1946, S. 34 – 41, s. 27.

3.2.4. Spor Şubesi ve Faaliyetleri

Halkevlerinde bir Spor Şubesinin bulundurulmasındaki maksat, Genç Türkiye'nin genç nesillerinin sağlık durumunun düzeltilmesini, çalışan Türk'ün iş veriminin artırılması, halkın yurt savunmasında kudreti elde etmesi, gözü peklige, becerikliliğe ve dayanıklılığa kavuşmasının sağlanmasıdır. Bu amaca uygun seçkin tekler değil gürbüz yüz binler hedeflenmiştir.²²³

Halkevlerinin Spor Şubeleri, sporu ve spor sevgisini yaygınlaştırmak amacıyla, Türk Spor Kurumu ile birlikte spor kulüplerini desteklemiş hiç spor kulübü olmayan yerlerde ise kulüplerin açılmasına katkı sağlamıştır. Spor Şubesi Türk milleti ile özdeşleşmiş güreş, kalkan, atıcılık gibi spor faaliyetlerinin öğrenilmesi ve yaygınlaşması için dersler vermiş ve çeşitli etkinlikler düzenlemiştir. Bu spor faaliyetlerinin dışında atlı, bisikletli ya da yaya yapılan geziler ve pinpon, bilardo, eskrim, dağcılık ve kayakçılık gibi spor faaliyetlerine de ön ayak olunmuştur.²²⁴

Zonguldak Halkevi Spor Şubesi düzenlediği etkinliklere geniş katılım sağlayabilmek amacıyla gençlik kulüpleri kurmuştur. Oluşturulan gençlik kulüplerinin aralarında spor müsabakaları düzenlenmiştir. Bütün bunları gerçekleştirebilmek içinse Halkevi tarafından şehir stadı inşa edilmiştir.²²⁵

Halkevi Spor Şubesi 140 kişilik bir avcı takımı oluşturmuş, tenis turnuvaları düzenlemiş, deniz kıyısında bulunmasından da faydalanarak, deniz turlar ve deniz yarışları düzenlemiş, boks ve grekoromen güreş müsabakaları ile jimnastik eğitimi verilmek üzere kurslar açılmıştır.²²⁶

²²³ Çağlar, *Halkevleri*, s. 69.

²²⁴ Kara, *Cumhuriyet Döneminde*, s. 94.

²²⁵ "Zonguldak Halkevinin Bir Senelik Faaliyeti", *Vakit*, 12 Mart 1934, s. 8.; "Tenis Maçları", *Vakit*, 23 Temmuz 1933, s. 6.

²²⁶ Or, "Zonguldak Halkevi'nden", s. 60.; *Zonguldak 2002 İl Yıllığı*, s. 135.; "Zonguldak Gençlerine", *Karaelmas*, S. 42 - 48, Nisan 1947, s. 16.

Zonguldak Halkevi Spor Şubesi üyelerinin mesleki dağılımı şu şekildedir: 17 Öğretmen, 3 Ev hanımı, 48 Memur, 14 Tüccar, 5 Esnaf, 43 İşçi, 28 Mühendis ve 49 diğer mesleklerden olmak üzere toplam 207 üye bulunmaktadır.²²⁷

Zonguldak Halkevi spor şubesi aracılığıyla, gençlerin spor alanında kendilerini gösterebilmelerini sağlamak ve bu alanda çalışma yapmalarına imkân vermek için büyük çaba sarf etmiştir. Halkevinin spor alanında ilk faaliyeti, bölgenin çeşitli yerlerinde dağınık ve amaçsız bir biçimde faaliyet yürütmeye çalışan spor kulüplerini, bir ülkü etrafında toplayarak onların bu alandaki imkânlarını artırmaya çalışması olmuştur. Halkevi ildeki spor kulüplerini tek bir çatı altında toplamış, Kozlu, Çaycuma, Hisarönü, Devrek, Ereğli, Bartın ve Safranbolu Yeşilyurt spor kulüplerini yeniden canlandırarak çalışmalarına başlanmıştır. Spor kulüplerinin oluşturulmasının ardından bu kulüplerdeki gençlerin çalışabilmesi için İncirsuyu meydanında bulunan 34 dönümlük arazi çalışmalara tahsis edilmiştir.

İncirsuyu Spor kulübüne birçok spor malzemesi temin edilmiştir. Ereğli Spor kulübüne ise 120 sandalye, 3 yazı masası, 1 kitapevi, 2 sigaralık, 1 radyo ve 1 telefon makinesi ile 12 parçalı bir bando takımı alınmıştır. Deniz sporları ile uğraşması nedeniyle yine Ereğli Spor Kulübüne 120 liraya mâl olan yeni bir kik yaptırılmış, hâlihazırdaki kiklerde yenilenmiştir. Halkevlerinin denize kıyısı olan şehirlerde kurulmuş olanları, deniz sporlarının tanıtılması ve geniş kitlelerce tanınip, yaygın bir biçimde katılım arttırılması çalışmaları olmuştur. Bu tür Halkevlerinden olan Zonguldak Halkevi de deniz sporlarının yaygınlaşması için yoğun bir çaba göstermiştir. Ülkü Spor kulübü için iki yeni kik ve bir kayak evi yaptırılmıştır. Ereğli Gençlerbirliği'nin tesislerinin onarımı için 500 lira harcanmıştır. Spor kulüpleri arasında bir federasyon kurularak bölge kongresi toplanmış ve federasyon bölge heyeti seçilmiştir. Zonguldak ve çevresinde bulunan spor kulüpleri arasında müsabakalar düzenlenerek spora olan ilgi artırılmaya çalışılmıştır. 1932 – 1933 yıllarında

²²⁷ Or, “Zonguldak Halkevi’nden”, s. 38.

Zonguldak'ta yapılan tenis turnuvalarına birçok amatör sporcu katılmıştır. Katılımcılar arasında şehirde bulunan yabancılar da yer almıştır. Bu tenis müsabakalarında derece yapanlara Halkevi tarafından çeşitli ödüller verilmiştir. Halkevine bir bılardo alınmış ve ayrıca 45 kişiden oluşan bir izci takımı oluşturularak gerekli olan giyim ve malzemeler halkevi tarafından temin edilmiştir.²²⁸

Halkevinin spor faaliyetlerini teşvik konusunda yaptığı girişimler sadece spor yapılabilecek alanlar oluşturmakla kalmamış ayrıca spor etkinliklerinin amatör bir faaliyet olarak kalmasının önüne geçmek için bir çalıştırıcı getirterek bir spor kulübünü Karadeniz birinciliği için Trabzon'a göndermiştir. Halkevi coğrafi şartlarına uygun bir spor faaliyeti olan avcılığa da destek vererek, bölgedeki köylerde zararlı hayvanların imhasını gerçekleştirmiştir. Bunun yanında binicilik ve spor gezileriyle de halkevinin köylerle temasına bu şube katkı sağlamıştır.²²⁹

Sporun çeşitli alanlarındaki faaliyetlerini sürdüren Halkevi 1940 yılı içerisinde 37 komite ve 4 şube toplantısı gerçekleştirerek, bölgede bulunan genç nüfusun spora daha fazla imkân bulması için faaliyetlerine devam etmiştir.²³⁰

Sporun her alanında faaliyet gösterilmesini sağlamaya amaçlayan Halkevi Genel Sekreterlikten gönderilen güreş minderi, boks malzemesi, pinpon masası, eskrim malzemesi ve paralel atma gibi çeşitli spor malzemeleriyle gençlerin daha sağlıklı koşullara ve çeşitlilik imkânlarına kavuşmasını sağlamıştır. Özellikle 1942 yılında su sporlarına önem verilerek Zonguldak'taki önemli plajlardan olan Kapuz plajında mevsim şartları el verdiği surette spor müsabakaları düzenlemiştir.

²²⁸ *Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak ve Maden Kömürü Havzası*, Sanayiinefise Matbaası, İstanbul 1933, s. 265 – 267.

²²⁹ Yücel Namal, "Zonguldak Halkevi Faaliyetleri ve Karaelmas Dergisi", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 34, 2012, s. 112.

²³⁰ "Zonguldak Halkevinin 1.1.1940 dan 31.12.1940'a Kadar Bir Senelik Mesaisi", *Karaelmas*, Birinci Kanun 1940 - Şubat 1941, S. 4 - 5, s. 28.

Halkevinin köycülük, sosyal yardım ve güzel sanatlar şubeleriyle birlikte çeşitli köy gezileri düzenleyerek faydalı işler yapan Spor şubesi, 1942 yılında Atatürk koşusunu düzenlemiş ve burada birinci gelen atletlere ödüller verilmiştir.²³¹

1945 yılında spor şubesine bağlı olarak 140 üyeden oluşan avcılık kolu bir sene içerisinde çeşitli bölgelerde süreklilikle avları düzenlemiş ve Ankara'da yapılan atıcılık yarışmalarına katılarak burada iyi sonuçlar almıştır.²³²

3.2.5. Sosyal Yardım Şubesi ve Faaliyetleri

Halkevlerinin Sosyal Yardım Şubesinin amacı şubenin bulunduğu bölgede ihtiyaç sahiplerine her türlü yardımı yaparak toplum refahını artırmaktır.²³³ Şubenin özellikle önem verdiği konu ise başarılı öğrencilerin eğitimleri destek sağlamaktır.²³⁴ Sosyal Yardım Şubesi, halkın yardımlaşma ve şefkat duygularının güçlenmesi sağlama amacındadır.²³⁵ Sosyal yardım şubesi hastane ve dispanserlere gelecek durumu olmayan hastaların tedavisi için gezici doktorlar ile köy köy gezerek tedavilerini ve tedavi sonrası ilaçlarının teminini ücretsiz olarak sağlamıştır.²³⁶

Sosyal yardım şubesi sadece ihtiyaç sahibi öğrencilere yardım etmekle kalmamış, ihtiyaç sahiplerine tıbbi ve gıda yardımında da bulunulmuştur. Bölgede bulunan hemen hemen bütün doktorlar her hangi bir ücret almaksızın, köylerde bulunan ve imkânsızlık içindeki 680 kişiye tıbbi yardımda bulunmuştur. Bu 680 kişinin içinde maddi imkânı olmayanlara ücretsiz olarak ilaçları verilmiştir. Sosyal yardım şubesi çeşitli iş kollarında

²³¹ "Zonguldak Halkevinin 1.1.1942 Tarihinde 31.12.1942 Tarihine Kadar Bir Senelik Çalışmaları", *Karaelmas*, Birinci Kanun 1943, S. 6, s. 18.

²³² "Halkevimizin 13üncü Yılında", *Karaelmas*, Şubat- Mart 1945, S. 28 - 29, s. 16.

²³³ İğdemir, "Halkevleri", s. 124.

²³⁴ Çavdar, "Halkevleri" s. 881.

²³⁵ Çolak, "Muğla Halkevi", s. 55.

²³⁶ Çavdar, "Halkevleri", s. 881.

işsiz olanlara iş bulmaları konusunda yardımda bulunmuş ve 42 kişiye iş imkânı sağlanarak bu kişilerin geçimini sağlaması konusunda katkıda bulunmaya çalışmıştır. Hasta bir madencinin tedavisi için kendisine 200 lira para verilerek İstanbul'a gitmesi ve burada tedavi edilmesine yardımcı olunmuştur. 7 çocuğu olan ve kendisine bakacak kimsesi bulunmayan bir kadına 7 ay boyunca her ay bir çuval un verilerek yardım edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca çocukları askerde olan ve maddi imkânları bulunmayan ailelere de maddi yardımda bulunulmuştur.²³⁷

Sosyal yardım şubesi bölge tarımına da imkânlar dâhilinde katkıda bulunmaya çalışmıştır. Bu maksatla Zonguldak ve Devrek'te 40.000 meyve fidanı diktirilmiştir. Amasra'da sepet ve şapkacılık zanaatlarının devamını sağlamak için İzmir'den iki aylığına seksener lira maaşla iki eğitmen getirilmiştir.²³⁸

Toplumsal her türlü ihtiyacına cevap vermek amacıyla faaliyet yürütmüş olan Halkevi sosyal yardım şubesi aracılığıyla ihtiyaç sahibi kişilerin tespitini yaptıktan sonra imkânları ölçüsünde bu kişilere maddi yardımlarda bulunmaya çalışmıştır. Bu düşünceden hareketle sosyal yardım şubesi 1941 yılında faaliyetlerini belirlemek için 42 komite 2 şube toplantısı yapmıştır. Toplum artan ihtiyaçları da göz önünde bulundurularak, çalışmalarını hız vermiştir. 16 köy gezisinde 2307 hastanın muayenesi yapılmış ve bu kişilerin ilaçları parasız olarak verilmiştir. Hastaların tedavisi için köylere giden doktorların dışında bir de Halkevinde hizmet veren doktorların da Halkevine gelen 234 hastanın muayenesi 1941 yılı içerisinde ücretsiz olarak yapılmış ve yine kendilerine ilaçları parasız olarak verilmiştir.²³⁹

Halkevinin şubeleri kendi aralarında olduğu gibi ev dışında toplum yararına hizmet veren çeşitli kurumlarla birlikte hareket etmiştir. Bu kurumların en önemlisi Kızılay olmuştur. Halkevinin sosyal yardım şubesi

²³⁷ *Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak*, s. 269.; "Halkevi Bayramı", *Karaelmas*, S. 1, s. 83.

²³⁸ *Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak*, s. 269.

²³⁹ "Zonguldak Halkevinin 1.1.1940 da 31.12.1940'a Kadar Bir Senelik Mesaisi", *Karaelmas*, Şubat – Mart 1941, S. 4 - 5, s. 28 - 29.

1941 yılında Kızılay ile iş birliği yaparak vatani görevini yapmakta olan askerlerin kullanımı içi 7339 parça giyim eşyası toplayarak Kızılay'a teslim etmiştir. Bu yardımların dışında yine 1941 yılı içinde şube 325 kişiye 389. 95 lira para yardımı, 70 ihtiyaç sahibi öğrenciye 232 lira yiyecek; 27.50 lira yiyecek yardımı, 5500 kg. yakacak yardımında bulunmuştur.²⁴⁰

1942 yılında sosyal yardım şubesinin 2 şube toplantısına 307 üye; 49 komite toplantısına 219 üye katılmıştır. Bu yıl içinde şubenin faaliyetleri arasında; 16 ihtiyaç sahibine 225 lira yardımı, 15 muhtaç çocuğa 112 liraya 15 çift ayakkabı yardımı, 1 kişiye 15 liraya yiyecek yardımı, 4 öğrenciye yol ve okul gereçleri yardımı olarak 22 lira ve yıl içinde 173 hastaya 145 lira ilaç yardımı bulunmuştur.²⁴¹

Zonguldak ve çevresinde yardıma muhtaç her kim varsa, onların ihtiyaçlarını karşılamayı kendine ilke edinen Halkevi 1945 yılında 210 ihtiyaç sahibi vatandaşın muayene ve tedavisini gerçekleştirerek 475 liralık ilaç masrafları karşılanmıştır. Salgın hastalıklara karşı gerekli önlemleri alarak, halkın bu konuda bilinçlenmesi için girişimlerde bulunulmuştur. Belli aralıklarla yapılan köy gezilerine katılan doktorlar hastaneye gitme imkânı bulunmayan kişilerin tedavilerini yaparak, ihtiyaç duyulan ilaçların parasız olarak verilmesi sağlanmıştır. Zonguldak merkezinde bulunan ceza ve tutuk evleri ziyaret edilerek buradaki tutuklu ve yükümlülere ihtiyaç malzemesi sağlanmıştır.

Sosyal yardım şubesi Zonguldak'ta bulunan ihtiyaç sahiplerinin her türlü ihtiyacını karşılamaya çalışırken yakın çevresinde yaşanan sorunlara da duyarsız kalmamış ve kendi imkânlarıyla Adapazarı ve Hendek'te meydana gelen deprem felaketinde zarar görenlerin ihtiyaçlarını karşılamaları için 4000 lira bağış toplayarak bu parayı Kızılay Derneği genel merkezine göndermiştir. Ayrıca Bolu'da meydana gelen depremde zarar görenler için 100 bin lira

²⁴⁰ "Zonguldak Halkevinin 1.1.1940 da 31.12.1940'a Kadar Bir Senelik Mesaisi", *Karaelmas*, Şubat – Mart 1941, S. 4 - 5, s. 28 - 29.

²⁴¹ "Zonguldak Halkevinin 1.1.1942 Tarihinden 31.12.1942 Tarihine Kadar Bir Senelik Çalışmaları", *Karaelmas*, İkinci Kanun 1943, S. 6, s. 18.

yardım ve çeşitli inşaat malzemeleri toplayarak bunları Bolu'daki mağdurlara göndermiştir.²⁴²

Halkevi'nin Sosyal Yardım şubesinde gerçekleştirilen bir başka gezide 1200 kişiye yemek verilmiş, 353 hasta muayene edilmiş ve ilaçları ücretsiz olarak temin edilmiş, 248 yoksul aileye tuz ve sabun verilmiş, 140 öğrenciye kalem, kitap, kalemıraş, kâğıt ve defter verilmiş, çocuklu 15 aileye oyuncak ve 200 köylüye de Ulus gazetesi dağıtılmıştır. Sosyal Yardım Şubesinin Köycülük Şubesi ile gerçekleştirdiği köy gezilerinde köylülerin bir merkezde toplanarak Halkevi üyelerince yapılan gösterileri de izlemesi sağlanmıştır.²⁴³

Zonguldak Halkevi Sosyal Yardım Şubesi aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine yapılan yardımların yanında, işsizlere de mümkün olduğunca iş bulmaya çalışmıştır. İş imkânı olarak Halkevi en çok kömür ocaklarına işçi bulmuştur.²⁴⁴

Zonguldak Halkevi Sosyal Yardım Şubesi başka şehirlerdeki birçok halkevine göre daha fazla imkâna sahipti. Her Halkevinde bulunmayan bakımevi ve poliklinik Zonguldak Halkevinde bulunmaktaydı ve bu sayede Sosyal Yardım Şubesi aracılığıyla hafta bir ila iki gün halka ücretsiz olarak sağlık hizmeti sunulmaktaydı. Sosyal Yardım Şubesi tedavi ettiği hastaların ilaçlarını da kendisi karşılamıştır.²⁴⁵

Sosyal Yardım Şubesi, Halkevinin dışındaki toplumsal yarar amacıyla oluşturulmuş kurumlarla birlikte hareket ederek bir etkinlik düzenlemiştir. Bunlardan biri Çocuk Esirgeme Kurumu ile birlikte, kimsesiz ve yardıma muhtaç çocuklar yararına bir balo düzenlenmesi olmuştur.²⁴⁶

²⁴² "Halkevimizin 13üncü Yılında", *Karaelmas*, Şubat – Mart 1945, S. 28 – 29, s. 16.

²⁴³ "Halkevleri Postası", *Ülkü*, S. 77, Temmuz 1939, s. 465.; "Halkevimizin Çalışmaları", *Karaelmas*, S. 8 - 9, Temmuz 1943, s. 17.

²⁴⁴ "Zonguldak Halkevi Nasıl Çalışıyor", *Vakit*, 6 Ağustos 1933.; "Sosyal Yardım Şubemiz", *Karaelmas*, S.1 Nisan 1938, s. 83.

²⁴⁵ *Zonguldak 2002 İl Yıllığı*, s. 135.

²⁴⁶ "Zonguldak'ta Çocuk Balosu", *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Nisan 1934.

Zonguldak için hayati bir nitelikte olan kömürü Zonguldak'ta bulan Uzun Mehmet'in ailesi Zonguldak'ta yaşamakta ve ekonomik bir sıkıntı içinde bulunmaktaydı. Uzun Mehmet'in ailesi için maden işçileri kendi aralarında 68 Lira para toplamıştır. Zonguldak Halkevi Sosyal Yardım Şubesi'nin girişimi sonucu maden işçilerinin aralarında topladığı paraya çevreden toplanan parayla birlikte bu miktar 452 Lira 95 Kuruşa yükselmiş ve Uzun Mehmet'in ailesine verilmiştir.²⁴⁷

Zonguldak Halkevi'nin Sosyal Yardım Şubesine kayıtlı üyelerin mesleklerine göre dağılımı şu şekildedir: 4 Ev hanımı, 40 Memur, 4 Öğretmen, 16 Doktor, 2 Avukat, 14 Tüccar, 4 Esnaf, 18 İşçi, 8 Mühendis ve 12 diğer meslek gruplarından toplam 122 üyeli bir şubedir.²⁴⁸

3.2.6. Köycülük Şubesi ve Faaliyetleri

Köycülük Şubesi Türkiye'de nüfusun büyük bölümünün köylerde yaşadığı göz önünde bulundurularak köylerin kalkınması, imarı ve köylünün yaşamını kolaylaştırma amacıyla kurulmuştur.²⁴⁹ Ayrıca Halkevlerine yüklenen en önemli misyonlardan biri olan kaynaşmış bütüncül bir toplum yaratma gayesi Halkevlerinin Köycülük Şubesi aracılığı ile yürütülmeye çalışılmış ve bu amaç doğrultusunda halkevlerinin sürekli olarak köylere geziler düzenlenmesi, yapılan tören ve etkinliklere köylünün de dâhil edilmesi, köylüye ihtiyaçları doğrultusunda yardımda bulunulması ve köylünün şehirdeki resmi kurumlarda yapması gereken işlerde kolaylıklar sağlanması bu şube aracılığı ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.²⁵⁰

²⁴⁷ "Zonguldak'ta Bayram", *Cumhuriyet*, 8 Teşrinisani 1932.; "Uzun Mehmet'in Ailesine Yardım", *Ulus*, 9 Kânunuevvel 1932.

²⁴⁸ Or, "Zonguldak Halkevi'nden", s. 38.

²⁴⁹ Yeşilkaya, *Halkevleri*, s. 104.

²⁵⁰ Çolak, "Muğla Halkevi", s.55.; Çavdar, "Halkevleri", s. 880.; İnan, "Eğitim", s. 147.

Zonguldak Halkevi Köycülük Şubesi faaliyetlerini yürütürken diğer şubelerle birlikte hareket etmiştir. Köycülük Şubesi Sosyal Yardım Şubesi ile birlikte yaptığı köy gezilerinde, köylerde ihtiyaç sahiplerine ayni ve nakdi yardımda bulunmuş, doktorlarında dâhil olduğu bir heyet oluşturularak, köylerde halk muayene etmiş ve kişisel sağlık konusunda bilgi verilmiştir. Köylere gönderilen heyette yalnızca doktor değil veteriner, ziraatçı ve hukukçu da bulunmaktadır. Köylere yapılan gezilerden ve Halkevinin buralardaki faaliyetlerinden memnun olan köylüler, Haziran 1930 tarihinde Halkevine bir ziyarette bulunmuş ve memnuniyetlerini bildirmişlerdir.²⁵¹

Zonguldak Halkevi Köycülük Şubesi üyelerinin mesleki dağılımı şu şekildedir: 48 Memur, 23 Öğretmen, 3 Eczacı ve Doktor, 20 Tüccar, 7 Esnaf, 61 İşçi, 11 Mühendis ve 2 kişi de diğer mesleklerden olmak üzere 175 üye bulunmaktadır.²⁵²

Halkevleri toplumun bütün bireylerinin cumhuriyet rejiminin kazanımlarını benimsemesi, bu kazanımların toplum yaşamına yansımaları sağlama amacı taşımış ve bunu yaparken özellikle köylü ile şehirlinin bir araya gelerek birbirini anlamasına olanak tanınması, bu kesimlerin ortak bir ülkeye sahip olarak ülkenin gelişimi için çalışması hedeflenmiştir. Aydın kesim aldığı eğitim sayesinde edindiği yüksek bilgiyi bu eğitimden mahrum kalmış halk kitlelerine ulaştırması ve ülkenin kırsal kesiminde yaşayan halkın kültürünü tanıyarak bir aydın – halk bütünleşmesi ile topyekûn bir kalkınmayı hedeflemiştir. Zonguldak Halkevi’de bu amaçlar doğrultusunda çalışacak olan Köycülük şubesinin faaliyetlerine önem vermiştir. Zonguldak Halkevi Köycülük şubesi amaçlarına uygun olarak çalışmaya başlamasından kısa bir sonra Türkiye’de bir ilki gerçekleştirerek 3 Haziran 1933 tarihinde köylü gecesi düzenlemiştir. Böyle bir etkinlikle amaçlananlar şu şekildedir.

²⁵¹ “Köylü Günü”, *Karaelmas*, S. 1, Nisan 1938, s. 75.; “Zonguldak Halkevinin 1 Ocak 1940’tan 21 Aralık 1940’a Kadar Bir Senelik Mesaisi”, *Karaelmas*, S. 4 - 5, Birinci Kanun 1940 - Şubat Mart 1941, s. 29.

²⁵² Or, “Zonguldak Halkevi’nden”, s. 39.

İlk aşama:

- I. Vilayet merkezine bağlı köylerden öğretmeni bulunan 29 köy birer merkez; öğretmenler ise temsilci olarak belirlenmiştir.
- II. Yakın köyler merkez olarak belirlenen öğretmeni bulunan köylere bağlı olarak birer bölge kabul edilmiştir.

İkinci aşama:

- I. Bütün merkezlerden köylerin sıhhi, içtimai, ahlaki, terbiyevi, zirai; iktisadi vaziyetlerine dair bilgiler istenmiş, gelen raporlar sınıflandırılarak üç nokta tespit edilmiştir.
 1. Paraya bağlı işler
 2. Zamana bağlı işler
 3. Uyandırmak ve aydınlatmak gereken işler
- II. 1. ve 2. noktalar şimdilik bırakılarak 3. nokta ele alınmıştır.

Bu konuya giren maddeler arasında:

1. Köy kanunun tatbikinden elde edilecek faydalar
2. Resmi nikâhın medeni kanuna tatbikinden faydalar
3. Cumhuriyet rejimi ve köylü
4. Zührevi ve diğer hastalıklardan korunma
5. Cumhuriyetin köylüye verdiği haklar

Konuları çerçevesinde konferans ve söyleşilerin yapılarak köylülerin aydınlatılması karara bağlanarak çalışmalara başlanmıştır.

Üçüncü aşama:

29 köy merkezine talimat gönderilerek;

1. Bölgeleri içinde bulunan kadın ve erkek gençlerden okuma – yazma bilen altı köylü seçilmesi
2. Köy öğretmeni kendi bölgesinde Halkevini temsil ettiğinden seçeceği gencin de kendi köyünde öğretmeni temsil etmesi konusuna dikkat edilecektir.

3. Köylü gecesinin düzenleneceği 3 Haziran 1933 tarihinde seçilen köylü heyetiyle birlikte öğretmenin de merkeze gelmesi gerekliliği bildirilmiştir.

Dördüncü aşama:

1. Bu tarihte bütün köylerden gelen heyetler ile öğretmenler vilayet merkezine gelerek Halkevi üyelerinin evlerine, birer ikişer konuk edilmişlerdir. Köylülerin misafir oldukları evlerde yemek yedikten sonra gece şehir sinemasında düzenlenen müsamereyi birlikte izlemişlerdir. Vali köylü kadınları arabasıyla evine götürerek beraber yemek yemişler, sinemada da aynı locada bulunmuşlardır.
2. Sinemada köylü ile şehirli bir arada bulunmuş ve birbirleriyle kaynaşması sağlanmıştır.

Düzenlenen bu ilk köylü gecesinde Mithat Akif Bey (Cumhuriyet Rejimi), Av. Bekir Sıtkı Bey (Köy Sandıkları ve Kooperatifler), Av. Tevfik Bey (Köy Kanunu ve Köylü Ahlakı) konferanslar vermiştir. Hikmet Bedri Hanım' ın (Cumhuriyet Köylüsü) hitabetinden sonra Temsil şubesinde tertiplenen *Köy Hocası* ve *Beyaz Kahraman* piyesleri sahnelenmiştir. Gazi Mustafa Kemal'in gezisi ile ilgili bir film gösterilmiş ve gecenin sonunda Halkevi bandosu saz takımı tarafından konser verilmiştir. Gecede verilen konferans ve hitabelerin çoğaltılarak köylülere dağıtılması ve okunması sağlanmıştır. Halkevinde düzenlenen bu ilk köylü gecesine 109 erkek 19 kadın köylü ile 17 köy öğretmeni ve şehirden 100 kadın ile 310 erkek katılmıştır.

İlk köylü gecesinin ardından 7 Ekim 1933 tarihinde ikinci bir köylü gecesi, düzenlenmiştir. Bu ikinci etkinlik için daha önceki 29 eğitim bölgesinden öğretmenler ile 76 köyden bir kadın bir erkek olmak üzere 152 köylü halkevinde misafir edilmiştir. Şehir sinemasında milli bir filmin gösterilmesinin ardından Mithat Akif, Dr. Hayri, Şair Celal Edip, Av. Tevfik, Mühendis Cemal Zühtü beylerle Hikmet Bedri hanım tarafından cumhuriyet rejimi, köylü iktisadı, genel sağlık işleri, milliyet ve medeniyet ülküleri, Halk

Fırkası programı hakkında konferanslar ve söyleşiler yapılmıştır. Daha önceki gecede olduğu gibi burada da verilen konferans ve söyleşiler bastırılarak misafirlere dağıtılmıştır. Toplantıya şehir merkezinden bulunan halk da yoğun bir ilgi göstermiştir.

Köycülük şubesi ülkenin tamamındaki Halkevleri içinde bir ilk olan köylü gecesi düzenlemesinin dışında faaliyetlerde de bulunmuştur. Köylere düzenlenen bir tıbbi seyahatte 600' den fazla hasta köylünün tedavisi yapılarak ilaçları ücretsiz olarak kendilerine verilmiştir. Filyos, Çaycuma, Perşembe, Göbü, Korkudan, Çatalağzı bölgelerine inceleme gezileri düzenlenmiştir. Köylerde bayrak sevgisinin aşılmasını sağlamak amacıyla merkeze bağlı 72 köye 2.25 m. uzunluğunda birer bayrak hediye edilmiştir. Bu bayrakların 70 adedinin halkevi heyetince birer merasim düzenlenerek dikilmesi sağlanmıştır.²⁵³

Halkevinin gerçekleştirdiği köylü günü etkinlikleri sürekli olarak düzenlenmeye devam etmiştir. 1940 yılına gelindiğinde köycülük şubesince düzenlenen bu günlerin sayısı 15'i bulmuş ve bu etkinliğe katılan köylüler 2963 kişi olmuştur. Köylü yurttaşların bu tür etkinlikler için vilayet merkezinde ağırılanmalarının dışında köycülük şubesi ayrıca köy gezileri de düzenlemiştir. Yine 1940 yılı içerisinde 16 köy gezisi düzenlenerek bu gezilerde doktor, ziraatçı, veteriner hukukçular bulunmuş ve köylülerin çeşitli ihtiyaçlarının ücretsiz olarak karşılanması sağlanmıştır.

Köycülük şubesi yerli malının yaygınlaşması adına çalışma yürütmüştür. 1940 yılında Ankara Ziraat Enstitüsünden cins kümes havyaları getirerek bunları il merkezine bağlı köylerdeki köylüye parasız olarak vermiş ve daha kaliteli bir yerli üretim elde etmeye çalışmıştır. Gerek tarım gerek sağlık ve gerekse ülkenin dünya siyaseti karşısındaki tutumlarıyla ilgili bilgiler vermek amacıyla çeşitli tarihlerde 95 köye gezi düzenlenerek bu gezilerde konferanslar düzenlenmiştir. Halkevinin bu tür gezi faaliyetlerinden beklentisi

²⁵³ *Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak*, s. 280 - 282.

kırsalda yaşayan halkın cumhuriyet rejimine ve onun değerlerine bağlılığını artırmak olmuştur.²⁵⁴

Köylerin durumu ile sürekli olarak ilgilenen Halkevi köylere düzenlemiş olduğu gezilere devam etmiş ve 1943 yılında düzenlediği 20 köy gezisinde 9865 köylü ile görüşmüş, 320 hastanın tedavisi yapılarak ihtiyaç duyulan ilaçlar ücretsiz olarak verilmiştir.²⁵⁵

1944 yılında şehirde görevli doktorların da katılım gösterdiği bir köy gezisi düzenlenerek Hisarönü, Gaca Türkali köyleri ziyaret edilerek köylülerle görüşülmüş, hastaların tedavisi yapılmıştır. Ayrıca Türkali köyü örnek köy olarak belirlenerek köyün ihtiyaçları tespit edilerek konu ile ilgili bir rapor hazırlanmıştır.²⁵⁶

Köycülük şubesi 1945 yılında sosyal yardım, güzel sanatlar ve spor şubeleriyle birlikte hareket ederek köy gezileri düzenlemiştir. 1945 yılında yaşanan deprem felaketinden en çok zarar gören bölgelerden biri olan Yalanda köyüne düzenlenen gezide sosyal yardım şubesi köylülere nakdi ve ayni yardımda bulunmuştur. Depremde zarar gören köyde bulunan hastalar kafilde bulunan doktorlar tarafından tedavi edilmiş ve kendilerine ilaç yardımında bulunulmuştur. Yine aynı yıl içerisinde daha önce örnek köy olarak belirlenen Türkali köyüne bir gezi düzenlenmiştir. Numune için ekilen tarlalar ziraat uzmanları tarafından teftiş edilmiş ve köylülere zirai teknikler hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca İstanbul'da yayımlanan Ziraat ve Ticaret gazetesine abone olunarak gazete düzenli olarak köylülere gönderilmiştir.²⁵⁷

²⁵⁴ "Zonguldak Halkevinin 1.1.1940 dan 31.12.1940' a Kadar Bir Senelik Mesaisi", *Karaelmas*, C. I, S. 4 – 5, s.29.

²⁵⁵ "Zonguldak Halkevinin 1.1.1942 Tarihinden 31.12.1942 Tarihine Kadar Bir Senelik Çalışmaları", *Karaelmas*, C. I, S. 6, s. 19.

²⁵⁶ "Halkevimizin 12nci Yıldönümünde Halkevimizde Bir Konuşma", *Karaelmas*, C. II, S. 15 – 16, s. 3.

²⁵⁷ "Halkevimizin 13üncü Yılında" *Karaelmas*, Şubat – Mart 1945, C. III, S. 28 – 29, s. 17.

3.2.7. Kütüphane ve Yayın Şubesi ve Faaliyetleri

Bir bölgede Halkevinin kurulabilmesi için en az şubenin faal olarak çalışabilecek durumda dolması gerekmektedir. Bunlardan biri de Kütüphane ve Yayın Şubesidir.²⁵⁸ Halkevleri mutlaka birer kütüphane ve okuma odasına sahip olmak zorundadır.²⁵⁹

Kütüphane ve Yayın Şubesi faaliyetleri yalnız Halkevi ile sınırlı değildi. Şube Halkevinin bulunduğu bölgede başka bir kütüphane varsa işbirliği içinde olmalı, yakın köylerde okuma odaları açmalı ve daha uzak yerler içinse seyyar kütüphaneler oluşturarak buralara da kitap okuma alışkanlığı kazandırma görevler arasında bulunmaktaydı. Halkın yoğun rağbet gösterdiği kahvehanelerde, kahvehane sahiplerinin onayı alınarak okuma günleri düzenlenmeli güzel okuma yeteneğine sahip bir yurttaşa uygun görülen eserler yüksek sesle halka dinletilmesi şubenin bir diğer göreviydi.²⁶⁰

Zonguldak Halkevi Yayın Şubesi üyelerinin kaleme aldığı “Uzun Mehmet” adlı piyes, önce Ankara Halkevi ve ardından Zonguldak Halkevi Temsil Şubelerince sahnelenmiştir.²⁶¹

Halkevi'nin Kütüphanesinin çok çeşitli konularda yayın yapan birçok dergiye de aboneydi. *Yücel, Fikirler, Ülkü, Radyo, Mimarlık, Maden, Yaşamak Yolu, Köye Doğru, Eğitim Bülteni, İnsan Hakları, Çocuk Gazetesi, Kadın Gazetesi* gibi Türkçe yayın yapan dergilerin yanında *Le Turque Moderne, Life, Newsweek* ve *Time* gibi yabancı dergilere de aboneliği bulunmaktaydı.²⁶²

²⁵⁸ Neşe Yeşilkaya, “Halkevleri”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce: Kemalizm*, C.2, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 114.

²⁵⁹ Çavdar, “Halkevleri”, s. 880.

²⁶⁰ *CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, 1940, s. 95.

²⁶¹ “Köylü Günü”, *Karaelmas*, 1938, s. 83.

²⁶² *BCA, CHPK*, 490..1.0.0., 845. 344..2.

Zonguldak Halkevi gerek kendi basımı kitaplar ve gerekse dışarıdan temin etme yoluyla edindiği kitap ve dergilerle çok zengin bir kitap ve dergi koleksiyonuna sahip bir Halkevi kütüphanesine sahiptir.²⁶³

Halkevinin Kütüphane ve Yayın Şubesinde kayıtlı üyelerin meslek olarak dağılımı yapıldığında 14 Öğretmen, 20 Memur, 1 Avukat, 4 Tüccar, 4 Esnaf, 11 İşçi, 3 Mühendis, 5 de diğer meslek gruplarından olmak üzere toplam 62 üyeli olduğu görülmektedir.²⁶⁴

Zonguldak Halkevinde bulunan kütüphanedeki kitap koleksiyonu Halkevlerinin açılmasından önce kapatılan Türk Ocaklarından kalan kitaplar, Zonguldak Halk Kütüphanesinde bulunan kitaplar ve Halkevi açıldıktan sonra satın alınan 1000 cilt kitaptan oluşturulmuştur. Bu kitapların dışında birde 2000 cilt kitap da satın alma yoluyla elde edilerek kütüphanenin koleksiyonu genişletilmeye çalışılmıştır. Daha önceki kurumlardan alınan kitaplarla birlikte yeni getirilen kitaplar da ciltlenerek zengin bir koleksiyona sahip kütüphane oluşturulması için çalışmalara başlanmıştır.²⁶⁵

Halkevi kitap konusuna büyük önem vermiş, daha önce edindiği kitap koleksiyonlarını artırma çabası içinde olmuştur. Kütüphane ve yayın şubesi 1941 yılında koleksiyonunda bulunan kitapların sayısını 3216'ya çıkarmış ve bunun dışında gazete ve dergilerin arşivlerini tutmaya özen göstermiştir. Kütüphanede bulunan kitap, dergi ve gazetelerin halkın kullanımına sunulmasından sonra 46262 kişi bu yayınları okumuştur.²⁶⁶

Kütüphaneye halkın ilgisinin yüksek olması ve Halkevlerinin önemli bir görevinin de halkın bilgi düzeyinin artırma zorunluluğunun olması nedeniyle halkevi sürekli olarak koleksiyonunu artırmaya çalışmıştır. 1942 yılında parti genel sekreterliğinin emri ve milli eğitim bakanlığının kütüphaneler talimatnamesi gereğince kütüphanedeki mevcut eserler yeniden tasnif edilerek kitap rafları bu talimatnameye uygun olarak düzenlemiştir. 1942

²⁶³ BCA,CHPK, 490..1.0.0, 22.109..3; BCA, CHPK, 490.1.0.0, 845.344.2.

²⁶⁴ Or, "Zonguldak Halkevi'nden", s. 38 - 39.

²⁶⁵ Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak, s. 269.

²⁶⁶ "Zonguldak Halkevinin 1.1.1940 dan 31.12.1940 a Kadar Bir Senelik Mesaisi", Karaelmas, C. I, S. 4 – 5, s. 29.

yılında kütüphanedeki kitap sayısı 4.001'e çıkartılmış, sayının artmasına bağlı olarak okuyucu kitlesinde de önemli bir artış sağlanarak 66.239 kişinin bu kitap, dergi ve gazetelerden yararlanması sağlanmıştır.²⁶⁷

Kütüphanesindeki kitap, dergi ve gazete koleksiyonlarını sürekli artırarak halkın daha fazla konuda bilgilenmesi ve daha çok okuma imkânı bulması sağlamak için çalışan kütüphane ve yayın şubesi 1944 yılında koleksiyonundaki kitap sayısını 8.500'e çıkartmış ve önemli bir dizin çalışması gerçekleştirmiştir. Şube çeşitli konularda hazırlattığı broşürler hazırlatarak halkın bilgilenmesini sağlamıştır. Ayrıca şube Tümgeneral Sadık Aldoğan'ın Halkevine hediye ettiği, *Terbiye* adlı eserin basımını da gerçekleştirmiştir.²⁶⁸

Zonguldak Halkevi Kütüphane ve Yayın Şubesinin en önemli görevlerinden biri de Halkevi üyelerince hazırlanan kitapları basmaktır. Şube bu görevi Dil ve Edebiyat şubesi ile birlikte yürütmüştür. Şubenin basmış olduğu kitaplar şunlardır:

1. *Cumhuriyet'in 10. Yılında Zonguldak Halkevi*, Zonguldak Halkevi Yayınları, İstanbul, 1933.
2. *Cumhuriyet'in 10. Yılında Zonguldak ve Kömür Havzamız*, Zonguldak Halkevi Yayınları, Zonguldak 1933.
3. Ahmet Naim Çıladır, *Zonguldak Halkevi: Uzun Mehmet'ten Günümüze Kadar*, Zonguldak Halkevi Yayınları, İstanbul, 1934.
4. Tahir Akın Karaoğuz, *Mithat Akif*, Zonguldak Halkevi Yayınları, Zonguldak, 1934.
5. *Madencinin Kitabı*, Zonguldak Halkevi Yayınları, Zonguldak, 1934.
6. Tahir Akın Karaoğuz, *Öz Türk Adları Kılavuzu – 1*, Zonguldak Halkevi Yayınları, Zonguldak, 1935.

²⁶⁷“Zonguldak Halkevinin 1.1.1942 Tarihinden 31.12.1942 Tarihine Kadar Bir Senelik Çalışmaları”, *Karaelmas*, C. I, S. 6, s. 19.

²⁶⁸ “Halkevimizin 12'nci Yıl Dönümünde Halkevimizde Bir Konuşma”, *Karaelmas*, Şubat 1944, C. II, S. 15 – 16, s. 4.

7. *Ekler Kökler Üzerine Demeçler – Dil Araştırmalarına Gereçler-1*, Zonguldak Halkevi Yayınları, Zonguldak, 1936.

8. Tahir Akın Karaoğuz, *Zonguldak Kılavuzu*, Zonguldak Halkevi Yayınları, Zonguldak, 1936.

9. Ahmet Anim Çıladır, *Bir Müstemleke Harbinin Tarihi*, Zonguldak Halkevi Yayınları, Zonguldak, 1937.

10. Hayreddin Döler, *Madencinin Öğütleri*, Zonguldak Halkevi Yayınları, Zonguldak 1937.

11. Ahmet Gürel, *Skip Tesisatı*, Zonguldak Halkevi Yayınları, Zonguldak, 1937.

12. *1923- 1938 Cumhuriyet'in XV. Yıldönümü Hatırası Zonguldak*, Zonguldak Halkevi Yayınları, İstanbul, 1938.

13. Ahmet Naib – Celal Edib, *Türk Kömürünü Bulan İlk Türk Uzun Mehmet*, Zonguldak Halkevi Yayınları, Zonguldak, 1938.

14. Sadreddin Enver, *Zonguldak Kömür Havzamız*, Zonguldak Halkevi Yayınları, Ankara, 1941.

15. Ümran Nazif, *İçimizde Bir Kaçı*, Zonguldak Halkevi Yayınları, Zonguldak 1941.

16. Hüseyin Fehmi İmer, *Ereğli Maden Kömür Havzası Tarihçesi*, Zonguldak Halkevi Yayınları, Zonguldak, 1944.

17. Gündüz Naim, *Orta Asya'dan Sakarya Kıyılarına*, Zonguldak Halkevi Yayınları, Zonguldak, 1946.²⁶⁹

Halkevi Kütüphane ve yayın şubesi çalışmalarını dört ayrı bölüme ayırarak düzenli bir çalışma yürütmeye gayret göstermiştir. Söz (Ses), yazı, fotoğraf ve sinema olarak ayrılan bölümlerde çalışmalar yapılmıştır. Ses bölümü 9 adet radyo satın alarak bunları Zonguldak halkevi ortaokul yurdu,

²⁶⁹ Orhan Özacun, *CHP Halkevleri Yayınları Bibliyografyası 1932- 1951*, İstanbul 2001, s. 7, 10, 16, 23, 25, 37, 40, 97, 114, 125, 213.; Selim Nüzhet, "Cumhuriyet'in 10. Yılında Yapılan Neşriyat", *Ülkü*, S. 12, İkinci kanun 1934, s. 450.; "Zonguldak Havzası", *Vakit*, 18 İkinci teşrin 1933, s. 5.; *Doğu (Büyük Ülkü Gazetesi)*, S. 25 – 26-27, Aralık 1944- Ocak, Şubat 1945, s. 44.; *BCA, CHPK*, 490..1.0.0, 845.344..2; "Halkevlerinin Çıkardıkları Kitaplar", *Ülkü*, S. 43, Eylül 1936, s. 88.

Devrek, Ereğli, Kozlu, Bartın, Çaycuma, Hisarönü gençler birliği spor kulüpleri ve Safranbolu Yeşilyurt spor kulüplerine gönderilmiştir. Ayrıca milli bayramlarda bölgede bulunan bütün radyolar faaliyete geçirilerek, milli bayramlardaki yayınlar geniş kitlelerce dinlenmesi sağlanmıştır.

Kütüphane ve yayın şubesi özellikle konferanslara büyük önem vermiştir. Halk ile aydını buluşturması, halkın çeşitli konulardaki bilgi düzeyini artırması ve aynı zamanda aydınların geniş kitlelere hitap ederek aydın- halk buluşmasının en verimli olduğu çalışmaların konferanslar aracılığıyla gerçekleşmesi halkevini bu tür çalışmalara daha fazla önem verme konusunda teşvik etmiştir. Kütüphane ve yayın şubesinin girişmeleriyle gerçekleşen konferanslar iki farklı türde yapılmıştır. Bu konferanslardan biri seri konferanslar, diğer ise ihtiyaç duyulduğunda yapılan konferanslardır. Zonguldak Halkevi konferans salonu ve şehirdeki sinema salonunda 1932 yılında konferanslar şunlardır:

Konferansın Konusu	Verildiği Tarih	Konuşmacı
Maden Kömürünün Tarihi	23 Eylül 1932	Hüseyin Fehmi Bey
Çocuk Bakımı	6 İkteşrin 1932	Dr. Handan Ziya Hanım
Milli Tarih	13 İkteşrin 1932	Ali Halit Bey
Kadınlığın Fazileti ve Türk Kadınlığı	27 İkteşrin 1932	Yusuf Ziya Bey
Millî Edebiyat	2 Son teşrin 1932	İhsan Bey
Amele Birliği	1 İkkânun 1932	Mukbil Bey
Kooperatif ve Kooperatifçilik	22 İkkânun 1932	Avukat Bekir Sıtkı Bey
Kimya Harbi	12 Son kanun 1932	Kaymakam Şevket Bey

Maden Kömürü Havzası	18 Son kanun 1932	Mühendis Bedri Hüsnü Bey
Gazi Tarih Günü ve Millî Tarih	31 Son kanun 1932	Mühendis Rauf Bey
Bulaşık Hastalıklar	2 Şubat 1932	Operatör Hayri Bey
Verem ve Sıtma	9 Şubat 1932	Sıhhat Müdürü Zühtü Bey
Türk Tiyatrosunun Hedefi	17 Şubat 1932	Ertuğrul Saadettin Bey
İnek ve Sivrisinekle Geçen Hastalıklar	23 Şubat 1932	Dr. Mustafa Safi Bey
Dil İnkılâbı	27 Şubat 1932	Muallim Nafiz Bey
Kutup Kâşifleri	2 Mart 1932	Muallim Hikmet Hanım
Halk Terbiyesi	6 Mart 1932	Muallim Sıtkı Bey
Mektep ve Aile	9 Mart 1932	Muallim Ziya Bey
İslâmlar ve Türkler	19 Mart 1932	Ali Halit Bey
Çocuk ve Aile	23 Mart 1932	Muallim Azize Hanım
Millî İktisat	20 Nisan 1932	Feyzi Bey
Fıkra Programı	21 Nisan 1932	Muallim Akif Bey ²⁷⁰

Bu konferanslardan başka mühendis Cemal Zühtü Bey Rus uzmanlarla birlikte Anadolu içlerinde yapılan incelemelerin sonuçlarının çeşitli

²⁷⁰ Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak, s. 270 – 272.

kereler tekrarladığı konferanslarla anlatmıştır. Ayrıca 8 Kasım 1932’de Halkevinde Uzun Mehmet adına düzenlenen gecede Mithat Akif, Ahmet Naim, Mühendis Mermi ve Hüseyin Fehmi tarafından, 26 Ağustos gününde düzenlenen Gazi Gününde Mithat Akif Bey ve Leman Hanım tarafından konferans ve nutuklar verilmiştir. Çeşitli konularda konferanslar verilen Halkevinde Tasarruf haftası nedeniyle de Hikmet Bedri, Muzaffer Lütfü, Öğretmen Hikmet hanımlar ve Mithat Akif, Avukat Tevfik, Bedri, Avukat Bekir Sıtkı, Ahmet Naim, Mühendis Cemal Zühtü, Celal Edip ve Mühendis Rauf Bey tarafından konferans verilmiştir. Birinci Köy gecesinde ise Mithat Akif, Avukat Tevfik, Ali Fahri ve Bekir Sıtkı Beyler ile Hikmet Bedri hanım tarafından konferans verilerek söyleşiler yapılmıştır. Verilen konferans ve söyleşilerin öncesinde ve sonrasında Halkevi saz ekibi tarafından konserler verilmiştir. Yapılan toplantılarda ve milli bayramlarda Halkevi üyesi birçok genç tarafından çeşitli nutuk, hitabet ve şiir dinletileri gerçekleştirilmiştir. Şubenin yazı ile ilgili faaliyetlerinin başında Halkevinin çalışmalarının Anadolu Ajansı, Zonguldak gazeteleri ile İstanbul ve Ankara’daki gazetelerde yayımlanmasını sağlamaktır. Zonguldak’ta 1924 yılında çıkartılmaya başlanan ve Zonguldak’ta Halkevinin çalışmaya başlamasından itibaren halkevi ile ilgili haberlere sayfalarında yer veren Zonguldak gazetesi ile birlikte çalışılmıştır.

Genel olarak basım işlerinden sorumlu olan şube konferans, toplantı, milli tören ve bayramlar için gerekli olan el ilanı ve afişlerin bastırılarak halka dağıtılması işlerini gerçekleştirmiştir. Türkiye’de yayımlanan gazete ve dergilerle, yabancı basım yararlı yayınlara halkevi adına abone olunarak, halkevi kütüphanesinde okuyucuların kullanımına sunulması yine bu şubenin faaliyetleri arasında yer almıştır. Bunların dışında şubenin basın – yayın konusundaki bir başka çalışması da Halkevleri için bir merkez konumundaki Ankara Halkevi tarafından çıkartılan “Ülkü” dergisinin ve halkevlerinin çalışmalarına katkı sunan başka dergilerin, gerek geniş halk kitlelerince okunması ve gerekse bu dergilere yeni abonelerin kazandırılması amacıyla kütüphane ve yayın şubesi yardımda bulunmaya çalışmıştır. Osmanlı Devleti

döneminde yaşana sorunları ve bu dönemde Anadolu'nun durumunu ele alan *Tarihi Muhasebeler* adlı bir yayın sürekli olarak çıkartılmıştır. Toplumun önemli bir kesimi tarafından inanılan büyücülük, üfürükçülük gibi batıl inançların ortadan kaldırılması amacıyla çeşitli yayınlar, halkın anlayabileceği bir dille yazılmıştır. Zonguldak'a Cumhuriyet döneminde yapılan çalışmaları ve Cumhuriyetle birlikte Zonguldak'ta yaşanan köklü değişim ve gelişimleri anlatan ve Halkevinin Zonguldak'taki yaşanan değişime faaliyetleri aracılığıyla yaptığı katkıyı anlatmak amacıyla Zonguldak vilayetinde cumhuriyetin on yıllık gelişmeyi anlatan bir eser bastırılmıştır. Halkevine resmi olarak bağlı olmasa da Halkevinin çalışmalarına önemli katkılar sunan *Zonguldak Gazetesi* ile birlikte Cumhuriyet bayramı nedeniyle cumhuriyetin önemini ve değerini anlatan bir özel ek de çıkartılmıştır.

Kütüphane ve yayın şubesinin sinema konusunda da faaliyetleri bulunmuştur. Halkevinin temin ettiği seyyar bir sinema makinesiyle il merkezinde, kazalarda ve köylerde yapılan toplantılarda, Atatürk'ün Anadolu'da ve Trakya'da yapmış olduğu yurt gezilerine ait filmler ile Fes hane fabrikasına ait filmlerin halk tarafından izlenmesi sağlanmıştır. Seyyar film gösterimlerinin dışında sinema ile ilgili bir başka faaliyette şehirde yapılan genel toplantılarda birçok başka filmin gösterimi ücretsiz olarak yapılmıştır.

Halkevlerinin bulundukları bölgelerde yerel tarih ile ilgili çalışmaları yürütmüşlerdir. Zonguldak Halkevi de Kütüphane ve Yayın şubesi Zonguldak için olduğu kadar bütün ülke için önemli bir tarih çalışması yürütmüştür. Madencilik adına önemli bir gün olarak her yıl kutlanan St. Barp günü Zonguldak'ta da kömür madeninin bulunduğu gün olarak her yıl kutlanmaktaydı. Ancak Halkevinin yapmış olduğu çalışmalar neticesinde Türkiye'de kömür ilk defa Uzun Mehmet tarafından 8 Son teşrin 1245 (miladi 20 Kasım 1830) tarihinde bulunduğu tespit edilerek bugünün *Uzun Mehmet Bayramı* olarak her yıl kutlanması sağlanmıştır. Ayrıca Zonguldak bir cadde ve bir parka; Ereğli'de başka bir parka Uzun Mehmet adı verilerek Zonguldak için önemli bir şahsın adı yaşatılmaya çalışılmıştır. Uzun Mehmet adı

yalnızca Zonguldak için değil ülke için büyük bir öneme sahip olmuş, bu önemli kişinin adı ulusal gazetelerde yer bulmuş ve Uzun Mehmet Bayramı İstanbul radyosu aracılığıyla daha geniş kitlelere duyurulmuştur. Zonguldak'ta kömürü bulan ve ülke sanayisinin kalkınması için ihtiyaç duyulan bir enerji kaynağının ülke ekonomisine kazandırılmasında çok önemli bir paya sahip olan Uzun Mehmet için Zonguldak Halkevinin yaptığı çalışmalar Milli Eğitim Bakanlığının da ilgisini çekmiş ve bakanlık okul kitaplarında Uzun Mehmet adının yer almasını sağlamıştır. Kömür Bayramı olarak da adlandırılan Uzun Mehmet adına yapılan etkinlikler yalnızca ülke çapında tanıtılmakla kalmamış özellikle Alman ve Fransız basının konuya ilgi göstermesi nedeniyle ülke dışında da bu etkinlik adını duyurmayı başarmıştır.²⁷¹

3.2.8. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi ve Faaliyetleri

Yeni kurulan Cumhuriyet'e Osmanlıdan toplumsal alanda kalan en önemli aksaklıklardan biri halkın okuma- yazma oranındaki düşüklüktür. Osmanlı toplumunda zaten düşük olan okur-yazar oranı Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve ardından halkın elindeki her türlü imkânsızlık ile yürütmek zorunda kaldığı İstiklal Savaşı'nda yetişmiş olan okur - yazar kesimde kaybedilmişti bu yüzden Cumhuriyetin kurucu kadroları için en hayati önemdeki konularında başında okur - yazar kitlenin sayısını artırabilmek olmuş ve bu maksatla 1928'deki Harf Devriminin ardından açılan Millet Mektepleri ile bu yönde büyük bir adım atılmıştır. Bu konuda yapılanların sadece Millet Mektepleri ile yürütülmesi başarı için yeterli düzeyde bulunmamaktaydı. Toplumda okuma- yazma oranını artırma, kültür seviyesini yükseltme, halkı her konuda bilinçlendirme görevine sahip Halkevlerine de bu konuda büyük bir görev düşmekteydi. Bu görevi yerine

²⁷¹ *Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak*, s. 269 – 279.

getirme adına Halkevlerine bağlı Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi açılmıştır.²⁷²

Zonguldak Halkevi'nin Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesine kayıtlı üyeleri mesleki olarak gruplandırıldığında 1 Ev Hanımı, 10 Memur, 2 Doktor, 4 Tüccar, 4 Esnaf, 4 Zanaatkâr, 10 İşçi, 1 Mühendis ve 27'si diğer mesleklerden olmak üzere 66 toplam üyesi olduğu görülmüştür.²⁷³

Zonguldak Halkevi toplumun eğitim düzeyini artırabilmek adına giriştiği birçok farklı girişimin yanında bir de toplumun ihtiyaç duyduğu alanlarda bireylerin kendini yetiştirmesini sağlamak için çeşitli kurslar açmıştır. Açılan bu kurslardan faydalanan kursiyerlerden her hangi bir ücret alınmamıştır. Kurslarda eğitici olarak görev alacak kişiler öncelikle Halkevi üyelerinden olmuş ve bu üyeler verdikleri hizmet karşılığı ücret talep etmemişlerdir. Halkevinin kendi üyeleri arasında kurslarda eğitim verebilecek yeterlilikte bir üye yoksa kurs için dışarıdan parası halkevince karşılanmak üzere yine kursiyerlerden ücret almaksızın çeşitli kurslar açılmıştır.²⁷⁴

1933 yılında kadar Zonguldak halkevinde Teknik resim, Elektrik işçiliği, buhar makine ve kazanları, Riyaziye (Matematik), Almanca, Fransızca kurları ile şehirde bulunan yabancılar için Türkçe kursları açılmış ve bu kurslara 240 kursiyer katılmıştır.²⁷⁵

1941 yılında çeşitli cezaevlerindeki 80 mahkûma okuma – yazma dersleri verilmiş, çiçekçilik ve şapkacılık konularında sanat kursları açılmıştır.²⁷⁶

Sadece teknik konularda ya da halkın kişisel gelişimini sağlamaya yardımcı konularda dersler vermekle kalmayan Halkevi 1944 yılında 12

²⁷² Çavdar, "Halkevleri", s. 880.; İnan, "Eğitim", s. 145.

²⁷³ Or, "Zonguldak Halkevi'nden", s. 39.

²⁷⁴ İğdemir, "Halkevleri", s. 124.; *CHP 1940 Yılı Çalışma Talimatnamesi*, s.123.

²⁷⁵ "Halkevi Bayramı", *Karaelmas*, S. I, 1938, s. 83.

²⁷⁶ "Zonguldak Halkevinin 1.1.1940 dan 31.12.1940'a Kadar Bir Senelik Mesaisi", *Karaelmas*, Şubat – Mart 1941, S. 4 – 5, s. 29.

öğretmen tarafından toplamda 6000 kişinin faydalandığı pasif korunma dersi vererek katılımcılara sertifika dağıtmıştır.²⁷⁷

Halkevinin çalışmalarında müzik önemli bir yer tutmaktadır. Bu maksatla halkevinin güzel sanatlar şubesi müzik konusuna önem vermiş ve imkânların artırılması, halkın müziğe daha fazla ilgi göstermesi konusunda teşvik edici bir rol üstlenmişti. Kurslar şubesi ise hem halkevinin ihtiyaç duyduğu müzik çalışmalarına katkıda bulunmak hem de halkın müziğe olan ilgisini artırmak amacıyla, yetenekli kişilerin çalışmalarına olanak sağlamış ve müziğe ilgisi olanların müziğin çeşitli dallarında kendilerini geliştirebilmesi için müzik kursları açmıştır. 1944 yılında Müzik kurslarına ek olarak daha önce başlamış olan teknik kurslar ile yabancı dil kurslarına devam edilmiştir. Bu çalışmaların yürütülmesi için Halkevi binasına yapıla ek olarak inşa edilen bölüme İstanbul'dan getirilen sıralar kullanılmaya başlanmıştır. Lise ve ortaokul öğrencilerinde derslerine yardımcı ve mezuniyet sınavlarına hazırlanmaları için matematik, geometri, fizik kursları da açılmış ve öğrencilerin ücretsiz olarak faydalanmalarına imkân verilmiştir. Ayrıca Kozlu, Gökgöl ve Asri cezaevlerinde bulunan mahkûmlara okuma – yazma öğretilmesi için yapılan çalışmalardan da iyi sonuçlar alınmıştır.²⁷⁸

3.2.9. Tarih ve Müze Şubesi ve Faaliyetleri

Tarih ve Müze Şubesi zengin bir tarihsel geçmişe sahip Anadolu'nun bu zenginliğini araştırmak, halkın bu tarihi zenginliği öğrenmesini ve korunmasını sağlamak amacına sahiptir.²⁷⁹

Zonguldak Halkevi bölgedeki bölgenin tarihine sahip çıkılması ve korunması amacıyla Tarih ve Müze Şubesi aracılığı ile faaliyette bulunmuştur. Tarihin araştırılması, unutulmuş tarihi değerlerin gün yüzüne

²⁷⁷ “Halkevimizin 12’nci Yıldönümünde Halkevimizde Bir Konuşma”, *Karaelmas*, Şubat 1944, S. 15- 16, s. 4.

²⁷⁸ “Halkevlerimizin 13’üncü Yılında”, *Karaelmas*, Şubat – Mart 1945, S. 28 – 29, s.16 - 17.

²⁷⁹ İğdemir, “Halkevleri”, s. 126.

çıkartılarak halka bunların tanıtılması konusunda büyük öneme sahip müzelere Zonguldak halkevi yoğun bir destek verme çabasına girişmiştir. Bu maksatla var olan müzelerin desteklenmesi ve müzesi olmayan yerlere de müze kazandırılmaya çalışılmış hatta Zonguldak Halkevi kendisine ait bir müzenin kurulması için çalışmalar yürütmüştür. Halkevi, Zonguldak'ın en büyük değeri olan kömür ile ülkedeki diğer madenlere ait numunelerin bulunduğu bir müzeye sahipti. Bu müzede sadece kömür ve diğer madenlere ait numuneler değil; bu madenlere ait bilgiler, madenlerin sayısı ve yine bu madenlere ait genel bilgileri de toplamıştır.²⁸⁰

Zonguldak Halkevi Tarih ve Müze Şubesinin çalışmalarına katılan üyelerin meslekleri ise şu şekildedir: 8 Öğretmen, 7 Ev Hanımı, 4 Doktor, 4 İşçi, 4 Mühendis ve 9 diğer mesleklerden toplam 57 üye çalışmalara katılmıştır.²⁸¹

Tarih ve Müze Şubesi 13 Nisan 1933 'de kurulduktan sonra öncelikli olarak Zonguldak'ta bulunan tarihi değere sahip eserleri aramaya ve bunları toplamaya ardından ise bütün Türkiye'deki tarihi eserlere ve anıtlarına ait fotoğrafları toplayarak bunların bir koleksiyonunu yapılmaya çalışılmıştır Türkiye'deki eserlere ait fotoğrafların toplanmasına yönelik olarak yapılan bir çalışma sonucu Kayseri'de bulunan eserlere ait toplam 12 adet agrandisman* fotoğrafı elde edilmiştir. Zonguldak'taki mevcut Halkevi binasının ihtiyaçları karşılamaması nedeniyle yeni yapılacak olan Halkevi binasından bir müze tahsis edilerek bu müzeye vilayet ve kazalarda bulunan tarihi eserlerin sergilenmesi için hazırlık yapılmış ve bu müzede sergilemek için kazalardan getirilecek olan abide ve statülerin yeterli olduğu görülmüştür.

Milli İktisat ve Tasarruf haftasında Zonguldak Ticaret Odası salonlarında bir seri açılmış, açılan sergide sunulan yerli ürünlere ilgi büyük

²⁸⁰ "Müze ve Sergi Şubemiz", *Karaelmas*, S. 1, Nisan 1938, s. 84.

²⁸¹ Or, "Zonguldak Halkevi'nden", s. 39.

*Agrandisman: (Fr.) fotoğrafçılıkta kullanılan bir terim: Fotoğrafların büyütülmesi işlemi.

olmuştur. Ayrıca mağazalarında yerli malları en çok ve en güzel donatanlara teşvik amacıyla çeşitli ikramiye ve madalyalar verilmiştir.²⁸²

Tarih ve Müze Şubesi Zonguldak havzasında bulunan kömür madeni ve ülkenin genelinde var olan madenlere ait numuneleri, bunlar hakkındaki bilgileri, istatistikî bilgileri ve tarihi değeri bulunan başka eserleri toplayarak müzesini zenginleştirmeye çalışmıştır. Ankara’da açılan uluslararası kömür sergisinde yer alan resimler ve Zonguldak havzasının önemli birçok resmi büyütülerek müzede sergilenmiştir.²⁸³

Şube Halkevi tarafından ayrılan solanda faaliyetlerini yürütmüştür. Şubenin özellikle bölge folkloruna ve etnografyaya yönelik çalışmaları olmuş, bu çalışmalar sonucu elde edilen birçok malzeme sergi salonunda sergilenerek envantere kaydedilmiştir. Müzede vilayet çevresinden toplanan çeşitli tarihi değere sahip bulguların toplamı 382’yi bulmuş ve bu eserler çeşitli zamanlar sergilenerek halkın bölge tarihine yönelik bilgisi artırılmaya çalışılmıştır.²⁸⁴

Şubenin yerel tarihin araştırılması konusunda çalışmaları olmuştur. Bu çalışmalardan biri Filyos ve Ereğli’de bulunan harabelerin araştırılmasıdır. Bölgeye yönelik yapılan tetkikler sonucu elde edilen bilgilerle ilgili *Karaelmas* dergisinde yazılar yayımlanmış, buradan elde edilen görsellerle bir albüm oluşturularak sergi salonunda halkın bilgisine sunulmuştur.²⁸⁵

Daha önce başlanmış olan bölge tarihinin aydınlatılması ve bu elde edilen bulguların sergi salonunda sergilenmesi çalışmaları aralıksız devam etmiştir. 1945 yılında daha önce Filyos ve Ereğli’de yapılan çalışmalara Amasra, Devrek, Safranbolu ve Ulus’taki anıt, höyük ve mağaralara yönelik çalışmalar eklenmiştir. Yine daha önceki çalışmalarda olduğu gibi buralardaki çalışmalarda elde edilen bölgenin tarihine yönelik önemli bilgiler *Karaelmas*

²⁸² *Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak*, s. 283.

²⁸³ Karaoğuz. “Halkevi”, s. 84.

²⁸⁴ “Zonguldak Halkevinin 1.1.1942 Tarihinden 31.12.1942 Tarihine Kadar Bir Senelik Çalışmaları”, *Karaelmas*, İkinci Kanun 1943, C. I, S. 6, s. 19.

²⁸⁵ “Halkevimizin 12nci Yıldönümünde Halkevimizde Bir Konuşma”, *Karaelmas*, Şubat 1944, C. II, S. 15 – 16, s. 4.

dergisinde yayımlanmış, bu çalışmalara ait bilgiler klişe olarak hazırlanmış ve okuyucunun yararlanması için dergide yer verilmiştir. Halkevi müze salonunda sergilenen eserler bu yıl içerisinde yeniden sınıflandırılarak önemli günlerde sergilenmeye devam edilmiştir.²⁸⁶

²⁸⁶ “Halkevimizin 13üncü Yılında”, *Karaelmas*, Şubat – Mart 1945, C. III, S. 28 – 29, s.17.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

HALKEVLERİNİN KAPATILMASI

4.1 Halkevlerinin Kapatılması

1945 yılı Dünyada birçok bakımdan bir dönüm noktası ve değişimlerin başlangıcı olmuştur. Dünya'nın gördüğü ikinci topyekûn savaşın sonu gelmiş ve dünyanın genelinde siyasi, sosyal, ekonomik konular başta olmak üzere her alanda köklü ve hiç benzeri görülmemiş değişimler yaşanmaya başlanmıştır.

Dünyada yaşanan köklü değişimler, savaşın sonuna kadar fiilen savaşa katılmasa da savaşın hemen hemen bütün sıkıntılarını yaşamış olan Türkiye'yi de derinden etkilemiştir. Savaşın sonunda Batı ve Doğu olmak üzere her anlamda birbirine rakip iki eksen ortaya çıkmıştır. Türkiye bu iki eksen arasında, gerek Doğu eksenin başını çeken Sovyetlerin yayılmacı emelleri, gerekse savaş sonrası yeninden şekillenecek dünya düzeninde yalnız kalmamak adına, Batı eksenini seçmiş ve Batı'nın en doğusu halini almıştır. Totaliter yönetime sahip Doğu yerine demokrasi ile yönetilen Batı tarafını seçen Türkiye'nin bu seçiminin gereklerini tam olarak yerine getirmesi gerekmektedir. Türkiye Batı eksenini seçmesinin ardından gerek iç ve gerekse dışarıda bir takım girişimlerde bulunmak durumundaydı. Batı ekseninin askeri kanadı olan NATO'ya dâhil olmak isteyen Türkiye'nin Kore'deki savaşa asker göndermesi bu gerekliliklerden biriyken bir diğer gereksinim de içeride olmuştur. Türkiye demokrasi ile yönetilen ülkelerden biri olarak, demokrasinin en temel zorunluluklarından biri olan çok partili hayatı sağlamak, 20 yılı aşkın bir süredir tek parti ile yönetilen demokrasisindeki bu eksikliği gidermek zorunda kalmıştır.

Türkiye'de Atatürk döneminde ülke demokrasisinde var olan en büyük eskiliği- çok sesliliği- gidermek adına iki defa girişimde bulunulmuş ancak her iki girişimde devrim karşıtı kesimlerin etkinliği nedeniyle başarısız olmuştur. Son olarak 1930 yılında, Serbest Cumhuriyet Fırkası

ile çok sesli parlamento deneyimini sadece iç dinamikleriyle sağlamaya çalışan Türkiye artık dışarıdan da gelen bir takım zorunluluklar nedeniyle bu çok sesliliği sağlamak, parlamentosunda muhalefetin de örgütlü bir biçimde yer alabilmesine izin vermek zorunda kalmıştır.

Türkiye'nin bir gereklilik olarak gördüğü çok sesli bir parlamentoyu sağlamak için CHP dışında bir partinin kurulmasına izin vererek ülkede ilk defa siyasal parti ve derneklerin kurulmasını sağlayarak, parti içindeki muhalefeti parti dışına çıkartılması ve örgütlenmesi sağlanmıştır. Siyasi ve sosyal alanda sağlanan bu özgürlük ortamından yararlanan ilk kitlesel oluşumlardan biri, Halkevlerinin kurulabilmesi için kapatılan Türk Ocakları olmuştur. 1931 yılında kapatılan Türk Ocakları 1949'da yeniden kurulmuş ve kapatılması sırasında el konulan mallarını Halkevleri ve CHP'den almayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda faaliyet gösteren Türk Ocakları'nın başkanı Hamdullah Suphi Tanrıöver, CHP ve Halkevlerine yönelttiği eleştirileri kimi zaman başta dil devrimi olmak üzere Atatürk Devrimlerine karşı çıktığını beyan etmekteydi. Tek parti döneminde Atatürkçülüğü ile bilinen Hamdullah Suphi, muhalefete izin verilmesinin ardından devrimlere ve devrimlerin uygulanmasına, özellikle de Halkevlerine muhalefet etmekteydi.²⁸⁷

Halkevlerine yönelik olarak Hamdullah Suphi Tanrıöver'in bu duygusal reaksiyonlu eleştirilerine ek olarak, Halkevlerine en önemli eleştiriyi beklendiği üzere, CHP'nin en güçlü siyasi rakibi Demokrat Parti'den gelmiştir. DP Halkevlerini toplumun bütününe hitap eden ve toplumun bütün kesimlerine eşit mesafede bir kurum olmaktan çok CHP'nin bir faaliyet kolu olarak görmekteydi. Bu yüzden ya Halkevlerine bütçeden ayrılan ödeneğin kesilmesi ya da Evleri tamamen partiden ayırarak halka mâl edilmiş bir kurum haline dönüştürülmesi gerekliliğini savunmaktaydı. DP Manisa milletvekili Muammer Alakant da, halktan toplanan vergilerin sadece CHP'nin yararlandığı bir kuruma aktarılmasının

²⁸⁷ Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu*, s. 195 -199.

yanlış olduğuna ve devletin bütçesinden alınan ödeneğin Halkevlerine verilmesinin Anayasa'ya aykırılığı konusunda eleştiriler getirmiştir. Alakant'ın bu görüşlerinin yanı sıra yeni DP'li Afyon milletvekili Hazım Bozca ise tüzel bir kişiliği bulunmayan Halkevlerine, bütçeden ödenek ayrılmasının yanlışlığını eleştirmiş ve bir kültür kurumu olmaktan uzak olan Halkevlerinin CHP'nin politika merkezi olması durumundan çıkartılmasını, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı, faaliyetleri hükümet tarafından denetlenen bir kurum haline getirilmesini savunmuştur.²⁸⁸

Halkevleri bir siyasi parti örgütüne bağlı bir kurum olarak kurulduğu için, hukuki yönden bir tüzel kişiliğe sahip değildi. Bu durumda bir genel merkeze sahip olmayan Halkevlerinin koordineli bir biçimde çalışmasını sağlayacak genel merkez görevini Ankara Halkevleri yürütmekteydi. CHP'ye bağlı olarak kurulan Halkevleri, faaliyetlerini yürütürken yine CHP Genel Merkezi'nde bulunan Halkevleri bürosu aracılığıyla koordinasyon sağlıyordu.²⁸⁹

Halkevleri, 1945'ten sonra ülkede siyasi anlamda yaşanan değişimlere ayak uydurmalı o da dönemin şartlarına uymalıydı. Bu amaçla CHP içinden bir takım girişimler başlamış ve bu doğrultuda dönemin yöneticilerinden Sahir Kurtoğlu İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı Hıfzı Veldet Velidedeoğlu Halkevlerinin geleceği hakkında görüşmeler yapmış ve bu görüşmelerde, Halkevlerinin gelecekte de bağımsız bir kültür kurumu olarak varlığını sürdürmesi için öncelikle Evleri CHP'nin tekelinden çıkarmak ve başka siyasi partilerinde Halkevlerinde toplantılar yapmasını, çalışmalarını Halkevlerinin imkânlarını kullanarak yürütmesinin sağlanması gerekliliğinden bahsetmiştir. Velidedeoğlu Halkevlerinin CHP ile olan maddi bağlantısının da kesilerek her türlü siyasi oluşuma eşit bir şekilde yaklaşması zorunluluğunu dile getirirken, Halkevlerinin Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir kuruma dönüştürülmesinin yanlış olacağının vurgusunu yapar. Velidedeoğlu'na göre Halkevlerinin

²⁸⁸ Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu*, s. 195 - 199.

²⁸⁹ Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu*, s. 116.

M.E.B' e bağı bir kuruma dönüştürölmesi durumunda, gelecekte iktidar olacak bir başka partinin M.E.B. aracılığıyla Evler üzerinde her türlü değışikliğı yapabileceğini ve bu durumun da evleri, yozlaştırabileceğı tehlikesinin varlığını da anlatır. Velidedeoğlu Halkevlerinin tarafsız, herkese eşit uzaklıkta olan, toplum yararına çalışan bir kültür kurumu olarak varlığını sürdürmesinin ancak bir vâkıfa dönüştürölmesiyle mümkün olabileceğini belirtir. Parti mallarının bir kısmının Halkevlerine tahsisıyla birlikte Medeni Kanuna uygun olarak, bir vâkıfa dönüştüröllecek olan Halkevlerine hiçbir iktidarın müdahale edemeyeceğini ve evlerin bu yapısıyla halk yararına çalışmalarını sürdürebileceğini anlatır.

Velidedeoğlu'nun bu görüşünü benimseyen CHP Halkevlerinin geleceğine yönelik arayışlarını sonlandırmış ve artık Halkevlerinin bir vakıf statüsüne kavuşturulması çalışmalarına başlamıştır. Ancak gerek dönemin hızlı değışen siyasi gündemi ve gerekse CHP'nin tek parti döneminden kalma alışkanlıklarından dolayı, üst yöneticilerinin bürokratik yavaşlığı Halkevlerinin vakıf olarak var olabilmesini sağlayacak değışiklikler 1950'de yaklaşan genel seçimler öncesine yetiştirilememiştir.²⁹⁰

Halkevlerinin geleceğine dair çalışmalar çok partili hayata geçişle birlikte başlayan muhalif seslerinde etkisiyle yoğunlaşmış ancak bu konunun çözümüne, yani halkevlerinin geleceğine yönelik çalışmaların kararı CHP'nin Büyük Kurultayı'na bırakılmıştır. Kurultayda alınan karar ise Halkevlerinin gelecekte nasıl idare olunacağı konusunda oluşturulan Halkevleri Komisyonu'nun raporu kabul görmüştür. Rapor Halkevleri idaresi için şu şekilde bir öneri sunmaktadır:

“Halkevlerinin ve Odalarının durumunu incelemek ve onlara verilmesi gereken şekli tespit etmek üzere Büyük Kurultayca görevlendirilmiş olan Komisyonumuz bu konu üzerinde esaslı surette durmuş, işin hususiyet arz eden cihetlerini inceden inceye gözden geçirmek üzere kendi üyeleri arasından bir ihtisas komisyonu oluşturmuştur.

Çalışmalar sırasında Parti Program ve Tüzüğündeki ilgili maddeler okundu. Genel Sekreterlik Halkevleri Bürosunca hazırlanmış olan etütler ve çalışma raporu incelendi.

²⁹⁰ Çeçen, Atatürk'ün Kültür Kurumu, s. 197 - 198.

İstanbul il kongresinde seçilen Halkevleri Komisyonu tarafından hazırlanan rapor dinlendi. Halkevleri İdare ve Çalışma Talimatnameleriyle Halkodası Talimatnamesi madde madde gözden geçirildi. Kurultaya sunulan dilek özetleri kitabının Genel Sekreterliği ilgilendiren kısımlarından Halkevleri ve Halkodalarına ait olanların üzerinde duruldu.

Partimiz eliyle kurulan bu milli kültür yuvalarının yetiştirici, öğretici vasıfları ile memlekette büyük bir ihtiyaca cevap verdiği meydanda olan bir gerçektir. Aydınlarımızla halkın, aydınlar eli ile dışarıdan gelen bilgi ve görgüsünün kaynaştığı, bağdaştığı yer burasıdır. Böylece medeni hayat seviyemizi daha ileriye götürürken milli benliğimizi kaybetmemek, onu korumak, geliştirmek gibi büyük bir dava bu teşekküllerin omzuna yüklenmiş bulunmaktadır. Partimizin bu derece önemli bir konu üzerinde çalışmak için ortaya koyduğu ve Genel Başkanımızın açık söylevinde ifade ettikleri gibi bugüne kadar varını yoğunu verdiği, büyük emekler harcadığı bu müesseselerin bugünkü ve yarınki durumunu incelemek için ayrı bir komisyon kurulmasını kararlaştırması Büyük Kurultayın bu işe verdiği değer ilk delilidir. Komisyonumuzun çalışmaları esnasında komisyona dâhil olmayan milletvekillerinin ve delegelerin de sürekli olarak çalışmalarınızla ilgilenmesi, konuşmaları takip etmesi ve zaman zaman değerli fikirlerini söylemesi halkevleri ve odaları işinde gösterilen hassaslığın ikinci bir nişanesi olmuştur.

Ele aldığı konuyu onun ehemmiyet ve ciddiyetiyle mütenasip olarak incelemeye ve isabetli kararlara varmaya çalışan komisyonumuz 15 yıllık bir ömrü olan Halkevlerinin ve 7- 8 yıldan beri bu topluluk arasında yer almış olan Halkodalarının genel durumunu, kuruluş zamanlarından itibaren ele alarak bunların takip ettikleri inkişaf seyrini ve beliren ihtiyaçları ince noktalarına kadar gözden geçirmiş hükümlerini ve kararlarını bu müşahade ve teşhislere göre vermeye dikkat etmiştir. Çalışmalarımız esnasında bizi en ziyade ilgilendiren cihet bu kurumların kuruluşlarından beri kendini belli eden ihtiyaçlar, eksiklikler, aksaklıklar, zorluklar ve nihayet bizleri tedbir almaya mecbur eden zaruretler olmuştur.

Bugün memlekette 463 Halkevi ile 4.170 Halkodası vardır. Sayıları 5.000'e yaklaşmış olan bu kurumların istenilen derecede verimli ve başarılı olabilmeleri için hayatiyet kazanmaları, bunun için de bugünkü idare ve çalışma esaslarında gereken değişikliklerin yapılması, tedbirlerin alınması lüzumu kendini göstermiştir. Sıkıntı doğuran ve şikâyet konusu olan birçok noktaların şimdi yürürlükte olan bu usullerden bazılarının bugünkü ihtiyaçlara cevap verememesinde iler geldiği anlaşılmaktadır. Bunlar da mahiyetleri itibariyle ancak Yüksek Kurultayımızın karar almaya yetkili bulunduğu hususlardır.

Halkevleri ve odalarında yer yer ve zaman zaman görülen feyizli çalışmaların bu kültür kurumlarımızın hepsine yayılması ve devamlılık kazanabilmesi için merkez

teşkilatınca harcanmışına şahit olduğumuz ciddi emeklerin ve yapılan hazırlıkların bugünkü elverişsiz şartlar ve çok dar kadro ile daha verimli olamayacağını kabul etmek yerinde olur. Komisyonumuzdaki müzakereler esnasında halkevlerine nasıl bir idare şekli verilse verilsin, bazı prensip kararlarının tespiti ve bunların mahfuz kalması hususunda komisyonumuzun tam bir mutabakat içinde bulunduğu görülmüştür.

Bunları şöyle özetleyebiliriz:

Partimizin; cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılâpçılık prensipleri içinde çalışan ve kapıları bütün yurttaşların faydalanmalarına açık olan bu kültür kurumlarını, elinde bulundurması memlekete bu yoldan da yaptığı hizmetlere devam eylemesi şarttır. Partimiz bu şerefli hizmeti üzerinden atamaz, yarıda ve yarım bırakamaz, şu kadar ki, binaları Cumhuriyet Halk Partisi' nin mülkiyetinde bulunan ve partimiz tarafından başarılan kültürel ve sosyal inkılâpları yaymakla ödevlenmiş bulunan halkevlerinin memleketimizde çok partili rejim teessüs ettikten sonra da tek mil vatandaşların faydalanmalarına açık bulundurulmasını ve başka parti mensuplarının da halkevi salonlarında kültürel faaliyetlerinde bulunabilmelerine cevaz verilmesini muvafık görürüz. Yalnız bütün bu cevazların partimiz tarafından bunlar üzerinde hâkim kılınması zaruri olan idare ve çalışma esaslarına aykırı düşmemesi hususunda divanca hazırlanan talimatname de göz önünde tutulmasını da uygun görüyoruz.

Komisyonumuz halkevleri işinde bugün başta gelen eksikliğin memleket ölçüsünde genişlemiş olan bu milli kültür yuvalarının, hükmi bir şahsiyete sahip bulunmamaları olduğu tespit eylemiştir. Bugün halkevlerinin ayrı bir şahsiyeti yoktur. Partiye bağlı birer kurum halindedirler. Şimdi yürürlükte olan halkevleri idare ve teşkilatnamesinin birinci maddesinde bu cihet şöyle yazılır. "Halkevi, CHP'nin cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik, inkılâpçılık prensipleri içerisinde çalışan bir kurumdur." Halkevlerinin bir kurum olduğu ifade edilmiş olmasına nazaran bunun kanuni icaplarının yerine getirilmesi zarureti hâsıl olmaktadır.

Halkevleri partimizin il, ilçe, bucak ve ocak teşkilatlarından ayrı bir teşekkül olduğu gibi gördükleri iş bakımından da bir takım özellikleri olduğu meydandadır. İşte bir yandan bu varlıkların parti bünyesi içinde alıkonulması mülâhazası, bir yandan da onlara muhtaç oldukları serbestçe teşekkül ve çalışma imkânlarının muayyen bir hudut dâhilinde verilmesi arzusu bu zarureti ortaya koymuştur.

İşte bu zaruretin telifi, yani halkevlerinin partimize nispeti, bağlılığı, baki kalmakla birlikte onların hayatîyet kazanmak ve gelişmek için muhtaç oldukları hükmü şahsiyete kavuşturulmaları gerekmektedir.

Mevzuatımıza göre; hükmi şahsiyet iktisap eden kurumlar, “şirket”, “cemiyet” ve tesisleridir. Halkevleri ticari maksatla kurulmuş müesseseler olmadığına göre şirketler hakkındaki hükümlerin burada tatbik yeri olmayacağı aşikârdır.

Cemiyet şekliden gidilmesini de komisyonumuz birçok noktalarda mahsurlu görmüştür. Cemiyetler hakkında Medeni Kanunda ve Cemiyetler Kanununda mevcut olan hükümler halkevlerimizden beklediğimiz inkişafı temin edecek mahiyette görülmemiştir.

Bizim durumumuza ve ihtiyacımıza en uygun gelen şeklin; Medeni Kanunumuzun 73. Ve 81. maddelerinde esasları gösterilmiş olan “ tesis” yani fondasyon, şekli olduğuna komisyonumuz açıkça kanaat getirmiştir.

Yukarıda saydığımız prensipler göz önünde tutulmak suretiyle ihdas olunacak bir tesis ile halkevlerimiz umumi efkâr ve kanun nazarında hükmü şahsiyeti haiz bir kurum haline gelecektir.

Bu nokta-ı nazar kurultayımızca tasvip edildiği takdirde konulacak şartlar ve hükümler bakımından mütehassısların da rey ve fikirleri alınmak suretiyle parti divanınca tesis senedi tanzimi ve bu senette gösterilen miktarda seçilecek üyelerden müteşekkil bir Tesis İdare ve Kurulu vücuda getirilmesi ve tesis senedinin mahkemece tescili için C.H.P divanı tarafından, kurultaydan alınacak karara dayanılarak, parti mümessiline yetki verilmesi mütalaasındayız.

Tesis senedinin tanzim ve tecilinden sonra parti programı ile tüzükte halkevlerini ilgilendiren maddelere tesisin hukuki mahiyetine göre Parti Divanınca yeni bir şekil verilmesi icap etmektedir.

Tesis yoluna gidildiği takdirde halkevlerimiz hukuki bir vasıf kazanmış olacaklardır. Bu milli kültür kurumlarımıza çeşitli gelir kaynakları tesis edilmiş olacağı gibi halkımız tarafından yapılacak bağışlarla bunların zenginleştirilmesi ve böylece devamlı gelir kaynakları sağlanması da mümkün olacaktır.

Bundan başka, devletin kanunlarla kabul ettiği muafiyetlerin ve yardımların devamı da sağlanmış olacaktır.

Kısaca: Bu şekil halkevlerimizi sağlam bir temele dayandıracak, onlara her türlü gelişme imkânını bahşedecektir.

Tesis senedinin tanziminde buna ilave lüzumlu görülen şartların ana hatları raporumuza ilişik olarak sunulmuştur.

Ayrıca Komisyonumuzun Halkevleri İdare ve Teşkilat ve Çalışma Talimatnameleriyle Halkodaları Talimatnamesinde yapılması uygun olacağına kanaat getirdiği değişiklikler de raporumuza eklene iki numaralı kâğıtta gösterilmiştir.

Komisyonumuz ayrıca halkevleri idare ve teftiş işlerinin ameli bir esasa bağlanması imkânının elde edilmesi lazım geldiği kanaatindedir.

Bu değişmeler sırasında teftiş ve murakabe cihazının kuvvetlendirilmesi ve halkevlerinde hayatiyetin artırılması için halkevleri başkanlarının iştiraki ile ileride yapılacak toplantılara ve iki yılda bir Ankara'da toplanacak Halkevleri Kongresine de yer verilmesi uygun görülmüştür.

Netice itibari ile:

- 1- Halkodaları durumunun divanca incelenerek partimiz için en uygun olan şeklin kararlaştırılmasının,*
- 2- Halkevlerine hükmü bir şahsiyet verilmesi kararına varılmasının ve bu kararın icrasının hususunda parti divanına yetki verilmesinin,*
- 3- Halkevleri ve odaları talimatnamelerinin bu mazbatamızda açıklanan esaslar göz önünde bulundurulmak sureti ile divanca yeni bir şekle konulması uygun olacaktır.²⁹¹*

Halkevlerine yönelik yapılan eleştirilerin büyük bölümü, devlet bütçesinde halkevlerinin kullanımına ayrılan paraya yönelik olmuştur. Ancak bu tür bir eleştiride haklılık payı olsa da abartılı bir durum oluşturmaktadır. Halkevlerine ayrılan paraya yönelik olarak yapılan eleştirilere konu olan paranın miktarı yıllara göre şu şekilde bir yekûn oluşturmaktadır.²⁹²

²⁹¹ *Ülkü*, Aralık 1949, I/12, s. 18 – 20.

²⁹² *Ülkü*, Aralık 1949, I/12, s. 41.

Yıl	Halkevlerine Yapılan Yardım	Toplam Yardımlar
1935	96.000	1.055.810
1936	499.880	6.440.295
1937	479.880	8.068.985
1938	479.880	8.354.210
1939	741.000	8.781.717
1940	1.250.000	7.631.210
1941	1.250.000	9.727.219
1942	1.400.000	23.247.361
1943	1.600.000	15.558.401
1944	2.800.000	14.854.534
1945	2.047.000	15.152.272
1946	3.900.000	15.681.881
1947	1.950.000	48.441.977
1948	1.950.000	73.792.978
1949	1.950.000	43.336.979
1950	1.250.000	84.464.076
Toplam	23.643.640	384.589.905 ²⁹³

²⁹³ Toksoy, *Bir Kültürel Kalkınma Modeli*, s. 118.

Halkevleri ile ilgili yapılan bütçe tartışmalarına karşı CHP'den cevap olarak Genel Başkan İsmet İnönü, çok partili yaşama geçilmesinin ardından Halkevlerinin bütün partilerin faydalanacağı ve memnun olacağı bir şekilde kullanımına çareler arandığını ancak muhalefetten Halkevlerinin yeniden düzenlenmesine ve her partinin eşit bir biçimde faydalanmasına yönelik yeni bir biçim verilmesi konusunda herhangi bir girişimde bulunulmadığını, bu konudaki bütün çalışmaları CHP'nin tek başına üstlenerek konuyu 1947 Kurultayına taşıdıklarını, burada halkevlerinin bir tesis yapılarak idare edilmesini prensip olarak ilan edildiğini buna rağmen muhalefet ile bir anlaşmaya varılamadığı için alınan kararın uygulanamadığını belirtmiştir.²⁹⁴

Halkevleriyle ilgili yaşanan sorunların halledilmesi konusunda iki parti arasında bir uzlaşma yolunun daha uygun olması gerekirken, yaşanan anlaşmazlıkların temelinde Halkevlerinin kullanımına tahsis edilmiş malların devriyle ilgili konular büyük bir sorun oluşturmakta ve meselenin temelinde yer almaktaydı. Bu konuda Demokrat Partinin ısrarı çözümsüzlüğün nedeni durumundaydı. Demokrat Parti temsilcileri çözüm için Halkevlerinin usulsüz olarak ele geçirdiğini iddia ettikleri malların iadesi konusunda ısrarcı olurken bu durumun müsadere yoluyla veyahut hazırlanacak bir konun teklifiyle hallini ön görmüşlerdi.²⁹⁵

Demokrat Partililer, Halkevlerinin durumuna yönelik olarak sundukları kanun teklifinde kendilerini şu şekilde savunmuşlardır. “ *Bu kanun teklifinin, Halkevlerinin yok edilmesi maksadını güttüğü ifade edilmektedir. Kanun teklifinde ne sarih ne de zimmî olarak böyle bir şeyin katiyen yer almadığı görülmektedir. O kadar ki bununla alakalı bazı yerlerde Halkevlerinin bütünlüğünü muhafaza etmek, fakat Bakanlar Kurulunun tayin edeceği esaslar dairesinde mesailerine devam etmek maksada uygun görülmüş ve bu hususta gerekli hükümler de konulmuştur.*”²⁹⁶ Demokrat Partililer sunduğu bu

²⁹⁴ Toksoy, *Bir Kültürel Kalkınma Modeli*, s. 118 - 119.

²⁹⁵ TBMM Tutanak Dergisi, C. IX, Dönem 9, Toplantı I, T.B.M.M. Basımevi, Ankara 1951, s. 578 – 581, 596 – 599.; *Halkevleri Hakkında Genel İdare Kurulu'nun Açıklaması*, 26. 11. 1951, Ulus Basımevi, Ankara 1951, s. 4 - 8.

²⁹⁶ *Kuruluşlarının Yıldönümü Halkevleri*, İstanbul 1963, s. 57.

konun teklifi ile Halkevlerinin kapatılması konusuna bir takım bahaneler ileri sürerek yasallık kazandırmaya çalışmışlardır. Konuyu demokratik gelişmelerin bir gereği olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. DP Halkevlerini bu çok partili yeni düzene uygun, bütün siyasal oluşumlara eşit mesafede bir tesise dönüştürme gereğini duymamış, hatta bu konuda CHP'den gelen talepleri göz ardı ederek Halkevlerini bütünüyle ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Bunu demokratik gerekçelerle değil bütünüyle siyasi kaygıları nedeniyle gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Halkevleri konusunda Demokrat Partinin evleri mutlaka kapatmak yönündeki isteği ve bu yöndeki çalışmaları, Cumhuriyet tarihinin böylesine önemli bir kurumdan mahrum kalmasına sebep olmaktaydı. DP Halkevleri konusundaki tartışmalı durumu, çözmek için evleri tamamen kapatmak yerine iki farklı çözüm yolunu daha tercih edebilirdi. Halkevlerinin, her siyasi görüşe ve partiye eşit mesafede bir tesis haline getirilmesi – ki bu CHP'nin projesidir - ya da tamamen kapatmadan Bakanlık denetimine sokularak kültürel faaliyetlerini devletin denetimi altında yürütmesini sağlayabilirdi. Ancak DP bu iki yolu da tercih etmemiş ve kapatma yoluna gitmiştir. DP'nin bu tercihinde CHP'nin bir yandan halkevlerini siyasetten uzak tutmaya çalışırken, diğer yandan da böyle bir kurumu, tek parti dönemindeki alışkanlıklarından kaynaklı olarak, elinden çıkarmak istememisi etkili olmuştur. Halkevleri konusunda bu iki partinin bir birinden bu kadar uzak düşüncelerde olması, Halkevlerinin bir uzlaşma yoluyla mesele olmaktan çıkmasını engellemiştir. Anlaşma yoluyla meselenin halledilemeyecek olmasının netleşmesinden sonra DP Halkevlerini olağanüstü bir kanunun çıkararak böylesine önemli bir kurumu, müsadere yoluna giderek kapatmıştır.

Çok partili yaşama geçişle birlikte başlayan Halkevlerine yönelik eleştiriler çoğunlukla, siyasi bir partinin tekelinde olması ve böyle bir kurumun devlet bütçesinden yardım almasının yasadışı olduğu konuları etrafında şekillenmiştir. TBMM'de 1949 yılı bütçe görüşmelerinde milletvekillerinin lehte ve aleyhte yaptıkları konuşmalar da yine bu iki konu çevresinde şekil almıştır. Tartışmaların odaklandığı bir diğer konu ise

Halkevlerinin yalnızca bir partinin siyaset kurumu olduğu ve herhangi bir kültür kurumu niteliği taşımadığı yönünde olmuştur. Mecliste DP'li milletvekillerinin yönelttiği eleştirilere karşılık olarak söz alan Sahir Kurutluoğlu, Halkevlerinin çok partili döneme uygun olarak her türlü siyasi partinin kendini ifade edebileceği bir tesise dönüştürülmesi için gerekli hazırlıkların hukuka uygun olarak yapıldığını, Halkevlerinin ülkeye kazandırdığı kültürel gelişmişlik dolayısıyla kapatılamayacağını ve varlığını sürdürmesi gerektiğini ifade etmiştir. Kurutluoğlu, Halkevlerinin gördükleri hizmetler nedeniyle bütçeden pay aldığını ve faaliyetlerine devam edebilmek için bu tür bir ödeneğe ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Halkevlerinin faaliyetlerini yalnızca devlet bütçesinden yapılan ödeneklerle yürütmediğini, Halk Partisinin de kendi imkânları ölçüsünde maddi desteğinin olduğunu ifade etmiştir. Kurutluoğlu son olarak Halkevlerinin herhangi bir kültür faaliyetinde bulunmadığı eleştirilerinin haksızlığına değinmiş ve Halkevlerinin kaderinin yalnızca Halk Partisine bağlı olmadığını ifade ederek evlerin kültürel faaliyetlerine devam edeceğini belirtmiştir.²⁹⁷

Mecliste söz alan bir diğer milletvekili İsmail Hakkı Baltacıoğlu'da Halkevlerine yönelik yapılan üç eleştiri üzerinde durarak bu konulara cevap vermiştir. Baltacıoğlu, Halkevlerinin CHP'ye ait siyasi bir tesis olduğu eleştirilerine karşılık olarak Halkevlerinin politika ile ilgisi olmadığını, Halkevlerinin çalışmalarına katılmak isteyen kişilerin siyasi görüşleriyle ya da hangi siyasi parti mensubu olduklarıyla ilgilenilmediği belirtmiştir. Baltacıoğlu'nun değindiği diğer eleştiri konusu ise Halkevlerinin CHP'den ayrılması konusudur. Bu konuda yapılan eleştirileri haklı bulan Baltacıoğlu, Halkevlerinin CHP'den ayrılması ancak Halkevlerinin kapısında bulunan altı okun siyasi bir nitelik taşımasından çok Milliyetçilik, Cumhuriyetçilik, Laiklik, Devletçilik, Halkçılık ve İnkılâpçılık anlamına geldiğini ve bunlar veraset niteliği taşıdığını ifade etmiştir. Baltacıoğlu'nun değindiği son bir eleştiri konusu ise Halkevlerinin CHP'den ayrılarak halka mâl edilmesi olmuştur. Bu

²⁹⁷ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XVI, Dönem 8, Toplantı 52, TBMM Basımevi, Ankara 1949, s. 605 – 627.

konuda yapılması gerekenin, Halkevlerinin dönemin şartlarına uygun olarak ıslah edilmesi ve her ne olursa olsun Halkevlerinin birer kültür kurumu olarak yaşatılmasını ifade etmiştir.²⁹⁸

CHP'nin seçimlerden sonra muhalefet partisi konumuna gelmesi ve Demokrat Partinin toplumsal ve siyasi alanda palazlanmasının ardından, Halkevleri bir gerileme sürecine girmiş ve Halkevlerinde yaşanan bu süreç fazla uzun sürmemiştir. Demokrat Parti 1950 yılında iktidara geldikten kısa bir süre sonra Tekirdağ milletvekili Şevket Mocan ve 53 DP'li milletvekili TBMM'ye bir önerge vererek, Türk Ceza Yasası'nın 141. Maddesinde şu şekilde bir değişiklik yapılmasını istemişlerdir. “ *Marksist siyasi doktrin esasını, tahakkümünü, yani diktatörlüğünü kurmayı amaçlayanların idam edilmeleri*” öneren bu yasa değişikliğinin ardından ise DP'nin Rize milletvekili Ahmet Morgil Köy Enstitülerinin ortaokullarla birleştirilerek ortadan kaldırılmalarını istemişlerdir. DP'li milletvekillerinin, Halkevleri konusundaki önerilerinden bir diğeri ise Erzurum milletvekili Emrullah Nutku ve Antalya milletvekili Akif Sarioğlu'nun başı çektiği bir grup tarafından verilen Halkevlerinin mallarına el konulmasını içermekteydi. Ancak bu öneriler TBMM'ye sunulmuşsa da DP'li yöneticiler tarafından geri çektirilmiştir. DP yöneticilerinin bu şekilde bir girişimde bulunmasının nedeni, Halkevlerine yönelik olarak yapılan bu yasa önerilerine karşı olduğundan değil, bilakis bu yasa tekliflerinin kabul edilmesi durumunda Halkevlerinin tamamen kaldırılması için yeterli olmayacağı düşüncesine sahip olmalarıdır. Halkevlerinin CHP'nin denetiminden alınarak bağımsız bir kültür kurumu haline getirmek yerine onu tamamen ortadan kaldırmayı amaçlayan Demokrat Parti yöneticilerinin partili vekiller tarafından sunulan önergelerin geri çekilmesinin ardından²⁹⁹ Tekirdağ milletvekili Şevket Mocan ve 53 DP'li

²⁹⁸ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXII, Dönem 8, Toplantı 4, TBMM Basımevi, Ankara 1949, s. 537.

²⁹⁹ Toksoy, *Bir Kültürel Kalkınma Modeli*, s. 123 - 124.

vekil tarafından yeni bir önerge sunulurken, 6 Ağustos 1951 günü TBMM'nin 109. birleşmesinde bu konu görüşülmeye başlanmıştır.³⁰⁰

Yasa teklifinin görüşülmeye başlanmasına karşı çıkan CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, halkevlerinin kapatılmasının yirmi yıldır ülkeye büyük hizmetler sunmuş olan bir kültür kurumunun kapatılmasıyla ülkenin büyük bir kültür hizmetinden mahrum kalacağını, halkevlerinin kapatılmasının yersiz ve haksız olduğunu söylemiştir. Halkevleri konusunda yapılmış bir yolsuzluk varsa bunun adalet yoluyla giderilmesi gerektiğini ifade ederek, DP'nin kararını değiştirmeye çalışmışsa da bunda başarılı olamamıştır.³⁰¹

Çok partili yaşama geçişin ardından halkevlerinin geleceği konusunda devam eden tartışmalar en nihayetinden 1951 yılında meclise halkevlerinin tamamen kapatılması konusunda bir teklif sunulması aşamasına gelmiş ve her iki tarafında bütün iddia ve tartışmalarının ardından DP lideri Adnan Menderes konu ile ilgili yaptığı konuşmasında, CHP'yi ve yöneticilerini suçlayarak, sırf iktidarda kalabilmek adına mücadele verdiklerini, ülke çıkarlarını ve menfaatlerini düşünmeden hareket ettiklerini, iddia etmiştir. Menderes, yapmış oldukları girişimlerle halkevlerini fiilen ortadan kaldırmayı amaçlamadıklarını, ancak meselenin bir keyfiyet meselesi olmadığı, konunun hukuki bir nitelik taşıdığını, bir siyasi partinin kendi siyasi amaçları dışında işlerle meşgul olmaması gerektiğini, halkevleri ve halkodaları kurmak, gençlik teşkilatını ele almak faşizan bir düşüncenin bir ürünü olduğunu söylemiştir. Menderes konuşmasında halkevlerinin aslında çoktandır fiilen kapalı olduğunu, bu kurumun toplumsal ve siyasi yaşamda geri ve topluma yabancı bir durumda kaldığını, bu kurumu demokratik fikirlerin öğretildiği bir okul haline getirme çabasının dar görüşlülüğün bir sonucu olduğunu ifade ederek halkevlerinin kapatılması konusundaki görüşlerini net bir şekilde belirtmiştir.³⁰²

³⁰⁰ T.B.M.M. *Tutanak Dergisi*, C. IX, Dönem 9, Toplantı I, T.B.M.M. Basımevi, Ankara 1951, s. 578 – 604.

³⁰¹ Ali Nejat Ölçen, *Halkevlerinin Yok Edilişi*, Ankara 1988, s. 27.

³⁰² Ölçen, *Halkevlerinin*, s. 120 - 121.; Orhan Özacın, "Halkevlerinin Dramı", *Kebikeç*, S. 3, Ankara 1996, s. 94.

Adnan Menderes halkevlerinin kapatılması yerine “tesise” dönüştürülmesi teklifine de itirazda bulunmuş ve şu şekilde bir açıklamada bulunmuştur.

*“Halk Partisi bundan sonra halkevleri perdesi arkasında Halk Partisi’nin tasarrufu altında bulunan ve muazzam bir servet teşkil eden emvalin üzerine oturup kalmak maksadı takip edip edemeyeceklerini ve bu husustaki iyi niyetlerini ispat etmek için çoktan beridir halkevlerini bir tesis haline getirmek istediklerinin anlatıyor. Bu hikâye muhalefetin tenkitlerinin tesirini göstermeye başladığı 1947 senesinde başlar. Ne hakiki ne hükmi şahıs olarak hiçbir mevcudiyet olmayan halkevlerine devlet bütçesinden para ayrılması ve hususiyle bu paranın bir siyasi teşekkül olan iktidar partisine gibi demokratik ve hukuki havsalaya asla, sığmayacak derecede fahiş olan bu yolda yürümek muhalefetin tenkitleri müessir olmaya başlayınca, artık devam olunamaz hale gelmiştir. İşte o zaman tesis olacağız teraneleri başladı.”*³⁰³

Halkevlerinin kapatılması konusundaki tavrını 1951 yılında bu şekilde ifade eden Adnan Menderes 19 Şubat 1932’de Aydın Halkevi açılışı sırasında

“Halkevleri, cemiyeti ve milleti yükseltmek için cem’i mesainin toplandığı çatı olacaktır. Arkadaşlar, fırkanın siyasi bünye ve mevcudiyetini, kanuni icaplar ve sair sebeplerle de memleketteki bütün faydalı unsurları, varlığı içinde toplamağa müsait değildir. Onun için fırkanın siyasi mevcudiyetine bitişik olarak ve ana siyasi program ve kanaatlerine muhalif olmamak üzere halkevleri, içtimai sahalarda bütün faydalı unsurları birleştirici bir yuva olacaktır” demiş ve 1951’deki görüşlerinin tam aksi yönde beyanda bulunmuştur.³⁰⁴

Halkevlerinin geleceği konusunda her türlü değişiklik tekliflerini reddeden Demokrat Parti üyeleri çeşitli bahaneler öne sürerek halkevlerinin kısa sürede kapatılmasını sağlamışlardı. En küçük bahaneyi bile kullanarak halkevlerini çalışamaz hale getirmişler ve halkevlerinin kapanmasını sağlamışlardır. Bu tür çalışmaları yürütürken halkevinin bulunduğu yere göre

³⁰³ Ölçen, *Halkevlerinin*, s. 123.

³⁰⁴ Özacun, “Halkevlerinin Dramı”, s. 89.

farklı uygulamalar izlemişlerdir. Demokrat Partili üyeler kendilerine seçimlerde oy veren ve vermeyen olarak ayırdıkları yerlerde farklı yöntemler izlemişlerdir.³⁰⁵ İzlenen başka bir yol ise halkevlerinin çalışma kollarının faaliyetleri için yapılan seçimlerde düzensizliklerin bahane edilerek halkevinin faaliyetlerine son vermek olmuştur.³⁰⁶

Halkevlerinin faaliyetlerine son vermeye çalışan Demokrat Partililer kimi zaman halkevlerinin çalışmalarının yürütmede zorluklar çıkararak bu süreci hızlandırmaya çalışsa da kimi zaman bu tür bir engellemeye ihtiyaç duymadan amacına ulaşabilmekteydi. DP'nin işini kolaylaştıran yöntem halkevlerinin para yardımını kesmek olmuştur. Bu sayede halkevleri çalışamaz duruma geliyordu. Özellikle partiden gelen maddi yardımlar dışında hiçbir geliri bulunmayan halkevi ve halkodaları, partiden gelen yardımların kesilmesinin ardından maddi imkânsızlıklar nedeniyle kısa sürede faaliyet yürütemez duruma geldiklerinden parti tarafından kapatılmışlardır.³⁰⁷

Halkevlerinin çalışma imkânlarını ortadan kaldırmaya yönelik girişimleri sürdüren DP Halkevlerini tamamen kapatmak amacıyla son bir girişimde daha bulunarak parti Grup Başkanvekili Refik Şevket İnçe ve yedi partilinin yaptığı kanun teklifi görüşülerek, teklifin yedi gün içinde anayasa, maliye, bütçe ve adalet komisyonlarından geçmesi sağlanmış ve kanun 8 Ağustos 1951'de TBMM'de oturumda kanunlaştırılmasının ardından 11 Ağustos 1951 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla Halkevlerinin kapatılması sağlanmıştır.³⁰⁸

Halkevlerinin bir kültür kurumu olarak CHP'den ayrı olarak varlığını sürdürmesine izin verilmediği gibi faaliyetlerine son verilmesinin ardından Halkevlerinin kültürel faaliyetlerinde kullanılan araç – gereçlerin tahrip edilmesi ve kütüphanelerinde bulunan kitapların imhası sağlanmıştır.

³⁰⁵ BCA,490.01/840.320.1

³⁰⁶ BCA, 490.01/840.320.1

³⁰⁷ BCA, 490.01/833.240.2

³⁰⁸ Toksoy, *Bir Kültürel Kalkınma Modeli*, s. 129.

Halkevlerinin kitap ve belgelerine el konulmasının ardından kimi yerlerde bunlar imha edilirken, kimi yerlerde ise bakkallara kese kâğıdı olarak kilo ile satılmıştır. Halkevlerinin 20 yıllık birikimi ile oluşan ve Bakanlıkça okutulmak üzere gönderilen kitap ve belgelerin kâğıt fabrikalarını gönderilmesi ve bunların yeniden kâğıda dönüştürülmesi bir başka imha yöntemi olarak benimsenmiştir. Bu yöntemleri, önemli bir kültür kaybı ve yine Atatürk dönemi ile ilgili birçok önemli belgenin yok olmasına neden olmuştur.³⁰⁹

³⁰⁹ Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu*, s. 17.; Halkevlerinin kapatılması ile ilgili ayrıca bkz: "Halkevleri Hakkında CHP Genel İdare Kurulunun Açıklaması", *Mülkiye*, C. 25, S. 227, Ankara 2001, s. 293 - 300.

SONUÇ

Türkiye’de 19. yüzyılda başlayan milliyetçilik kökenli ayaklanmalara karşı devletin önlem olarak gördüğü uygulamalar, her zaman bütünleyici bir nitelikte olmuştur. Milliyetçiliğe karşı sunulan alternatifler milletler, dinler üstü bir yol bulmaya çalışan devletin uygulamaları bir işe yaramamış ve artık farklı etnik, dini, mezhep gruplardan oluşan devletin parçalanması önlenememiştir. Her millet kendi ulusal devletini kurmaya çalışırken ve bundan başarı gösterirken Türkler de ancak 19. yüzyılın sonunda bu tür bir yolu tutmaya başlamıştır. Türklerin izlediği bu yeni yol öncelikle edebiyat ve dil alanında başlamış daha sonra değişen süreç içerisinde bu yol yön değiştirerek, toplumsal, siyasal bir yapıya sahip olan yeni bir ideoloji halini almıştır. 20. Yüzyılın başlarında daha rahat bir uygulama alanı bulan “Türkçülük” akımı, devletin yaşadığı sarsıntılar, kopuşlar nedeniyle sürekli olarak bir içerik değişimi yaşamıştır. Başlangıçta daha geniş bir coğrafi sınırı benimsemiş olan Türkçüler daha sonra, yaşanan olaylarla birlikte bir Anadolu Türkçülüğü anlayışını benimseyecektir.

Türkçülük akımının ideolojisini, ilkelerini ve amaçlarını belirleyerek, bunların öncelikle aydın kesim tarafından benimsenmesi ve uygulanabilir hale getirilmesi için çalışılmış ve bunun yapılabilmesi için de kurumsallaşmanın gerekliliği ortaya çıkmıştır. Türkçü aydınlar tarafından “Türk Ocakları” adı verilen bu kurum, öncelikle dil ve kültür üzerinden bir yapılanma gerçekleştirmiş, II. Meşrutiyet sürecinde devletin yönetim kadrolarında bulunan İttihat ve Terakki’nin de siyasi görüşlerinin bu kurumla aynı doğrultuda olması nedeniyle siyasi bir yapı halini almıştır. İttihat ve Terakkice desteklenen ve özellikle Ziya Gökalp gibi birçok aydın tarafından öncülük edilen Türk Ocakları önemli bir boşluğu doldurarak, topluma hitap edebilmeyi başaran önemli bir yapı halini almıştır. Fikirde birliğin sağlanmasıyla II. Meşrutiyet sürecinde önemli bir adımı gerçekleştirmiştir.

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında yaşanan olaylar, halkın bir bütün olarak belli bir ülkü çevresinde birleşmesi gerekliliğini ortaya koymuş,

belli bir kesimde de bu tür bir düşünceye olan inanç yer bulmaya başlamıştır. Ancak I. Dünya Savaşı ve ardından Anadolu'da yaşanan milli mücadele süreci toplumda daha önce yaşananlardan büyük bir travmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Halkın yaşadığı bu travmaları atlatması, üniter bir ulus-devlet bünyesinde bir millet olarak yaşayabilmesi için yönlendirilmesi, belli bir düşünceye kanalize edilmesi gerekliydi.

Türkiye'de milli mücadele sonrası, topyekûn olarak verilen savaşın ardından elde edilen kazanımların korunması, sistemli, bilinçli bir biçimde yepyeni anlayışlarla bir "millet" yaratılması önemli bir proje olmuştur. Atatürk'ün ve milli mücadelede onun yanında olan kadroların, gerçekleştirmek istediği bu proje, toplumun kendi değerlerinden kopmadan, kaynağını ve değerlerini tarihsel süreçte oluşmuş olan kültüründen alan, modern batı uygarlığıyla birlikte hareket etme kabiliyetine sahip olan ve Türk milletinin gelişmesini sağlamaya çalışan projesi olmuştur. Bu projenin hayata geçirilmesi için milli mücadelenin ardından gerçekleştirilen bir dizi devrimler yapılmıştır. Devrimlerle toplumu modern uygarlık düzeyine ulaştırarak Türk milletinin refahını ve her alanda gelişmesi sağlanacaktır.

Türkiye'de gerçekleştirilmek istenen bu gelişme projesi için yapılan devrimler toplum her kesimi tarafından aynı ölçüde kabul görmemiş, özellikle kırsal kesimde yaşayanlar tarafından gerçekleştirilmek istenen proje tam olarak anlaşılamamış ya da anlatılamamıştır. Yapılan devrimlerin tepeden inme bir türde olması, toplumun bu tür devrimlere karşı çıkmasına neden olmuştur. Devlet yöneticileri bu sorunu çözebilmek için yapılan devrimlerin amaçlarını, niteliklerini ve sonuçta elde edilecek kazanımların neler olacağını topluma anlatmanın gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyet kendi değerlerinin toplum tarafından anlaşılması ve benimsenmesine ihtiyaç duymaktaydı. Ancak bunun için öncelikle topluma cumhuriyet değerlerinin anlatılması gerekliliği söz konusuydu. Böyle bir gerekliliğin sonucunda ise ihtiyaç duyulan şey, halkın devlete değil; devletin halka kendisini anlatabilmesidir.

Devlet, yönetmekte olduğu bu yeni oluşturulmaya çalışılan millete gitmek için kurumsallaşmaya gitmek zorundaydı. Yani devlet halka kendisini anlatacak, ifade edecek bir kuruma ihtiyaç duydu. Bu kurum öncelikle halkın ihtiyaçlarına cevap vermeli, halkı anlamalı, halkla bir olmalıydı. Türkiye’de bu niteliklere yakın bir kurum daha önceden beri mevcuttu. Türk Ocakları cumhuriyet öncesinde toplumun ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışan, onun ihtiyaçlarına göre kendisini şekillendirmiş bir kurumdu. Üstelik bu alanda önemli bir tecrübeye sahipti. Ancak Türk Ocaklarının Osmanlı Devleti döneminden beri var olması önemi bir sorun teşkil etmekteydi. Türkiye Cumhuriyeti yeni bir siyasi yapı olduğu kadar, cumhuriyetin en büyük meşruiyet kaynağı olan Türkiye’de toplumun da artık yeni bir sosyal, kültürel yapıya kavuşması gerekmektedir. Bu nedenle mümkün mertebe eski değerlerinin bir kısmından arınması zorunluluk haline gelmiş, bu gereklilik Osmanlı Devletinin çok uluslu yapısının getirdiği nitelikler, monarşinin ve onun toplum üzerindeki olumsuz etkilerinden kaynaklanmıştır. Türk Ocakları Osmanlı Devleti’nde inşa edilmiş bir kurum olduğu için toplumun o dönemdeki sorunları üzerinden çözüm arama yoluna girmiş, ancak Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla toplum yapısı ve ihtiyaçları değiştiğinde Türk Ocakları bu yeni yapı ve ihtiyaçlara cevap verebilecek bir durumda değildi. Bu nedenle Türk Ocakları devletin yönetim kadroları tarafından yeni toplum tipinin oluşturulmasında yer alamayacaktır.

Oluşturulmak istenen yeni toplumun şekillenmesinde Atatürk ilke ve inkılâpları esas alınmıştır. Bu esaslar çerçevesinde yapılan bütün devrimlerin benimsenmesini sağlamak amacıyla bizzat Atatürk’ün girişimleriyle Halkevlerinin kurulmasına karar verilmiştir. Atatürk’ün Anadolu’da ve Trakya’da çıktığı yurt gezisinin ardından gördüğü eksikliği gidermek için kurulmuş olan Halkevlerinden en büyük beklenti, toplumu oluşturan bireylerin birbirini daha yakından tanıması, birbirini anlamasını sağlamaktır.

Halkevleri bir aydın-halk buluşmasının gerçekleştiği yer olarak çalışırken, aydın kesimin bilgi ve becerisini halka aktardığı, halkın da bu

topraklarda yüzyıllardır var olan toplum yaratmış olduğu kültürden bihaber olan aydın kesime bu tür bilgileri kazandırdığı yer olacaktır.

Halkevleri bulundukları şehirlerde halkın aydın kesimle bir arada olduğu yer olmasının yanında, bireyler kendilerini çeşitli konularda geliştirmesine, bilgi ve beceri düzeyinin artmasına imkân sağlayan yerler olmuştur. Halkevlerinin özellikle örgün eğitim döneminin dışında kalmış kişilere yönelik çalışmaları olmuşsa da her yaştan bireyin, servet, cinsiyet ya da başka herhangi bir ayırım gözetmeksizin toplumu kaynaştırma amacı söz konusudur.

Topyekûn bir kalkınma projesi olan Halkevleri toplum yaşamına büyük bir canlılık sunmuş, herkesin kendi istek ve becerileri doğrultusunda katkı sunmaya çalıştığı yerler olmuştur. Bu durum Halkevlerinin amacına büyük oranda ulaştığını göstermiştir.

Zonguldak şehri 19. yüzyılda ve sonrasında önemli bir maden olan kömür sayesinde büyümüş ve özellikle cumhuriyet döneminden sonra büyük bir gelişme göstermiştir. Kömür madeni ülkelerin sanayisinin kalkınması için en önemli enerji kaynağı konumundaydı. Bu sayede Zonguldak toprakları altında bulunan bu enerji kaynağı Zonguldak'ı devlet idarecileri için önemli bir şehir yapmıştır. Devletin bölgede kurduğu sanayi kurumları bölgeye yoğun bir göç hareketinin başlamasına neden olmuştur. Özellikle Cumhuriyet sonrası bölgeye yapılan göçler Zonguldak'ı kozmopolit bir yapıya kavuşturmuş, Zonguldak âdete ülkenin bütününü yansıtan bir örnek şehir olmuştur. Bu durum Zonguldak'ta bulunan farklı insan tiplerinin bir arada yaşamasını zorunlu kılarken bunu kolaylaştıracak bir kurum olan Halkevi önemli bir konuma sahip olmuştur.

19 Şubat 1932'de açılan ilk Halkevleri arasında olmasa da Zonguldak'ta kısa bir süre içinde bir Halkevi kurularak çalışmalara başlanmıştır. Kurulan Halkevine olan ilgi birçok şehirdeki Halkevine olan ilgiden daha fazla olmuştur Zonguldak Halkevi diğer Halkevleri arasında en fazla faaliyet yürüten, etkinlik gerçekleştiren Halkevleri arasında yer almıştır.

Zonguldak'ta Halkevi yaptığı çalışmalarla genel merkezce her zaman takdir toplamış, üyelerinin büyük özverisi Halkevine Zonguldak'ta büyük bir desteğin olmasını sağlamıştır. Halkın katılımlarıyla desteklediği Zonguldak Halkevi amaçlarına uygun olarak Zonguldak ve çevresinde faaliyet yürütmüş bir halkevi olmuştur. Devrim ilkelerinin Zonguldak'ta yayılması ve benimsenmesine verdiği hizmetler kadar Zonguldak'ta halkın ihtiyaçlarını gidermeye çalışmış, halkın eğitim ve bilgi düzeyinin artmasına çalışmıştır. Zonguldak önemli sanayi yatırımlarının olduğu bir şehir olması nedeniyle şehre dışarıdan gelen yüksek eğitim görmüş kişilerin bulunduğu bir yer olduğu gibi ülke dışından gelen birçok yabancıyı da barındırıyordu. Zonguldak'ın bu şekilde bir özelliğinin bulunması halkın farklı kültürlerde insanları tanınmasına imkân vermiştir. Farklı kültürlerle dair bilgiye sahip olan halkın ilgisi daha da artmış ve bu Halkevi şubelerinde yapılan faaliyetlerle artmıştır.

Faaliyette olduğu süre boyunca halkın gelişmesi için çalışmış, aydın ve halkı birbirini tanıyan, aynı kültüre sahip, çağdaş uygarlıklar düzeyine çıkarmaya çalışan Halkevlerinin 19 yıl sonra siyasi gerekçeler uydurularak kapatılması ülkenin her kesimiyle gelişmesini engellemiş, toplumsal bütünlüğün sağlanmasına büyük bir darbe vurulmuştur. Bunun yanı sıra, Halkevlerinin kapatılmasında II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan konjonktürün de etkisini göz önünde bulundurulmak gereklidir. Türkiye'nin bu dönemde Doğu – Batı eksininde yaptığı pratik tercih de bu durumun ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Halkevlerinin basit gerekçelerle kapatılmasının ardından onun boşluğunu doldurabilecek yeni kurumları oluşturulamaması önemli bir kayıptır.

Halkevlerinin kapatılmasının ardından ülke genelinde yaşanan sorunlar Zonguldak için de geçerli olmuş, Zonguldak'ta da alışkanlık haline gelmiş olan Halkevlerinin faaliyetlerinin yapılamaması toplumda önemli bir eksiklik yaratmış sanat, edebiyat ve kültürel etkinliklerde bir daralmaya neden olmuştur.

KAYNAKÇA

ARŞİVLER

BCA, CHPK, 490..1.0.0, 22.109..3.

BCA, CHPK, 490..1.0.0, 845.344..1.

BCA, CHPK, 490..1.0.0, 845.344..2.

BCA,490.01/840.320.1

BCA, 490.01/833.240.2

RESMİ YAYINLAR

CHP 16. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, 1948.

CHP 1939'da Halkevleri, Ankara 1939.

CHP Halkevleri ve Halk Odaları, Ankara 1945.

CHP Kâtibi Umumiliğinin Fırka Teşkilatına Umumi Tebligatı, C. I, Tamim No: 9, Ankara 1933.

CHP Halkevlerinin İdari ve Teşkilat Talimatnamesi, Zerbamat Matbaası, Ankara 1940.

CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, Ankara 1940.

CHP Halkevleri ve Halk Odaları'nın 1942 Çalışmaları, Ankara 1943.

Halkevleri Hakkında Genel İdare Kurulu'nun Açıklaması, 26. 11. 1951, Ulus Basımevi, Ankara 1951.

Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsaları, Ankara 1934.

Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsası, Ankara 1935.

Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsası, Ankara 1936.

Halkevleri Tüzüğü ve Yönetmeliği, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1975.

Milli Eğitim Genel Kitaplıklar ve Müzeler ile Halkevleri Odaları ve Okuma Odaları Kitaplıkları İstatistikleri 1944 – 1945, T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara 1946.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, C. 22, Dönem 8. Toplantı 4. T.B.M.M. Basımevi, Ankara 1949.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, C. 16, Dönem 8, Toplantı 52, T.B.M.M. Basımevi, Ankara 1949.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, C. 9, Dönem 9, Toplantı 1, T.B.M.M. Basımevi, Ankara 1951.

Zonguldak 2002 İl Yıllığı, Zonguldak Valiliği Yayınları, İstanbul 2002.

SÜRELİ YAYINLAR

Açıksöz

Arkitekt

Cumhuriyet

Hâkimiyet – i Milliye

Karaelmas

Middle East Journal

Ulus

Ülkü

Vakit

ARAŞTIRMA ve İNCELEME ESERLER

AKAY, İhsan, *Atatürkçülüğün İlkeleri*, Varlık Yayınları, İstanbul 1973.

ATAMAN, Sadi Yaver, “Halkevleri ve Musiki”, *Karaelmas*, C. 1, S. 1, Nisan 1938.

ALEMDAR, Korkmaz, *Kitle İletişiminde Temel Yaklaşımlar*, Savaş Yay., Ankara 1983.

ALPSOY, Rauf, “Halkevimizin 12nci Yıldönümünde Halkevinde Bir Konuşma”, *Karaelmas*, S. 15 – 16, 1944.

_____, “Güzel Sanatlar Kolu”, *Karaelmas*, S. 15 – 16, 1944.

_____, “Temsil Şubemiz”, *Karaelmas*, S. 15 – 16, 1944.

_____, “Zonguldak Gençlerine”, *Karaelmas*, S. 42 – 48, 1947.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk*, Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara 2007.

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, (Bugünkü Dille) Yayına Hazırlayanlar: Ali Sevim, İzzet Öztoprak, M. Akif Tuna, ATAM Yayınları, Ankara 2006.

ARIKAN, Mustafa – DENİZ, Ahmet, “Türk Ocakları’nın Kapatılışı Borçları e Emlakinin Tasfiyesi”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 15, Konya 2004.

BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı, *Halkın Evi*, Ulus Basımevi, Ankara 1950.

BAYRAKTAR, Zerrin – ALPAR, Cem, *Ülkü Dergisi Seçmeler*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Ankara 1982.

BAYRI, Mehmet Halit, “Türk Folkloru ve Halkevleri”, *Folklor Postası*, C. I, S. 7, Nisan 1945.

BERKES, Niyazi, *Batıcılık Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2007.

_____, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.

CANLI, Cemalettin, “Halkevleri Tarihin Dönüm Noktası”, *Mülkiye*, C. 25, S. 227, Ankara 2001.

CASANOVA, Pascale, *Dünya Edebiyat Cumhuriyeti*, (Çev: Saadet Özen, Filiz Deniztekin), Varlık Yayınları, İstanbul 2010.

Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak ve Maden Kömürü Havzası, Sanayiinefise Matbaası, İstanbul 1933.

ÇAĞLAR, Behçet Kemal, *Halkevleri 1932 – 1935 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı*, Ankara 1936.

ÇAKIROĞLU, Emin, “Halkevi Çalışmaları”, *Karaelmas*, S. 11, 1943.

ÇAVDAR, Tevfik, “Halkevleri”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1986.

ÇEÇEN, Anıl, *Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2000.

ÇILADIR, Ahmet Naim, “Gece Toplantısı”, *Karaelmas*, C. I, S. 1, 1938.

_____, “Köylü Günü”, *Karaelmas*, C. I, S. 1, 1938.

_____, “Müze ve Sergi Şubemiz”, *Karaelmas*, C. I, S. 1, 1938.

ÇOLAK, Melek, “Muğla Halkevi ve Çalışmaları”, *Toplumsal Tarih*, C. 13, S. 73, 2000.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara 2005.

DURUSOY, A. Niyazi, “Halkevimiz 13. Yılında”, *Karaelmas*, S. 28 – 29, 1945.

ERASLAN, Cezmi, *Yakın Dönem Türk Düşüncesinde Halkçılık ve Atatürk*, Kumsaati Yayınları, İstanbul 2003.

EYÜBOĞLU, Sabahattin, *Mavi ve Kara*, İstanbul 1994.

GALİP, Ömer Faruk, “Zonguldak Halkevi Proje Müsabakası Münasebetile”, *Arkitekt*, S. 1933 – 2, İstanbul 1933.

GEDİKOĞLU, Şevket, “Halkevlerinde Köycülük ve Eğitim”, *Atatürk ve Halkevleri*, Ankara 1974.

GÖKALP, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2007.

GREGORY Jusdanis, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür*, Metis Yayınları, İstanbul 2015

GÜLCAN, Yılmaz, *CHP (1923 – 1946)*, Alfa Yay., İstanbul 2001.

GÜZ, Nurettin, *Tek Parti İdeolojisi Yayın Organı Halkevi Dergileri*, Ankara 1995.

Halkevlerinin Doğuşu 19 Şubat 1932 Açılışın İlk Haftası, Halkevleri Genel Merkezi Yayınları, Ankara 1971.

“Halkevlerinin Çıkardıkları Kitaplar”, *Ülkü*, S. 43, 1936.

“Halkevleri Hakkında CHP Genel İdare Kurulunun Açıklaması”, *Mülkiye*, C. 25, S. 227, Ankara 2001.

HUYUGÜZEL, Ömer Faruk, “Cumhuriyet Dönemi Halk Edebiyatımızda Halkevlerinin Rolü”,
(Çevrimiçi)<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/799/10212.pdf>, (Erişim Tarihi: Haziran 2013).

İĞDEMİR, Uluğ, “Halkevleri ve Halkodaları”, *Atatürk ve Halkevleri*, Halkevleri Atatürk Enstitüsü Yardımcı Yay., Ankara 1974.

İNAN, M. Rauf, “Eğitim Hareketleri”, *Ülkü*, C. 29, S. 222 – 223 (1973 – 1974).

İNANÇ, Hüseyin, *AB’ye Entegrasyon Sürecinde Türkiye’nin Kimlik Problemleri*, Adres Yayınları, Ankara 2005.

KANSU, Ceyhun, Atuf, “Kemalizm ve Halk Okulları”, *Mülkiye*, C. 25, S. 227, Ankara 2001.

KANSU, Nafi, “Halkevlerimiz”, *Ülkü*, C. 12, S. 69, 1938.

KARA, Âdem, *Cumhuriyet Döneminde Kalkınmanın Mihenk Taşı Halkevleri (1932 – 1950)*, Biz Bize Yayınları, Ankara 2006.

KARAER, İbrahim, *Türk Ocakları 1912 – 1931*, Türk Yurdu Neşriyatı, Ankara 1992.

KARAOĞUZ, Akın, “Halkevi Bayramı”, *Karaelmas*, C. 1, S. 1, 1938.

_____, “Şubeler Yönetim Komiteleri”, *Karaelmas*, C. 1, S. 1, 1938.

_____, “Gösteri Şubemiz”, *Karaelmas*, C. 1, S. 1, 1938.

_____, “Halkevi Bayramı”, *Karaelmas*, C. 1, S. 1, 1938.

KARAÖMERLİOĞLU, Asım, “Tek Parti Döneminde Halkçılık”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce: Kemalizm*, C. II., İstanbul 2001.

KARPAT, Kemal, “The Impact Of The People’s Houses On The Development Of Communication In Turkey”, *Middle East Jurnal*, 1974.

_____, *Osmanlı’dan Günümüze Edebiyat ve Toplum*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009.

KAYNAR, Mete, *Tarihin İnşası ve Siyaset*, Adımlar Yayınları, Sivas 2009.

KISAKÜREK, Necip Fazıl, “En Büyük Şairimiz Abdülhak Hamit Tarhan”, *Karaelmas*, C. 1, S. 1, 1938.

KONGAR, Emre, *Atatürk ve Devrim Kuramları*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 1981.

Kuruluşlarının Yıldönümünde Halkevleri (1932 – 1951 – 1963), İstanbul 1963.

MARDİN, Şerif, *İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995.

MUĞULKOÇ, Ziya, *Halkevlerinin Gelişme Dönemi Atatürk ve Halkevleri*, Halkevleri Atatürk Enstitüsü Yardımcı Yayınları, Ankara 1974.

NADİR, Gündüz, “Halkevi Çalışmaları”, *Karaelmas*, S. 32 – 33, 1946.

NACİ, Elif, “Zonguldak’taki Sergi”, *Açıksöz*, 8 Şubat 1938.

NAMAL, Yücel, “Zonguldak Halkevi Faaliyetleri ve Karaelmas Dergisi”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 34, 2012.

NÜZHET, Selim, “Cumhuriyet’in 10. Yılında Yapılan Neşriyat”, *Ülkü*, S. 12, 1934.

OR, Melda, *Zonguldak Halkevi'nden İzlenimler: Karaelmas Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2002.

ORKUN, Hüseyin Namık, *Türkçülüğün Tarihi*, Berkalp Kitapevi, İstanbul 1944.

ÖKTEM, İbrahim, "Halkevimizin Son 4 Aylık Faaliyetleri" *Karaelmas*, S. 4 – 5, 1940.

_____, "Zonguldak Halkevinin 1 – 1 – 1940'dan 31 – 12 – 1940'a Kadar Bir Senelik Mesaisi", *Karaelmas*, S. 4 – 5, 1941.

_____, "Zonguldak Halkevinin 1 – 1 – 1942'dan 31 – 12 – 1942'a Kadar Bir Senelik Mesaisi", *Karaelmas*, S. 6, 1943.

ÖLÇEN, Ali Nejat, *Halkevlerinin Yok Edilişi*, Ankara, 1988.

ÖZACUN, Orhan, *CHP Halkevleri Yayınları Bibliyografyası 1932 – 1951*, İstanbul 2001.

_____, "Halkevlerinin Dramı", *Kebikeç*, S. 3, Ankara 1996.

"Recep Peker'in Yeni Halkevlerini Açma Nutku", *Ülkü*, C. 1, S. 37, 1936.

SARINAY, Yusuf, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912 – 1931)*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010.

SAVAŞIR, Vildan Aşır, "Halkevlerine Doğru", *Halkoyu*, S. 9, 1977.

ŞAPOLYO, Enver Behnan, "Atatürk ve Halkevleri", Atatürk ve Halkevleri, Halkevleri Enstitüsü Yardımcı Yayınları, Ankara 1974.

ŞİMŞEK, Sefa, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932 – 1951*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2002.

TANER, Hasan, *Halkevleri Bibliyografyası*, Ankara 1944.

TEKELİ, İlhan, "Bir Modernleşme Projesi Olarak Türkiye'de Kent Planlaması", *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, (Ed: Sibel Bozdoğan – Reşat Kasaba), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1999.

TEKELİ, İlhan ve İLKİN, Selim, “(Kör) İhsan (İloğlu) Bey ve Temsil – i Mesleki Programı”, *Cumhuriyet’in Harcı*, C. II., Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003.

TEKELİ, İlhan ve ŞAYLAN, Gencay, “Türkiye’de Halkçılık İdeolojisinin Evrimi”, *Toplum ve Bilim*, S. 6, İstanbul 1978.

TELLAL, Erel, “1905 Rus Devriminin 1908 Üzerine Etkileri”, *100. Yılında Jön Türk Devrimi*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010.

TİRYAKİ, Satı, “Ülken’in Resim ve Cemiyet İsimli Kitabını Halkevleri Neden Basmadı”, *Kebikeç*, S. 3, 1996.

TOKSOY, Nurcan, *Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak Halkevleri*, Orion Yayınları, Ankara 2007.

TOPRAK, Zafer, “Osmanlı Narodnikleri: Halka Doğru Gidenler”, *Toplum ve Bilim*, S. 24, İstanbul 1984.

“Toplum Kalkındırma Hamlemizde Halkevleri Semineri”, Halkevleri Genel Merkezi, 1966.

TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, C. II, İletişim Yayınları, 1998.

TUNÇ, Mustafa, “Halkevi Sahnelerinde Bayan Yokluğu”, *Karaelmas*, S. 12, 1943.

TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi 4. Kitap Birinci Bölüm*, Bilgi Yayınları, Ankara 1999.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, 9. Basım, C. 1, TDK Ankara 1998.

TÜRKOĞLU, Ömer, “Halkevlerinin Kuruluş Amaçları, Örgütsel Yapısı ve Bazı Uygulamaları”, *Kebikeç*, Ankara 1996.

UYAR, Hakkı, “Tek Parti Yönetiminde Halka Yönelik Propaganda: İnkılâp ve İstiklal Konferansları”, *Toplumsal Tarih*, C. 3, S. 17, Tarih Vakfı Yayınları, 1995.

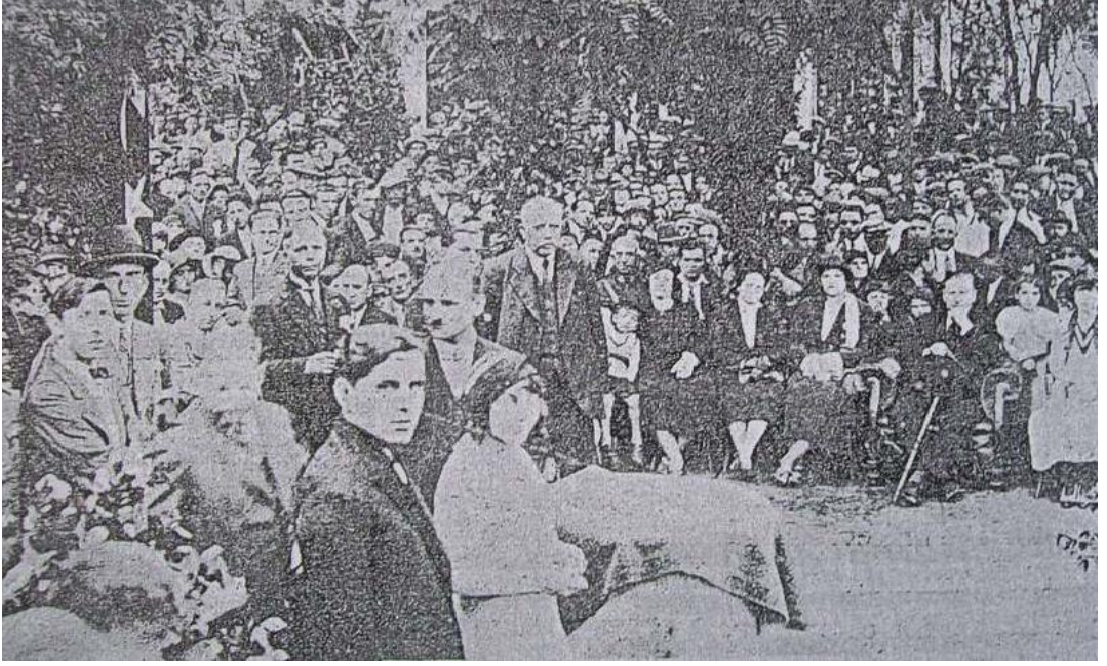
ÜNAL, Kemal, “Milli Şef ve Halkevleri”, *Ülkü*, S. 83, Ankara, 1940.

YEŞİLKAYA Neşe, *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, İletişim Yayınları, İstanbul 1999.

_____, “Halkevleri” *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce: Kemalizm*, C. 2, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

ZÜRCHER, Erik Jan, *Milli Mücadele’de İttihatçılık*, (Çev. Nüzhet Salihoğlu), İletişim Yayınları, İstanbul 1987.

EKLER

Ek – 1: Zonguldak Halkevinin Açıldığı Günden Bir Görüntü

Ek – 2: Zonguldak Halkevi Binası

Ek – 3: Zonguldak Halkevi Yeni Bina

